

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Daniel Šťastný

Zlatá doba Kouřimi. Vybrané kapitoly dějin města z let 1547 až 1620

The Golden Age of Kouřim. Selected chapters from the history of
the town from 1547 to 1620

Poděkování:

Předně bych rád poděkoval svému vedoucímu práce PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., za jeho podněty, čas a vůli opravovat mé neustále se opakující chyby. Za cenné rady v oblasti školství děkuji PhDr. Blance Zilynské, Ph.D. Za literaturu, metodické rady a podněty především v oblasti městské správy a školství děkuji PhDr. Marku Ďurčanskému, Ph.D. V oblasti hospodářství jsem vděčný za konzultaci a sdílení svých poznatků prof. PhDr. Eduardu Maurovi, CSc. Práce by nemohla vzniknout bez podpory mých přátel, kteří mi obětavě vypomohli především s korekturami textu. Vděčný jsem především Kláře Novákové, Mgr. Anně Yaghobové, Mgr. Kateřině Tomíčkové a Mgr. Vítu Škorničkovi.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. května 2024

Daniel Šťastný

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce se zabývá analýzou rozsáhlého množství písemných pramenů městské provenience, převážně z činnosti městské správy, cechů a soudu. Předmětem analýzy je rozsáhlá mikrohistorická sonda do dějin bývalého královského města Kouřim v rozmezí let 1547–1620. Práce se zaměřuje na dějiny správy, vzdělanosti, hospodářství a urbánní a sociální topografii. Vybrané kapitoly z dějin města jsou komparovány se situací v jiných tehdejších českých královských městech obdobné velikosti, významu a struktury, zejména v Berouně a dalších měst Kouřimi geograficky blízkými. Cílem práce je přispět k dějinám raně novověké společnosti, historii a identitě Kouřimi a poukázat na specifika konkrétního lokálního trhu a jeho vývoje v zemském kontextu, ale i lokální správy a městské vzdělanosti. Závěry práce mohou mimo jiné sloužit jako podklad pro další výzkum Kouřimi a následné zpracování obsáhlejší doposud chybějící monografie o dějinách města.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kouřim; raně novověké město; městská správa; sociální geografie; městská škola; předbělohorská doba; hospodářství; každodennost; urbánní dějiny; městské finance; vzdělání; 16. století; městské knihy; soudní spory; prameny městské provenience

ABSTRACT

The presented thesis covers the analysis of a large number of written sources of urban provenance, mainly from the activities of the town administration, guilds and the court. The subject of the analysis is an extensive microhistorical probe into the history of the former royal town of Kouřim in the period 1547-1620. The thesis focuses on the history of administration, education, economy and urban and social topography. Selected chapters from the history of the town are compared with the situation in other former Czech royal towns of similar size, importance and structure, especially Beroun and other towns geographically close to Kouřim. The aim of the work is to contribute to the history of early modern society, the history and identity of Kouřim and to point out the specifics of the particular local market and its development in a provincial context, as well as local administration and urban education. Among other things, the conclusions of the thesis can serve as a basis for further research on Kouřim and the subsequent elaboration of a more comprehensive monograph on the history of the town, which has been missing so far.

KEYWORDS

Kouřim; early modern town; town administration; social geography; town school; pre-White Mountain period; economy; everyday life; urban history; town finances; education; 16th century; town books; legal disputes, sources of urban provenance

Obsah

1	Úvod	1
2	Zhodnocení literatury k vymezenému tématu	2
2.1	Dějiny Kouřimi	2
2.1.1	Dějiny měst – správa, vzdělanost, hospodářství.....	4
2.1.2	Dějiny vzdělanosti	5
2.1.3	Hospodářské dějiny	6
3	Využití prameny	8
4	Metodologie	13
5	Dějiny města Kouřim do roku 1547	15
5.1	Od prvních dokladů slovanského osídlení po rok 1308.....	15
5.2	Město za panování Lucemburků	18
5.3	Od husitských válek po první stavovské povstání	20
5.4	První stavovské povstání a Kouřim	22
6	Důležité katastrofy ve městě mezi léty 1547–1620	25
7	Městský prostor a jeho topografie.....	27
8	Městská samospráva.....	32
8.1	Organizační struktura města	32
8.2	Královský rychtář.....	33
8.3	Městská rada	36
8.4	Městští úředníci a další zaměstnanci města.....	39
9	Městská vzdělanost	46
9.1	Možnosti vzdělání pro obyvatele města	46
9.2	Chlapecká městská škola.....	47
9.2.1	Budova školy	47
9.2.2	Zaměstnanci školy.....	48
9.2.3	Žáci.....	50
9.2.4	Škola a obyvatelé města.....	51

9.2.5	Právní rámec školy	53
9.2.6	Shrnutí	53
10	Hospodářství.....	55
10.1	Hospodářský vývoj do roku 1547	56
10.1.1	První fáze vývoje	56
10.1.2	Druhá fáze vývoje	58
10.1.3	Krizový rok 1547.....	60
10.2	Hospodářský vývoj po roce 1547	61
10.2.1	Hospodaření městských rad a finanční politika města.....	61
10.2.2	Individuální řemeslná a zemědělská činnost	68
11	Sociální struktura obyvatelstva	75
11.1	Majetková struktura obyvatel Kouřimi	75
11.2	Poměry mezi obyvateli města.....	78
11.2.1	Prestiž.....	80
11.2.2	Místa setkávání	81
12	Závěr	84
13	Seznam zkratk	87
14	Seznam pramenů.....	88
14.1	Prameny	88
14.2	Edičně vydané prameny	89
15	Seznam literatury.....	91
16	Seznam internetových zdrojů	98
17	Přílohy.....	99

1 Úvod

Na východ od Prahy, v malebném údolí stranou rušných dopravních tahů, leží město Kouřim. Kdysi hrdé královské město a centrum rozlehlého kraje dnes čelí demografické stagnaci a snaží se přitáhnout turistický ruch. Bohatá historie se prolíná s ponurou atmosférou úpadku, čímž lákavě vybízí k historickému průzkumu. Překvapivě se však tomuto tématu věnuje jen málo badatelů.

Tato diplomová práce se zaměřuje na specifické období Kouřimi, a to mezi prvním a druhým stavovským povstáním. V této „zlaté době“ českých měst se Kouřim, stejně jako jiná sídla, nacházela na vrcholu svého rozkvětu. Práce srovnává vývoj Kouřimi s Berounem a dalšími podobně velkými královskými městy, která měla díky své poloze a historickému kontextu specifický vývoj. Cílem práce je osvětlit vývoj města ve vymezeném období a pokusit se odhalit unikátní rysy a identitu obyvatel Kouřimi v kontextu soudobých městských struktur.

Těžištěm práce je analýza fungování městské rady, hospodářství, vzdělanosti, demografie a sociálních poměrů. K dispozici je bohatý a dosud jen málo využívaný archivní materiál, který otevírá dveře k hlubšímu pochopení fungování předbělohorské společnosti v Kouřimi. Práce tak přispívá ke kulturnímu a sociálnímu rozvoji města, jak v minulosti, tak v současnosti. Rozsah dochovaných archiválií a jejich potřebná analýza jsou důvodem, proč práce nechává otevřený prostor pro další výzkum, a to především v oblasti městského práva, církevních poměrů a vztahů s okolními vrchnostmi.

Samotný odborný přínos spočívá v získání nových poznatků o fungování systému a prostoru Kouřimi v konkrétním historickém období, v rozšíření znalostí o identitách městských společností v předbělohorských Čechách a v potvrzení či vyvrácení stávajících tezí o stavu české předbělohorské společnosti.

Kromě výše uvedeného práce slouží i k probuzení zájmu o Kouřim a její bohatou historii a k inspiraci k dalšímu výzkumu, především v oblasti městského práva a církevních poměrů.

2 Zhodnocení literatury k vymezenému tématu

2.1 Dějiny Kouřimi

Při pohledu na seznam monografií věnujících se Kouřimi se badatel nemůže ubránit dojmu, že jak postupně upadal význam města, tak ubýval i badatelský zájem o jeho minulost. První skutečně vědeckou prací o dějinách města vydal kouřimský kněz V. Oehm na konci 19. století. Bylo to v době, kdy se probudil o dějiny měst první velký zájem.¹ Oehm svoji knihu *Paměti královského města Kouřimě I* časově ohraničuje prvním osídlením Kouřimska po husitské války. Jedná se o práci kvalitní, na niž badatelé dodnes navazují. Především v popisu lucemburské doby se jedná o nejlepší ucelený zdroj informací. Ještě před první světovou válkou se na V. Oehma pokouší navázat J. Kremla, který se ve svém příspěvku věnuje městu v předbělohorské době.² V krátkém příspěvku jsou však shrnuty převážně jen všeobecně platné téze o fungování města, které autor mohl nalézt u Zikmunda Wintera nebo Vladivoje Tomka. Detailnější informace příspěvek nepřináší.

Na dlouhou dobu poslední prací o dějinách Kouřimi pak představuje kniha Josefa Tůmy *Kolínsko a Kouřimsko*, která vychází během první světové války.³ Časově Tůma ze všech autorů zachází nejdál a věnuje se dějinám města až do konce třicetileté války. Právě v rozboru jejích důsledků pro region přináší Tůma nejvíce poznatků. V popisu předcházejícího období však nekriticky přejímá poznatky Oehma a Kremly. Kouřimi je v této knize věnováno necelých 60 stran, což se opět negativně odráží v podrobnosti informací o dění ve městě. Kniha má také velké nedostatky v nevalně vedeném poznámkovém aparátu. Z textu je též zřejmé, že se autor opíral především o kouřimský archiv a nepracoval s archiváliemi uloženými v Archivu Národního muzea. Po této relativně intenzivní badatelské aktivitě zájem o historii města opadl a po skoro půl století se s žádnými vědeckými pracemi neseťkáváme.

Nutnosti utřídění informací a vydání ucelené monografie o dějinách města si po několika desetiletích uvědomil Bedřich Svoboda, správce kouřimského archivu v 50. a 60. letech. Bohužel ani on nestihl ucelenější publikaci o dějinách

---

¹ OEHM, Vincenc, *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1, Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*, Praha 1894.

² KREMLA, Jan, *Kouřim před bitvou a po bitvě na Bílé hoře*, Naše Hlasy: Časopis věnovaný zájmům našeho lidu 24, 1904, s. 10-30.

³ TŮMA, Josef, *Kolínsko a Kouřimsko díl třetí: Paměti osad na Kouřimsku*, Kolín 1915, s. 316-372.

města vydat. Svých znalostí a přístupu k archiváliím však využíval alespoň k psaní krátkých příspěvků. Tyto příspěvky a Svobodovy poznámky k plánované monografii jsou dnes k dispozici v rámci Svobodova osobního fondu uloženého v kolínském oblastním archivu. Tento fond do dnešních dnů tvoří nejobsáhlejší zdroj informací k vývoji města, byť značně neutříděný a s chybějícími částmi. Jedná se také o poznámky útržkovité, věnované vždy určité městské problematice, kterou Svoboda považoval za zajímavou. Například bližší informace o městské škole bychom tam hledali marně. Svobodovým velkým cílem bylo vydání třídílné monografie k dějinám města. Jak však sám píše, jeho práce zůstala v tiskopise, nikdy nevydána a časem roztroušena.⁴

Mimo zmíněné nevydané poznámky byly do dnešních dnů publikovány mnohé studie a odborné práce věnující se určitým tématům vztahujících se ke Kouřimi. Například hospodářským a demografickým poměrům se věnovali František Kavka, Josef Tlapák a Vladimír Jakub Mrvík.⁵ V minulých letech se kouřimské městské správě věnovala Jana Vojtíšková, která sledovala primárně komunikaci mezi středočeskými královskými městy.⁶ Kouřimi se v rámci svých diplomových prací též zabývaly studentky J. Vojtíškové – Jana Zazvonilová a Eva Trnková, které podrobně rozebíraly vybrané dokumenty z radní kanceláře.⁷ Z řad studentských prací ještě je třeba zmínit práci Kateřiny Vedralové na téma třicetileté války.⁸ V oblasti práva je pro tento dějinný úsek významná diplomová práce Hany Čadové.⁹ Ta ve své důkladné analýze navázala na práci Hany Hrachové, která

---

⁴ SVOBODA, Bedřich, Kouřim a Kouřimsko III – Třetí Kouřim, město dříve královské krajské, nevydáno, s. 18–20, (SOKA Kolín, Fond osobní pozůstalosti B. Svobody), (dále jen SVOBODA, B., Kouřim a Kouřimsko III, nevydáno).

⁵ KAVKA, František, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. pol. 16. století*, Sborník Historický 4, 1959, s. 253-279; MRVÍK, Vladimír Jakub, *Otázka agrarity českých měst a městeček v raném novověku na příkladu Kouřimského kraje*, Historická demografie 37 (2), 2013, s.121-167; TLAPÁK, Josef, *Vývoj poddanského purkrechtu v pobělohorském období na území někdejšího Kouřimského a Berounského kraje se zvláštním zřetelem k otázce vzniku a rozšíření nezákupní držby*, Vědecké práce Československého zemědělského muzea 11, 1971, s. 107-182.

⁶ VOJTÍŠKOVÁ, Jana, *Pisemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské: na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí* (dále jen VOJTÍŠKOVÁ, J., *Pisemná komunikace*), Praha 2011.

⁷ ZAZVONILOVÁ, Šárka, *Radní manuál města Kouřimi z let 1636-1640*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové (dále FF HK), 2016; TRNKOVÁ, Eva, *Kouřimská kniha testamentů z let 1511-1547*, Bakalářská práce, FF HK, 2021.

⁸ VEDRALOVÁ, Kateřina, *Třicetiletá válka v Kouřimi. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Pardubice, 2008.

⁹ ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.

analyzovala nejstarší kouřimskou městskou knihu.¹⁰ V minulosti byla též pozornost věnována významným kouřimským rodákům, a to především Matoušovi Collinusovi z Chotěřiny a Brickýmu z Licka.¹¹ Jim věnované práce se však dějin Kouřimi spíše letmo dotýkají, nežli je rozšiřují. Ve výčtu historických pracích o Kouřimi nelze opomenout také práce Miloše Šolleho, který se svým týmem prováděl během 60. let ve Staré Kouřimi archeologický průzkum. Byť jsou přínosy Šolleho nezpochybnitelné, jeho práce se soustředí na období raného a vrcholného středověku, čímž se pro tuto práci stávají nepřilíš relevantními.¹² Nejnovějšími publikacemi, které jsou zároveň nejvíce známé, jsou *Pověsti a kratochvilná vyprávění z Kouřimska a Kolínska* a *Báje a legendy Kolínska a Kouřimska* od Martina Drahovzala, které autor pojímá ryze popularizační formou.¹³ Město Kouřim na svoji ucelenou monografii nadále čeká.

2.1.1 Dějiny měst – správa, vzdělanost, hospodářství

Dějínám městské správy byla v minulosti věnována velká pozornost. Za nejstarší výzkumné práce na tomto poli, které mají dosud značnou relevanci, je třeba zmínit studie Václava Vojtíška a Zikmunda Wintera.¹⁴ Městským správám byla dále věnována pozornost spíše na regionální úrovni v kontextu vývoje daného města.¹⁵ Uceleně správu v českých zemích popisuje až Zdeňka Hladíková.¹⁶ V kontextu vývoje měst a daného období pak nové kvality v tématu přinesl Josef Macek pro jagellonské období.¹⁷ Pro středověk, a i následující vývoj, je dodnes nepostradatelná kniha Františka Hofmanna.¹⁸ Specificky raně novověké správě měst se pak nověji pro středoevropský prostor věnuje Jaroslav Miller,¹⁹ základní informace a literaturu

---

¹⁰ HRÁCHOVÁ, Hana, *Nejstarší městská kniha kouřimská 1404–1592, (1710). Rozbor pramene*, Diplomová práce, Filozofická fakulta – Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Univerzita Karlova, Praha 1983.

¹¹ PETR, Stanislav, *Matouš Collinus z Chotěřiny (1516-1566): mezioborová konference Kouřim 2. - 4. června 2016*. In Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR (47), 2017, s. 331-335; ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Bričci z Licka*, Časopis Národního muzea 89, 1915, s. 81.

¹² ŠOLLE, Miloš, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.

¹³ DRAHOVZAL, Martin, *Pověsti a kratochvilná vyprávění z Kouřimska a Kolínska*, Kutná Hora 2007; tentýž, *Báje a legendy Kolínska a Kouřimska*, Kutná Hora 2004.

¹⁴ VOJTÍŠEK, Václav, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 240-272; WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst, díl I. a II.*, Praha 1892.

¹⁵ Pro příklad uvedu: KASTER, Quido, *Obnovování městské rady v Litoměřicích ve 40.–80. letech 16. století. (sopsis litoměřických purkmistrů)*, in: Acta Litomericensia 3, 1981, s. 1-59

¹⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

¹⁷ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) díl 3.*, Praha 1998.

¹⁸ HOFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992.

¹⁹ MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, Praha 2007.

lze též získat v kapitolách o měšťanech z obsáhle práce Václava Bůžka a kolektiv.²⁰ Větší pozornosti se v současné době těší správa měst během třicetileté války, a to především díky pracím Marka Ďurčanského a Jana Kiliána.²¹ Pro tuto práci je též důležitá studie Davida Novotného, věnující se královským rychtářům na východě Čech.²² Ta vychází z obsáhlého příspěvku Františka Roubíka ze třicátých let minulého století.²³

Ze zahraniční literatury zmíním především práci Wilfrieda Beimrohra, charakterizující Innsbruck na počátku 17. století,²⁴ dále obecnější práce Christophera R. Friedrichse o městech v předmoderní Evropě.²⁵ Východočeským městům byla, mimo Kouřim, věnována relativně vysoká pozornost, a pro komparativní přístup v této kapitole je dostatek dostupných dat.²⁶ Pro Kouřim se správě pouze okrajově věnovala ve své diplomové práci věnovala H. Čadová, která za využití purkmistrovských register zpřístupnila některé informace o městské radě, kterých bylo v této práci využito.²⁷

2.1.2 Dějiny vzdělanosti

Oproti relativně podrobně probádané oblasti správy města se téma vzdělanosti jeví jako nepříliš vytěžené. Důsledkem husitských válek byl mimo jiné i specifický vývoj pražské univerzity a systém partikulárního školství, který ve většině českých měst vznikl. Nejstaršími pracemi na toto téma jsou obsáhlé knihy Zikmunda Wintera a Františka Dvorského.²⁸ Od jejich dob však pro České království nevyšla

---

²⁰ BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2007.

²¹ ĎURČANSKÝ, Marek, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013; ĎURČANSKÝ, Marek, *Obnovování rad v českých královských městech v letech 1624–1636*, in: FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Josef (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, Documenta Pragensia 21, 200, s. 93–101; KILIÁN, Jan, *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648*, Praha 2008.

²² NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.

²³ ROUBÍK, František, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265–355.

²⁴ BEIMROHR, Wilfried, *Die Geschichte der Verwaltung der Stadt Innsbruck um 17. Jahrhundert*, Innsbruck 1995.

²⁵ FRIEDRICH S R., Christopher, *Urban Politics in Early Modern Europe*, London 2000.

²⁶ BISINGEROVÁ, Marie, *Správa města Kutné Hory v 15. a 16. století a instituce městských písařů. (Shrnutí dosavadních poznatků)*, in: Hlaváček, Ivan (red.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, Praha 1992, s. 47.–51; DVORÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, SAP 32, 1982, s. 170–224.

²⁷ ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, s. 45–48.

²⁸ WINTER, Zikmund, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901; DVORSKÝ, František, *Paměti o školách českých*, Praha 1886.

žádná další souhrnná publikace, snad vyjma prací Jiřího Peška.²⁹ Pro výzkum předbělohorské měšťanské vzdělanosti je tedy třeba se spokojit s údaji v Dějinách Univerzity Karlovy,³⁰ poznatky o poměrech na Moravě od Jiřiny Holinkové nebo dílčími studii věnující se jednotlivým městským školám.³¹ Těch bohužel není pro případnou komparaci mnoho.³² Naopak větší množství prací o vzdělanosti v předbělohorské době vzniklo na téma individuálních fenoménů a osudů jednotlivých učenců.³³

Pro Kouřim se tamní chlapecké škole věnoval pouze v krátkém odstavci ve své knize V. Oehm.³⁴ Na jeho poznámky navazuji ve své, ještě nevydané studii (5/2024), která fungování městské školy detailně popisuje.³⁵ V této diplomové práci se tedy nebudu soustředit přímo na školní budovu, nýbrž na soužití vzdělanců s ostatními obyvateli měst a úroveň vzdělání ve městě.

2.1.3 Hospodářské dějiny

V pasážích o hospodářských dějinách města a jeho vývoji vychází z bohatého předešlého výzkumu, který opět započal snad největší odborník na raně novověké české městské prostředí – Zikmund Winter.³⁶ Z jeho obsáhlého poznámkového aparátu se dají dodnes čerpat cenné údaje, které vycházejí bohužel z mnohdy již

---

²⁹ PEŠEK, Jiří, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620*, Praha 1993.

³⁰ SVATOŠ, Michal, *Dějiny Univerzity Karlovy I. (1347/8–1622)*, Praha 1995.

³¹ HOLINKOVÁ, Jiřina, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, Olomouc 2005.

³² ČERNÝ, Jan, „Jiným hodným mládcem hotov jsem školu Vašich Milostí fiedrovati.“ *Rakovnická partikulární škola a pražská univerzita v předbělohorském období*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále jen HUCP) 56/1, 2016, s. 81–97; SVATOŠ, Michal, *Město a univerzita*, Documenta Pragensia 11, 1994, s. 40–46.

³³ ŠMAHEL, František, *Pražští studenti v letech 1348–1622*, in: *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy*, Praha 2008, s. 14–26; ŠMAHEL, František, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy (dále ZAUK) 4, 1982, s. 3–28; PEŠEK, Jiří, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, HUCP 30/2, 1990, s. 41–58; PEŠEK, Jiří, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570–1620)*, Český časopis historický (Dále ČČH) 89/3, 1991, s. 336–355; TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan (ed.), *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, I–VI* (dále jen rukověť humanistického básnictví), Praha 1966–2011.

³⁴ OEHM, Vincent, *Paměti královského města Kouřimě. Díl I.*, s. 48.

³⁵ ŠTASTNÝ, Daniel, *Kouřimská partikulární škola v období od prvního do druhého stavovského povstání*, HUCP 64, 2024. V tisku.

³⁶ WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, Praha 1909; TENTÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XI. století*, Praha 1906.

ztracených pramenů. Na práce Wintera navazoval a metodicky je v duchu marxistické historiografie revidoval Josef Janáček. Byť i zde ideologické vlivy jsou zjevné, jádra jeho prací z 50. a 60. let jsou používána v hospodářských dějinách dodnes.³⁷ Z této doby také pocházejí již zmíněné hospodářské studie věnující se Kouřimsku a Kouřimi od F. Kavky a V. Mrvíka. Širším ekonomickým jevům, které zasahovaly i do městského vývoje, se věnovali mimo jiné Eduard Maur, Antonín Kostlán a Josef Petráň, a to konkrétně takzvané cenové revoluci a druhému nevolnictví.³⁸ Dnes jsou v Evropě tyto jevy dávány do kontextu širších trendů a neustále přibývají popsané nové faktory, které měly na dobovou ekonomiku vliv.³⁹ V Čechách je ale spíše kladen důraz na osudy jednotlivců a obchodních skupin než na vytváření nových hospodářských teorií a revidování starých.⁴⁰

Sám v této práci cílím v hospodářské rovině především na městské hospodářství a jednotlivé cechy. Pro jejich analýzu jsou kromě zmíněných prací Z. Wintera a J. Petráně ještě důležité práce Ivany Ebelové a Ladislava Hladkého.⁴¹

---

³⁷ Výběrové: JANÁČEK, Josef, *Předbělohorská doba v českých dějinách*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 27–40; TENTÝŽ, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955; TENTÝŽ, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

³⁸ MAUR, Eduard, *Poddanská otázka v předbělohorských Čechách*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 133–156; KOSTLÁN, Antonín, „Cenová revoluce“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 161–212; PETRÁŇ, Josef, *K problémům tzv. "cenové revoluce" ve střední Evropě*, Numismatický sborník. 8, 1964, s. 47–74.

³⁹ PFISTER, Christian – BRÁZDIL, Rudolf, *Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: A Synthesis*, Climatic Change 43, 1999, s. 5–53; De VRIES, Jan, *Measuring the Impact of Climate on History: the Search for Appropriate Methodologies*, In ROTBERG, R. I. and RABB, T. K. (eds.), *Climate and History. Studies in Interdisciplinary History*, Princeton 1981, s. 19–50; VOREL, Petr, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*, Praha 2009.

⁴⁰ BUŇATOVÁ, Marie, *Obchod mezi Prahou a Norimberkem*, Český časopis historický 114 (3), 2016, s. 652–677; BUŇATOVÁ, Marie, *Hedvábí, sklo a koření: obchod mezi Prahou a Itálií (1500–1620)*, Praha 2019.

⁴¹ EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001; HLADKÝ, Ladislav, *K statutům cechů textilních a oděvních řemesel (soukeníků, tkalců a krejčích) v některých východočeských městech v 16. století*, in: Orlické hory a Podorlicko 7, 1994, s. 45–51.

3 Využité prameny

Hlavní pramennou základnu pro tuto práci tvoří dochované materiály kouřimského městského archivu, který při všech svých nedostatcích poskytuje badateli základní vhled do většiny segmentů předbělohorského kouřimského městského života. Takovéto možnosti zdaleka nemůže poskytnout každý městský archiv, kde se badatele mohou věnovat pouze vybraným otázkám. Je to patrné například na pracích o raně novověkém Berounu, kterému se věnovala M. Tošnerová a já ve své bakalářské práci.⁴²

Archiv města Kouřim původně celý sídlil v budově zdejší městské radnice, později městského muzea. Zde byl spravován místními archiváři, kteří mnohdy tuto činnost vykonávali ve svém volném čase. Tak například činil V. Oehm, který byl profesí děkanem městské farnosti. V roce 1952 se z kouřimského archivu stala pobočka okresního archivu sídlícího v Kolíně. Archiv tím získal i stabilního zaměstnance, z nichž nejvýznamnějším se ukázal B. Svoboda, který celý archiv utřídil, obnovil nečitelné signatury a vytvořil nové archivní pomůcky. V rámci centralizačních procesů v druhé polovině 20. století byl nakonec celý archiv přesunut do Kolína, kde je dodnes uchován.

Přes veškeré snahy došlo i u kouřimského archivu k „zatoulání“ určitých fondů mimo hlavní městský fond. Během 19. století se tak část archiválií přesunula z nedohledatelných důvodů do Archivu Národního muzea (ANM).⁴³ Množstevně se jedná o více než 10 kartonů dokumentů různorodé povahy. Osobně za těmito pohyby vidím tehdejší zaměstnance Muzea království českého, konkrétně Václava Schulze, který některé prameny edičně vydal v muzejní ročence. Domnívám se, že zapůjčené prameny se již nevrátily na své místo.⁴⁴ V zásadě lze říct, že kouřimské archiválie jsou ve fyzicky dobrém stavu, a že archiv byl spravován pečlivě.

Přesunu-li se k popisu využitých pramenů, pak z pohledu důležitosti pro město je třeba jako první zmínit *knihu pamětní*,⁴⁵ jež obsahuje zápisy z období od

---

⁴² TOŠNEROVÁ, Marie; EBELOVÁ, Ivana; BENKOVÁ, Irena; GARKISCH, Miloš a TOPINKA, Jiří, *Beroun*. Praha 2008; ŠŤASTNÝ, Daniel, *Finanční politika předbělohorského Berouna. Sonda do městského účetnictví 1552-1563*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2021.

⁴³ Odkazuji se na informace poskytnuté zaměstnanci ANM, kterým jsem tímto za ně vděčný.

⁴⁴ SCHULZ, Václav, *Z minulosti českého učitelstva*, Časopis Musea království Českého 73/4, 1899, s. 411–440.

⁴⁵ Státní okresní archiv Kolín (dále jen SOkA Kolín), fond Archiv města Kouřim (dále jen AMK), inv. č. 6.

13. do 18. století. Tato dobře zachovalá kniha byla evidentně vytvořena z iniciativy městské rady jako opis všech pro město důležitých privilegií, majetkových smluv a dlužních úpisů. Kouřimi tak tato kniha sloužila jako souhrn všeho důležitého, co bylo relevantní k současnému politickému a majetkovému stavu. Z právního hlediska se jednalo o zálohu dokumentů. Pro námi vymezené období je tento pramen přínosný především z hlediska změn v majetkových poměrech města a opisech výnosů panovníků. Tím jsou míněny především sankce, které byly uvaleny na Kouřim Ferdinandem I. v důsledku prohraného prvního stavovského odboje, neboť tyto sankce v Kouřimi, stejně jako v jiných královských městech, vedly k velkému majetkovému otřesu. Kniha obsahuje i některé městem uzavřené majetkové smlouvy v následujících desetiletích po povstání. Některé opisy privilegií lze též nalézt v topografické sbírce ANM pod signaturou F 88.⁴⁶

Zůstanu-li u hospodářství, tak pro analýzu poměrů ve městě se dochovalo široké množství dokumentů. Nejlépe dochovanými jsou *knihy smluv*,⁴⁷ zachované ve třech svazcích, z nich pro výzkum jsou významné ty pro léta 1504–1550 a 1583–1688. Jedná se o různorodé zápisy smluv mezi měšťany. Tento více než dvou tisíce stránkový, dobře zachovalý pramen odhaluje nejen běžné ceny nemovitostí a jejich majitele, ale také nám nabízí k nahlédnutí předmanželské smlouvy a smlouvy uzavřené měšťankami. Tím se tento pramen stává velmi cenný pro výzkum aktivity žen v ekonomické, a mnohdy i politické agendě.

Další prameny pomáhající mapovat hospodářskou situaci ve městě jsou třísvazková *purkmistrovská registra* (též nazýván racionál purkmistrů), která zachycují příjmy a výdaje městské rady pro období 1556-1573 a 1610.⁴⁸ Registra pomáhají určit ekonomický potenciál města skrz vybrané poplatky a roční obrat. Bohužel nikterak nezachycují nefinanční transakce a hmotné formy výplaty zaměstnanců. Další část finančních toků, kterou nepříliš detailně registra zobrazují, jsou příjmy městského rychtáře a tím i výnosy z pokut. Údaje z tohoto pramene jsou tedy po ekonomické stránce vhodné spíše pro komparaci se stejným druhem pramene z jiného města.

V hospodářské otázce lze knihy smluv a purkmistrovská registra podepřít dalšími, bohužel již velmi torzovitě dochovanými prameny z městského archivu.

---

⁴⁶ ANM, TS-F, sign. 88.

⁴⁷ SOkA Kolín, AMK, inv. č. 183, 184, 185.

⁴⁸ SOkA Kolín, AMK, inv. č. 727, 728, 729, 730.

Ku pomoci mohou být *knihy úroků* pro léta 1517-1546 a 1563,⁴⁹ které zaznamenávají dvoje pravidelně vybírané městské berně. Bohužel je z dat evidentní, že záznamy nejsou kompletní a týkají se jen vybraných městských ulic nebo bohatších měšťanů. Dále lze ještě pracovat s *vářečskými registry* pro rok 1590,⁵⁰ případně s *počtem obecním* pro léta 1574–1575,⁵¹ bohužel oba prameny mohou sloužit spíše pro ilustraci nežli analýzu.

Tento pramenný seznam pro hospodářské dějiny doplňují archiválie uložené v ANM. Zde lze využít kartonu F 91, obsahujícího dluhy města a kartonu F 93, obsahujícího archiválie k městským cechům. Část městských počtů v sobě ještě ukrývají kartony pod signaturou F 88 a F 94.⁵² Zmíněné kartony také obsahují dochované cechovní rády a privilegia. Bohužel se ve většině případech jedná o dokumenty z doby pobělohorské. Při analýze cechů je tedy nutné si vypomoci nepřímou metodou z jiných měst a poznámek největšího hromaditele cechovních statut, Zikmunda Wintera.⁵³

Vraťme se ještě k Purkmistrovským registrům, neboť ta měla vícero funkcí. Mimo jiné do nich byly zaznamenávány obměny městských rad a purkmistrů, a to včetně dat oněch obměn. Tyto informace se pro nás stávají primárním zdrojem pro možnou rekonstrukci správy města a mohou sekundovat při případném určování městských elit. Kromě městských elit lze městskou populaci mapovat na základě kombinace několika pramenů. Nejvhodnějším je *knihy zápisů o přijetí do obce* a *knihy register obyvatel* pro rok 1566.⁵⁴ Bohužel obě knihy se dochovaly v tak špatném stavu, že tvoří jednu signaturu a dohromady ani ne 20 stran. Dobrým pramenem by byla *registra poručnická*, ta však postihl stejný osud.⁵⁵ Výjimečným zdrojem naopak je dochovaná matrika pro léta 1608–1630. Ta je ale bohužel pro první dochovaná léta značně poškozená a záznamy v ní neuspořádané. Případnému analytikovi sociální demografie tak nezbývá než kombinovat široké množství pramenů a mapovat obyvatelstvo skrze sekundární zdroje. V Kouřimi bychom těž

---

⁴⁹ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 708, 709.

⁵⁰ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 937.

⁵¹ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 715.

⁵² ANM, TS-F, sign. 88, 91, 93, 94.

⁵³ WINTER, Zikmund, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

⁵⁴ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 713.

⁵⁵ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 717, 722.

nenalezli žádnou městskou kroniku, jejichž předbělohorský výčet sepsala M. Tošnerová.⁵⁶

Pýchou kouřimského archivu uloženého v Kolíně jsou dobře zachovalé právní knihy a příručky. V této otázce lze pracovat s *manuálem radního písaře*,⁵⁷ s *knihou při*,⁵⁸ jež obsahuje žaloby před radou a rozsudky městské rady, s *knihou soudních odkladů*,⁵⁹ která, jak její název napovídá, dokumentuje odložené kauzy a dále *knihou citací*,⁶⁰ do které se zapisovaly soudní líčení. V neposlední řadě s *knihou svědomí*,⁶¹ obsahující výpovědi svědků před městskou radou ku potřebě jednotlivých kauz. Tyto prameny mapují především 70. a 80. léta 16. století a pro určité roky je lze kombinovat. Jedná se o nedocenitelnou sadu pramenů, možnou využít jako podklad pro relativně přesnou rekonstrukci vybraných soudních sporů. Jelikož kouřimský soud disponoval právem hrdelním a působil pro všechna poddané města, bylo agendy mnoho. Ve velkém množství zaznamenaných sporů se však lze dočíst i důležitých kauz týkajících se prací sledovaných témat, čímž jsou pro práci více než relevantní.

Nelze též opomenout *kopíř listů radou odeslaných* pro léta 1565–1569,⁶² pramen se kterým ve své publikaci hojně pracovala Jana Vojtíšková, a který naznačuje rozsah komunikace mezi kouřimskou městskou radou, blízkou šlechtou a městy ve středních Čechách.⁶³ Podotýkám však, že velké množství korespondence se nalézá též v ANM pod signaturou F 88 a F 94.

Při zpracovávání kapitoly o vzdělanosti a městské škole byl stěžejním opět fond topografické sbírky v ANM.⁶⁴ V této kapitole jsem dále využil Archivu Univerzity Karlovy (dále AUK). Cenné byly osobní poznámky karolinského rektora Curia, edičně vydané Karlem Beránkem.⁶⁵ Pracoval jsem též s úředním materiálem uloženým v univerzitních fondech *Rukopisy A*, resp. *Rukopisy B*. V porovnání s uložením komunikace jiných městských škol s univerzitou je však

---

⁵⁶ TOŠNEROVÁ, Marie, *Kroniky českých měst z předbělohorského období studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620: Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*, Praha 2010.

⁵⁷ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 80, 81.

⁵⁸ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 225, 226.

⁵⁹ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 257.

⁶⁰ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 258.

⁶¹ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 265.

⁶² SOKA Kolín, AMK, inv. č. 170.

⁶³ VOJTÍŠKOVÁ, J., *Písemná komunikace*.

⁶⁴ ANM, TS-F, sign. F93, kar. 77 (h).

⁶⁵ BERÁNEK, Karel –BERÁNEK, Karel (ed.), *Manuál rektora I-II*, Praha 1981.

zřejmé, že většina kouřimská korespondence s univerzitou byla úmyslně přesunuta do ANM.

Mimo rámec zmíněných pramenů lze další velké množství dokumentů nalézt ve fondech Národního archivu (NA). Ve zde uložené Staré manipulaci nalezneme k dějinám Kouřimi sledovaného období prameny vztahující se k městským dluhům, dílčím soupisům pozůstalostí po měšťanech a informacím o královském rychtáři. Jedná se o dokumenty značně neutříděné, časově velmi různorodé. Pro práci s fondem Staré manipulace bylo využito jen listin vztahujících se k volbám nového rychtáře.⁶⁶ Těmto listinách se ve své přehledové práci o této funkci již věnoval David Novotný.⁶⁷

Kouřimská písařská kancelář vedla v předbělohorské době svoji agendu v češtině, čemuž odpovídá i jazyk většiny výše popsaných pramenů. Výjimkou je *kniha pamětní*, ve které lze nalézt německé a latinské opisy. Jazyk soukromé korespondence se odvíjel od jeho příjemce. V práci pracuji mimo český rámec s korespondencí v latině, jejímž příjemcem byla zpravidla univerzita, a v němčině, kdy se jednalo o soukromé obchodní záležitosti, zpravidla vedené s osobou z Prahy. Latina se též objevuje v právních dokumentech a výjimečně v purkmistrovských registrech. Z edičně zpracovaných pramenů jsem pracoval mimo již zmíněné univerzitní záznamy se zápisy ze zemských sněmů, zpracovaných v edici *Sněmy české*.⁶⁸

---

⁶⁶ Národní archiv v Praze (dále jen NA), Fond Staré manipulace (dále jen SM), záležitosti města Kouřim, inv. č. 1586, č. k. 1085–1087, sign. K7.

⁶⁷ NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.

⁶⁸ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I-X*, Praha 1877-1955.

4 Metodologie

Tato práce vyžadovala použití různých metodologických přístupů, které byly pečlivě vybírány s ohledem na danou kapitolu a problematiku. Pro některé části bylo vhodné využít jak přímé, tak nepřímé metody, což je zvláště patrné v kapitole o městské správě a zaměstnancích. Důvodem je skutečnost, že data z purkmistrovských registrů, ověřená konšely a obecními staršími, považuji za zcela validní. Navíc, v oblasti výzkumu městské předbělohorské správy bádání dostatečně pokročilé na to, abych mohl aplikovat aktuální a závěry na mnou řešené aspekty. Nicméně, abych se vyhnul prostému pozitivismu a opakování již známých informací, rozhodl jsem se použít komparativní metodu, zejména při hledání specifických kouřimské správy.

Analýza městského hospodářství byla nejnáročnější v metodologickém ohledu. S ohledem na nemožnost validace soukromých hospodářských dat jsem byl nucen tyto údaje přijmout s určitou rezervou. Rovněž, kvůli dostupnosti informací, jsem byl nucen pracovat s některými otázkami pomocí metody sondy. Například při analýze rozpočtu města jsem se zaměřil pouze na dva reprezentativní roky, které byly umožněny dochovanými prameny. Při sběru dat o hospodářských a sociálních podmínkách jsem se spoléhal převážně na městské knihy, jako jsou knihy smluv nebo právní knihy, a zvolil kvantitativní přístup kvůli jejich rozsahu. Specifické požadavky na výchozí data se lišily v závislosti na potřebě dané kapitoly.

První část práce je věnována podrobnému shrnutí dějin města od jeho raných počátků po sledované období. Rané dějiny města jsou velmi důležité v kontextu vývoje identity obyvatel města. Tato vytvořená kolektivní identita mohla dále ovlivňovat politiku města v různých oblastech.

Někteří pozorovatelé mohou namítat, že práce neposkytuje dostatečně široký pohled a nezahrnuje interakce s vrchnostenskými sousedy Kouřimi nebo vztahy s panovníkem a dalšími královskými městy. Mým cílem je ale především mikrohistorický přístup, který může být následně porovnán s dalšími podobnými pracemi pro formulaci obecnějších závěrů. Tento přístup je zvláště vhodný vzhledem k tomu, že se jedná o prvotní ekonomickou a sociální analýzu kouřimského předbělohorského prostoru. Navíc relativně malá velikost města podporuje tento typ přístupu. Mikrohistorická metoda je zvolena i u vzdělanostní

problematiky. Nicméně je nutné připustit, že v některých případech tato práce naráží na limity, které je třeba řešit kvantitativní nebo nepřímou metodou.

Takto koncipovaná práce přináší hlubší vhled do historie městské správy a hospodářství Kouřimi, ačkoli některé aspekty mohou vyžadovat další zkoumání. V tomto směru je možné budoucím výzkumným projektům doporučit rozšíření analýzy o další faktory, jako je již zmíněná interakce s okolními městy a vrchnostenskými úřady, což by přineslo komplexnější pochopení historického kontextu.

5 Dějiny města Kouřim do roku 1547

5.1 Od prvních dokladů slovanského osídlení po rok 1308

„Léta 653, tj. po vjití jich do té krajiny léta devátého, Lech kníže, mladší bratr Čechuov, maje velikú čeled pod svú zprávu umínil se osaditi na východ slunce a té vši krajiny bratru svému staršímu postúpiti. Oblíbiv sobě místo jedno od bratra i ode všech odpuštění vzav a přátelsky se s nimi rozžehnav tam se obrátil. Oni pak, ač nerádi jej sú propustili, snažně jeho prosíce, aby daleko od nich neodcházal proto, jestliže by kdy ruka nepřátelská chtěla jím uškoditi, aby jim jako své rodin pomocníkem byl. A on k nim pověděl: Bratří milí i všickni přátelé! Třetího dne, dřív než dennice vzejde, vstupte na Zřip a já toho času v lese oheň nemírný učiním A kdež uzříte blesk ohně a dýmu kauření, tu znajte mé osazení! A tu hned toho času počal jest města stavěti a velikými valy kázal je osypati a od toho kauření dal jemu jméno Kouřim.“⁶⁹

Počátky bohaté historie města musíme hledat hluboko v raném středověku, v dobách prvního osídlení Čech Slovanskými kmeny. Na rozdíl od citovaného výkladu kronikáře V. Hájka z Libočan však dnešní historiografie klade na základě archeologických poznatků počátky Kouřimi už do 6. století.⁷⁰ Následný vývoj osídlování rozděluje do tří fází:

1. 6. – 10. století: rozrůstání hradiště Stará Kouřim v oblasti kolem Libušina jezírka na pravé straně řeky Výrovky.
2. 10. – 13. století: vývoj přemyslovského správního centra v oblasti tzv. Svatojiřské ostrožny, tedy na levé straně Výrovky, jižně od potoka Střebovka
3. 13. století – současnost: založení a rozvoj města Kouřim v jeho dnešní poloze

Při popisu vývoje první fáze osídlení je nutné kvůli absenci písemných pramenů hledat informace v archeologických vykopávkách a následných studiích. Archeologické práce se na Kouřimsku těší dlouhodobé tradici a sahají do počátků 20. století. V této době dva místní badatelé Josef Batelka, Jan Kremla vytvořili první plány raně středověkých hradišť.⁷¹ Kouřimi se následně důkladně věnoval J. L. Píč, který se zajímal především o lokalitu prvního osídlení.⁷² Ke značnému

⁶⁹ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav – Jaroslav KOLÁR (ed.), *Kronika česká: výbor historického čtení*. Praha 1981, s. 49–50.

⁷⁰ ŠOLLE, Miloš – ZEZULKA, Josef, *Kouřim v průběhu věků*, Praha 1981.

⁷¹ KREMLA, Josef, *Předhistorická hradiště v okrese kouřimském*, Památky archeologické 20, 1903, s. 395–406.

⁷² PÍČ, Josef Ladislav, *Z výzkumu našich hradišť*, Památky archeologické 22, 1908, s. 519–528.

posunu v archeologických pracích na Kouřimsku došlo ve druhé polovině 20. století, a to především díky aktivitám Miloše Šolleho a jeho týmu.⁷³

Archeologické poznatky kladou počátky rozvoje slovanského osídlení v Kouřimi do 6. století, kdy však nebylo osídleno návrší, kde se nachází dnešní město, ale protilehlá, pravá strana řeky Výrovky (v této části též známá jako řeka Kouřimka).⁷⁴ Osada na tomto protilehlém návrší se postupně od oblasti Libušina jezírka rozrůstala až do podoby rozsáhlého hradiště, které koncem 9. století dosahovalo rozlohy 44 ha.⁷⁵ Toto hradiště dosahuje vrcholu svého rozkvětu v polovině 10. století, kdy se střední areál s akropolí proměňuje v samostatné správní centrum. Centrum je také nově místo hliněného valu odděleno kamennou hradbou. Osud Staré Kouřimi je spjat s vládou knížete Boleslava I., během které dochází k náhlému a pravděpodobně násilnému zániku hradiště. Zánik hradiště je datován zhruba do poloviny 10. století, násilný scénář zániku je podložen archeologickým nálezem nepohřbených válečníků u předpokládané hlavní brány hradiště.⁷⁶

Druhá fáze vývoje osídlení Kouřimi navazuje na zánik Staré Kouřimi a předchozí výzkum ji klade do konce 10. století.⁷⁷ V této době se v oblasti konsoliduje nové, již přemyslovské, správní centrum. Toto centrum se nacházelo na svatojiřské ostrožně, tedy na levé straně řeky Výrovky, jižně od potoka Střebovka, který by dnes toto hradiště odděloval od současné Kouřimi. V této oblasti se mělo původně nacházet menší hospodářské centrum, jehož počátky klade M. Šolle do 9. století.⁷⁸ Teprve po zániku Staré Kouřimi se ale v této oblasti vytváří osada obranného charakteru s opevněným centrem na návrší a kostelem sv. Jiří. Součástí tohoto nového hradiště bylo i předhradí. To sahalo po cíp svatojiřské ostrožny, kde se nacházel dnes již neexistující kostel sv. Klimenta.⁷⁹

Rozlohou bylo toto správní centrum menší než hradiště na Staré Kouřimi, jednalo se ale o stabilní správní centrum, o jehož existenci jsme informováni i v písemných pramenech. Z listin z 11. a 12. století víme, že místo sloužilo jako

---

⁷³ DVOŘÁČEK, Daniel, *Zázemí Kouřimi v době přemyslovské*, Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Karlova, 2013, s. 11.

⁷⁴ ŠOLLE, M., *Kouřim v průběhu věků*, s. 40.

⁷⁵ Tamtéž, s. 43.

⁷⁶ ŠOLLE, M., *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, s. 228.

⁷⁷ ŠOLLE, M., *Kouřim v průběhu věků*, s. 45.

⁷⁸ Tamtéž, s. 46.

⁷⁹ Tamtéž, s. 110.

správní a soudní sídlo přemyslovského kastelána a soudce.⁸⁰ Díky nálezům mincí s nápisem „Oteza Kurim“ v nedalekých Chrástanech se uvažuje o mincovně v kouřimském hradišti v polovině 11. století.⁸¹ Konec druhé fáze osídlení Kouřimi je kladen do první poloviny 13. století. M. Šolle úpadek svatojiřského hradiště spojuje se sporem Přemysla I. a Děpolda III., jehož sídelním městem měla být dle Šolleho i Kouřim. Děpolt měl být v bitvě u Kouřimi zabit a s jeho skonem měl nastat i úpadek hradiště.⁸² Tento scénář úpadku hradiště má však v řadách historiků své odpůrce.⁸³ Jisté je, že se během první poloviny 13. století trvale přesouvá správní centrum ze svatojiřského hradiště na místo dnešního města, tedy na protilehlé návrší. Je možné, že na tomto místě již byla vesnice či osada s kostelem, která byla zbořena či přestavěna dle představ královského lokátora. Tomuto vývoji napovídá velmi rychlé a úspěšné založení města, o kterém od poloviny 13. století začínáme mít pravidelné písemné zmínky.⁸⁴

Souběžně s výstavbou města a jeho kamenných hradeb byl vystavěn ve stylu burgundské gotiky chrám sv. Štěpána. Jeho finální dokončení se datuje do přelomu 13. a 14. století.⁸⁵ Celé Čechy byly rozděleny v církevním ohledu na takzvané archidiakonáty a ty dále na děkanáty. Pod archidiakonát kouřimský patřily děkanáty kouřimský, kolínský, německo-brodský, řečický, časlavský, štěpánovský.⁸⁶ Kouřimský archidiakonát spravoval kouřimský arcijáhen. Ten však trvale nesídlil ve městě, byl jím zpravidla výše představený jedné z pražských kapitul. V Kouřimi trvale působil děkan, který měl dům hned vedle chrámu. Sv. Štěpán však nebyl jedinou církevní stavbou v novém městě. Souběžně s ním ve městě fungovalo i cisterciácké proboštství, které mělo své rozsáhlé pozemky v západní části města.⁸⁷ Na proboštství byl vázán kostel sv. Martina, tehdy stojící na místě vedle dnešní hasičské zbrojnice.

První zmínku o nově založeném městě máme z konce vlády Václava I. z roku 1248. Roku 1261 je již v listině Přemysla Otakara II. Kouřim kladena za vzor Přelouči a Jaroměřicím.⁸⁸ V této listině jsou Jaroměřicím kladeny za vzor

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 126.

⁸¹ ŠOLLE, Miloš, *Po stopách přemyslovských Děpolticů.*, s. 32.

⁸² Tamtéž, s. 68

⁸³ DVORÁČEK, Daniel, *Zázemí Kouřimi v době přemyslovské*, s. 13.

⁸⁴ SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, Kouřim město dříve krajské, bez inv. č., s. 3.

⁸⁵ SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, Chrám sv. Štěpána a zvonice, bez inv. č., s. 3.

⁸⁶ PALACKÝ, František, *Dějiny národa českého II*, Praha 2017, s. 396.

⁸⁷ SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, Cisterciácký klášter, bez inv. č., s. 2.

⁸⁸ ŠOLLE, M., *Po stopách přemyslovských Děpolticů*, s. 109.

kouřimské městské hrady. Lze tedy s jistotou konstatovat, že v období vlády tohoto českého krále bylo město po stavební stránce v rozkvětu a jeho jádro pevně konsolidované. Z dob vlády posledních Přemyslovců máme také doklad o dvou královských rychtářích z listiny z roku 1297, a sice o jistém Adlothovi a jeho synovi Jindřichovi.⁸⁹ Roku 1302 vyzývá pražský biskup Jan z Dražic ke sbírkám pro kouřimský špitál, jehož správu řádem křížovníků s červenou hvězdou máme doloženou z roku 1330.⁹⁰ Popis vývoje města před lucemburskou vládou v Čechách uzavírá záznam v jedné z nejstarších městských listin z roku 1308, ve které se Kouřim dobrovolně zavazuje věrností Jindřichu Korutanskému.⁹¹

5.2 Město za panování Lucemburků

Bohužel nemáme dochované prameny pro určení pozice Kouřimských během tažení Jana Lucemburského do Čech. Snad zaujali více diplomatické stanovisko oproti Kolínským, kteří byli v pozdějších letech Janem trestáni za svoji pozici během jeho tažení.⁹² Stabilní vývoj města za vlády prvního Lucemburka byl narušen požárem v roce 1333, který poškodil značnou část města. V reakci na tuto katastrofu získalo město řadu privilegií cílených primárně na zlepšení hospodářské situace a konkurenceschopnosti měšťanů.⁹³ To že město nebylo po požáru v dobré kondici, dokazuje víceletá absence městského písaře, za což byla městská rada napomínána.⁹⁴ V této době byla v Kouřimi také menší židovská komunita, mající své ghetto v ulici pod chrámem sv. Štěpána.⁹⁵

V období vlády Karla IV. byla Čechách, včetně Kouřimi, hospodářská konjunktura. Té využil panovník, zakládaje po Čechách značné množství objektů. Ty však musely být nějak financovány, a tak se kouřimští museli finančně podílet na stavebních aktivitách panovníka. Přispěli na nově založené kláštery na Slovanech a na Karlově, kam se také zavázali na věčnost odvádět roční poplatek 11 kop a 12 grošů českých.⁹⁶ V samotné Kouřimi v tomto období žádná signifikantní budova nevznikla. Trvalejší budovou byla povinně zřízená velká městská sýpka

---

⁸⁹ SVOBODA, B., Kouřim město dříve krajské, s. 30.

⁹⁰ Tamtéž, s. 31.

⁹¹ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 80.

⁹² VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem I.*, Praha 2014, s. 19.

⁹³ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 29.

⁹⁴ TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích Českých*, Praha 1892, s. 153.

⁹⁵ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějiny města Prahy, díl I.*, Praha 1855, s. 549.

⁹⁶ Tamtéž, s. 106.

vybudovaná po extrémně dobré sklizni v roce 1362. V této době město povinně zřídilo svou zbrojnici obsahující vybavení pro 200 měšťanů.⁹⁷

Klidná léta Karlovy vlády byla brzy vystřídána vnitropolitickou krizí způsobenou spory mezi syny Karla IV., šlechtou a obecně stavem církve v Evropě. V této době, kdy byl král Václav IV. dvakrát zajat, jednou šlechtou a jednou svým bratrem Zikmundem, byla i města nucena zvolit si svou politickou stranu. Kouřim, stejně jako další východočeská královská města, zůstala loajální panovníkovi a v dobách krize ho podporovala politicky i vojensky. Když Jan Zhořelecký roku 1394 táhl s armádou na jih Čech potrestat odbojnou šlechtu, jeho vojsko doplňovali i Kouřimští.⁹⁸ Stejně tak když později krále zajal jeho bratr Zikmund, vyvstal ve východních Čechách odpor vůči tomuto kroku, který musel Zikmund zažehnat vojenskou výpravou, po které byla zničena celá východočeská oblast, včetně okolí Kouřimi. Po útěku a návratu do Čech se král odměnil měšťům za jejich loajalitu odpuštěním berní na několik let.⁹⁹ Toto odpuštění brzy porušil, když kvůli platební neschopnosti zastavil v roce 1405 berně z Kouřimi, Nymburka, Kolína, Čáslavi a Ústí svému bratrovi Joštovi.¹⁰⁰ Před vypuknutím husitských bouří se kouřimským měšťanům nepodařilo vykoupit rychtu a v čele města tak oficiálně stál královský rychtář. Situace se začala měnit až těsně před bouřemi, když zemřel stávající rychtář Václav a jeho syn Prokop pro svůj věk do úřadu nemohl nastoupit. V držení rychty ho střídavě zastupovali konšelé, kteří mu ji dočasně vrátili v roce 1418.¹⁰¹

V době předhusitské bylo město po správní stránce již pevně ustálené. V nejstarší dochované městské knize z roku 1405 lze vidět, že Kouřim fungovala i jako oblastní soudní centrum. K městskému soudu se obraceli obyvatelé ze vsí Škramíku, Volešky, Chotouně, Janovic, Zásmuk, Dobropole, Chvátlin, Poříčan, Klučova a dalších. Z hlediska právního vývoje může být zajímavé, že se nejednalo o kouřimské poddanské vsi. Ke kouřimskému soudu byli poháněni ve sporech s měšťany i nižší šlechtici. V takovém případě byli do Kouřimi zváni jako rozhodčí další šlechtici. Příkladem budiž pře Štěpána z Hoštic s řezníkem Bramburgem

---

⁹⁷ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Sbírka pramenů práva městského Království Českého*, Praha 1895, s. 577.

⁹⁸ OEHM, Vincenc, *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 34.

⁹⁹ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 37.

¹⁰⁰ SEDLÁČEK, August, *Dějiny města Čáslavě*, Praha 2012, s. 40.

¹⁰¹ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 45.

a jeho ženou Kateřinou o nedoplatení věna dotčené Kateřině. Obě strany nakonec urovnal Bušek z Mlečovic a Vilém ze Svojšic.¹⁰² V kontextu práva dodám, že od roku 1405 sídlil ve městě též krajský popravce, to jen potvrzovalo status Kouřimi.

5.3 Od husitských válek po první stavovské povstání

Husitské války ovlivnily město po všech jeho stránkách a po jejich ukončení můžeme do jisté míry mluvit o nových dějinách města. Na počátku povstání Kouřim patřila do protihusitského tábora, byť byla spíše v pozici pasivního pozorovatele a hostitele vojsk a uprchlíků. Po bitvě na Vítkově a ústupu hlavních Zikmundových armád začali Pražané s radikálními orebity stahovat králi loajální východočeská města na svoji stranu, a to jak pomocí slov, tak i meče a ohně. Poté, co nepoddajný Český Brod byl dobyt a vypleněn, se kouřimští rozhodli otevřít Pražanům své brány dobrovolně.¹⁰³ Pražané tak 20. dubna 1421 vtáhli do krajského města, vyplenili a pobořili vylidněné cisterciácké probošství a nekališníkům dali ultimátum k vystěhování nebo přijmutí kalichu. Nemáme zpráv o vystěhování, naopak i do této doby horlivý katolík rychtář Prokop se rozhodl přijmout kalich, aby si zachoval své statky. Trestem pro něj byla nakonec pouze ztráta dědičné rychty, kterou si město ponechalo. Na dalších více než 120 let město nemělo úřad rychtáře.¹⁰⁴

Pražské straně město zůstalo loajální více než dříve Zikmundovi. Po bitvě u Malešova v roce 1424 museli vítězní táborité město dobýt silou, aby se poddalo. Na táborské straně zůstalo město až do roku 1434, kdy po bitvě u Lipan přešla Kouřim zpět k Pražské utrakvistické koalici. Součástí těchto dramatických politických a náboženských změn byl i exodus židovského obyvatelstva z města. Byť nemáme přímo záznamy o jejich násilném nebo dobrovolném odchodu, nesetkáváme se od počátku husitských válek s jejich jmény v městských ani jiných kouřimských knihách. V této době dochází také ke značnému počestění většiny jmen. Zatímco před rokem 1420 tvořily německojazyčné zápisy skoro polovinu textu, po tomto datu jejich počet klesá a na konci století se s německým jazykem ve městě nesetkáváme vůbec. Součástí těchto náboženských a populačních změn

---

¹⁰² SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 135.

¹⁰³ SVOBODA, B. Kouřim a Kouřimsko, díl III, s. 18.

¹⁰⁴ SVOBODA, B., Kouřim a Kouřimsko, díl III, s. 20-21.

byly i rozsáhlé majetkové přesuny. Těm věnuji samostatný prostor v podkapitole 10.1.

Obecně lze shrnout, že z husitských válek vyšlo město bohatší, významnější a sebejistější. Už z konce válek máme záznamy o pořádání dílčích sjezdů a sněmů ve městě.¹⁰⁵ Městská populace zůstala kališnická, cisterciácké proboštví nebylo již nikdy obnoveno a jeho areál postupně ohlodával zub času. Politikou městské rady v následujících desetiletích bylo udržení si nabytého majetku, rozšiřování privilegií a investování do městské infrastruktury. V tomto duchu máme v pamětní knize zachována potvrzení a privilegia od Jiřího z Poděbrad a obou králů Jagellonského rodu.

Po smrti Zikmunda Lucemburského měl dle jeho vůle nastoupit na trůn Albrecht II. Habsburský. Jeho zvolení nebylo ale automatické. Protihabsburská strana, vedena Ptáčkem z Pirkštejna, se spojila s polským králem Kazimírem, kterému slíbila českou korunu. Kouřim se v tomto konfliktu postavila na stranu Albrechta, který nakonec svoji pozici voleného dědice uhájil.¹⁰⁶ Po jeho brzké smrti nastává další období bezvlády v Čechách. V této době byly uzavírány takzvané zemské míry – landfrídy. Ty byly uzavírány vždy v rámci určitého území, svazku šlechticů a měst. Nejmocnějším landfrídem byl východočeský. Ten se konsolidoval na sněmu v Čáslavi roku 1440 a Kouřim byla jeho součástí. Není náhodou, že právě z tohoto landfrídu pocházel a čerpal moc hejtman Jiří z Poděbrad, budoucí zemský správce a král. Kouřimští od těchto časů byly vždy až do roku 1547 na straně panovníka, což jim přinášelo výhody v podobě nových privilegií a potvrzování získaných majetků.¹⁰⁷

V rozmnožování majetku bylo město až do roku 1547 úspěšné a dílčí záznamy o stavu městských financí nebo celkové hodnotě majetku signalizují trvalý růst. Roku 1499 byla roční bilance města následující: 1073 kop g. č. příjem, 503 kop g. č. výdaj. Celkový majetek města byl v roce 1543 hodnocen na 25 461 kop g. č. V tu dobu byla Kouřim na vrcholu své moci a bohatství.¹⁰⁸ Radní města se pravidelně účastnili jednání zemských sněmů a hostili krajské sjezdy ve městě.

---

¹⁰⁵ TOMEK, V.V., *Dějepis města Prahy, díl IV.*, s. 320.

¹⁰⁶ URBÁNEK, Rudolf, *Věk poděbradský*, České dějiny I/III, s. 261.

¹⁰⁷ HRÁCHOVÁ, H., *Nejstarší městská kniha kouřimská 1404–1592 (1710). Rozbor pramene*, s. 43-44.

¹⁰⁸ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 258-260.

V době zemských sporů mezi šlechtou a městy byla Kouřim součástí branného městského, v jehož výboru ji v roce 1513 zastupoval Václav Vodička. Tento muž byl ve své době vysoce postavenou osobou ve městě. O třináct let později jej vidíme mezi voliteli Ferdinanda I. na českém sněmu.¹⁰⁹

Může se zdát ironií osudu, že stejně jako si nekatolická šlechta zvolila v osobě Ferdinanda II. svého kata, tak i česká města si volbou Ferdinanda I. sama sobě upletla pomyslnou oprátku. V první polovině 16. století byla ale Kouřim na vrcholu rozkvětu a nebylo důvodů se ničeho bát. Když roku 1536 vydává tiskem na své náklady Brikcí z Liczka *Knihy městských práv*, velebí v nich historii své rodné Kouřimi, klade ji ve své významnosti hned za pražská souměstí, a co do významu soudní stolice ji do budoucna klade na úroveň Starému Městu pražskému.¹¹⁰ Nastiňuje nám tím možné ambice, které mohli kouřimští měšťané mít, a pýchu, s jakou své rodné místo prezentovali. Kouřimská elita však své možnosti a ambice nadhodnotila, stejně jako většina českých královských měst. Spoluúčast na prvním stavovském povstání se stala pro město citelnou lekcí a dlouhodobým neštěstím.

5.4 První stavovské povstání a Kouřim

Je těžké určit, jaké přesné pohnutky vedly kouřimské k připojení se k rebelii, a zda byly dlouhodobé. Ještě když roku 1534 požadoval Ferdinand I. na královských městech půjčku na výpravu do Němec, patřila Kouřim mezi dvanáct měst, která byla ochotná peníze vystavit.¹¹¹ Byly to snad centralizační snahy a snahy o zavedení nových daní, které měšťany podráždily už před rokem 1546. Svou roli určitě hrála i autorita pražských souměstí, kterým Ferdinand k jejich nelibosti zrušil roku 1528 jednotu, kterou roku 1518 vytvořila a spojila se tak v jedno město.¹¹²

Události prvního stavovského povstání již byly popsány a nebudu je zde znovu detailněji popisovat. Kouřim od počátku celého politického konfliktu jednala v souladu s Prahou. Když v roce 1546 svolal Ferdinand I. do Kadaně zemskou hotovost k obraně hranic proti údajnému nepříteli ze Saska, shromažďovala se záměrně velmi pomalu. Kouřimský hejtman byl za shromažďování pluků z jeho

---

¹⁰⁹ SVOBODA, B., *Dějiny Kouřimi III*, s. 23.

¹¹⁰ JIREČEK, Josef, *Práva městská M. Brikcího z Liczka dle textu z roku 1536*, Praha 1880, s. 11.

¹¹¹ TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy, díl XI.*, s. 144.

¹¹² TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy, díl X.*, s. 452.

kraje králem dvakrát napomenut.¹¹³ Po debaklu prvního svolání se v lednu roku 1547 pokusil král o svolání nové hotovosti, tentokrát zcela bez souhlasu stavů. Tím překročil své pravomoci a pobouřil proti sobě i mírnější šlechtice.¹¹⁴ Kouřimští v dalším postupu jednali v souladu s dalšími královskými městy a účastnili se jednání na sněmu 18. dubna. Zde byl dohodnut opoziční politický program a ústupky stavům, které měl panovník učinit.¹¹⁵

Po porážce protestanských armád u Mühlberka došlo k takřka okamžitému rozpadu české stavovské opozice, hlavně té šlechtické. Následné zákulisní dohody mezi šlechtici a králem zapříčinily, že za viníky celého českého (spíše pasivního) odporu byla označena rebelující královská města v čele s Prahou. Po její kapitulaci v červenci roku 1547 se i ostatní města vydala králi na milost a celé politické drama pro bezvýchodnost situace neprodužovala.¹¹⁶

O měsíc později byla všechna rebelující města pozvána na soud do Prahy, kde žádala panovníka o milost. Z Kouřimi se dostavilo 30 osob – purkmistr, konšelé, obecní starší a další důležité osoby města. S sebou měli přinést všechna městská a cechovní privilegia, která byla podrobena revizi. Milost panovníka byla vykoupena drazé. Mandátem z 24. září 1547 oznámil Kouřimským trest za jejich chování.¹¹⁷ Městu byla zabavena značná část majetku, veškeré zbraně, dočasně odstaveny příjmy z cel, zavedena nová daň z uvařeného piva – posudné. Dále byla městu vystavena jednorázová pokuta ve výši skoro dvou ročních městských příjmů a obnoven měl být ve městě úřad královského rychtáře. Kouřim se verdiktu podrobila a do roka získala zpět část odevzdaných privilegií, včetně práva na výběr mýta a cla v branách, masných krámů a luk.¹¹⁸ Politická moc měst na zemském sněmu byla omezena jedním společným hlasem, který za ně odváděl nejvyšší podkomoří. Trest to byl přísný. Přes veškeré nářky ale nepotlačil život v Kouřimi, ani nezpůsobil sníženou účast delegátů Kouřimi na budoucích zemských sněmech. Celá událost tak měla především dopad na hospodářství, veřejný dluh,

---

¹¹³ TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy, díl XI.*, s. 304.

¹¹⁴ PÁNEK, J., *První krize habsburské monarchie*, in: Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30.9.1997, Pardubice 1999, s. 11–28.

¹¹⁵ VOREL, Petr, „*Přátelské snešení stavův českých“ z března 1547 a jeho signatáři*, in: Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30.9.1997, Pardubice 1999, s. 81–124.

¹¹⁶ TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy díl XI.*, s. 376.

¹¹⁷ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 70–71.

¹¹⁸ VOJTÍŠKOVÁ, J., *Pisemná komunikace*, s. 63.

bojeschopnost a strukturu správy města.¹¹⁹ Opomenut by neměl být i důsledek po stránce soudní. Jeden z vydaných artikulů městům nařizuje „*A kdež prvé apelací a odvolání z téhož města Kouříma do Starého města Pražského šla a bývala, takové apelací z města Kouříma do Starého města Pražského více jíti nemají. Než tomu chcem, aby takové apelací a odvolání z města Kouříma, když v království Českém býti ráčíme, před nás, dědice a potomky naše a bez přítomnosti naší před rady naše, k takovým apelacím obzvláště zřízené a na hradě Pražském usazené, se dály a nejinám činěny byly.*“¹²⁰ Tímto si panovník připravil prostor pro zřízení budoucího úřadu „Královské rady nad apelací“, který byl zřízen instrukcí vydanou 20.1. 1548.¹²¹ Kouřim, stejně jako další města, se již neměla dle dolnoněmeckého práva odvolávat ve sporech na stolicí při Starém městě pražském, nýbrž na centrální panovnický úřad – apelační soud.

Důsledky vyplývající z událostí roku 1547 a pozice, které v nich město zaujalo, byly pro Kouřim rozsáhlé a vesměs negativní. Celá společnost se musela s novou situací vyrovnat a vytěžit z ní pro sebe maximum. V následujících kapitolách budu popisovat vybrané aspekty vývoje města po roce 1547. Ucelené shrnutí městského vývoje ve vybraných oblastech mezi léty 1547–1620 tak bude až součástí závěru této diplomové práce.

---

¹¹⁹ ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, s. 41.

¹²⁰ *Sněmy české*, svazek. II, s. 527.

¹²¹ ZDĚNEK, Václav, *Dějiny král. appellačního soudu na Hradě Pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548–1933*, Praha 1933, s. 8–13.

6 Důležité katastrofy ve městě mezi léty 1547–1620

Nežli přejdu k rozboru vývoje v dílčích oblastech, shrnu pro přehlednost důležité události, které se v Kouřimi či jeho okolí ve sledovaném období udály. Jednalo se především o člověkem nezaviněné katastrofy, které měly pro město negativní dopad.

První tragickou událostí byl výskyt moru v roce 1561, který máme prameny pouze nepřímou doložen a nejspíše nezpůsobil větší škody.¹²² O sedm let později, v září roku 1568 se ve městě výskyt moru opakoval a tentokrát s mnohem silnějšími následky. Šířil se nejspíše po západních cestách. Na počátku září před ním z Prahy utekli do Kouřimi členové královské komory a apelačního soudu a museli být kvůli nim narychlo opraveny a připraveny ubikace v radním domě. Mor se rychle šířil a již po necelých dvou týdnech hosté město upustili a hledali útočiště v Kutné Hoře.¹²³ Počet obětí bohužel nelze přesně vyčíslit. Odhady B. Svobody, které mluví až o 700 obětech, tedy až třetině obyvatelstva, se mi vzhledem k demografickému vývoji zdají být nadhodnocené.¹²⁴ Dochovanou máme pouze doprovodnou korespondenci k seznamům zemřelých, které měl na starosti sčítat děkan chrámu sv. Štěpána. O délce působení morové epidemie nás informují zprávy městské rady o nekonaných výročních jarmarcích v září 1568 a lednu 1569. V lednu však byla epidemie už na ústupu a život ve městě se vracel ke svému normálu.¹²⁵

Rok před druhou morovou epidemií, 21. května 1567, zasáhl město požár, který poškodil některé budovy uvnitř i vně města. Požár byl vyšetřován jako úmyslný a nejprve z jeho založení byla obviněna místní „vovčáčka“ a poté žid Simeon z Kolína. Ani u jednoho z obviněných se ve výsledku neprokázala vina.¹²⁶

Další přírodní katastrofou, která se doslova převalila městem, byla srpnová povodeň roku 1598. Ta protrhla hráze rybníků a způsobila značné škody nejen v Kouřimi, ale i v Praze a nedalekém Českém Brodě a Kutné Hoře.¹²⁷ Symon Eustach Kapihorský jí popsal ve svém zápisu z roku 1630 následovně „*Téhož léta [1598] 16. srpna strhli se mnozí rybníkové nad Kouřimem, jako i potomně Strašyk,*

¹²² SVOBODA, B., Kouřim a Kouřimsko, díl III, nevydáno, s. 23–24.

¹²³ PLECHÁČEK, I., *Apelační soud*, s. 55; SOKA Kolín, AMK, inv. č. 170, folio 220.

¹²⁴ B. SVOBODA, Kouřim a Kouřimsko, díl III, s. 24.

¹²⁵ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 170, folio 228, 249, 250.

¹²⁶ Spor důkladně analyzuje H. Čadová ve své diplomové práci. ČADOVÁ, H., *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, s. 41.

¹²⁷ BRÁZDIL, Rudolf a kol., *Historické a současné povodně v České republice*, Praha 2005, s. 210.

kterýžto mnoho škody nadělal. Sladovny, na nichž mnoho kop korců obilí bylo, pobral, kostela u Špitála sv. Maří Magdaleny jako i dvora kus vzal, na zahradách a lukách mnoho škody nadělal, jako i potomně městský rybník roztrhal, kterýmž se též mnohé škody staly.“¹²⁸

Politická nestabilita nebo lokální nepokoje se Kouřimi naštěstí až do třicetileté války vyhýbaly. Kouřimští měšťané se velmi poučili ze situace z roku 1547 a do opozičních intrik se nehrnuli. Když byl na 5. března 1618 svolán sněm stavovské opozice, Kouřim svoji účast po konzultaci s Kolínem odřekla.¹²⁹ V následném vývoji se ale kouřimští (tradičně) připojili na stranu nekatolické opozice.

Události měly rychlý spád a jelikož byla Kouřim město krajské, tak byla i centrem vojenských muštrůnků celého Kouřimského kraje. Již od června téhož roku, po třetí pražské defenestraci, se ve městě shromažďovaly vojenské pluky, které následně byly přeposílány na jih Čech.¹³⁰ Opatrný přístup se změnil v plnou podporu poté, co museli obyvatelé odvést zvláštní berni pro vojenské účely. Vybraných 900 rýnských se stalo prvním z mnoha nákladů přicházející dlouhé třicetileté války.¹³¹

---

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 211.

¹²⁹ VÁVRA, J., *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 6.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 11–28.

¹³¹ SOKA Kolín, AMK, *Manuál radní 1619–1625*, inv. č. 81, folio 18.

7 Městský prostor a jeho topografie

Kouřim se nachází ve středovýchodní části tehdejšího kouřimského kraje, dnešní východní části Středočeského kraje. Město leží na východním svahu kopce. Z levé strany je chráněno řekou Výrovkou (v této oblasti nazývanou též Kouřimkou), z jižní strany potokem Střebovka. Strategickou výhodu městu poskytoval prudce se svažující kopec za jižní branou města a hluboké údolíčko za severovýchodními hradbami. Nejvíce zranitelné bylo město ze západní, a především severozápadní strany, kde byla úroveň země vyrovnaná a jediný výškový rozdíl představoval navršený val před hlavní hradební zdí.

Dodnes zachovalé hradby obepisují obvod města a jejich půdorys připomíná písmeno D. Kouřimské opevnění mělo v předbělohorské době čtyři brány, jednu fortnu a na brány navazující tři předměstí.¹³² Do dnešních dob se zachovala jediná brána – Pražská (severní). Na ni navazovalo pražské předměstí, z něhož vedla cesta do blízkých vsí Třebovle, Lipan a Klášterní Skalice. Toto předměstí bylo ze všech tří to nejmenší. Jedinou významnou budovou zde byl renesanční kostel s přilehlým hřbitovem, postavený roku 1591 pro pochování zesnulých bezzemků a podruhů.

Vstup do města ze západní strany zajišťovala brána Olešnická, díky své poloze na vrcholu kopce také zvaná „Hořejší“. Z ní vedly cesty do vsí Oleška, Dobré Pole a do Kostelce nad Černými Lesy. Jednalo se o nejméně frekventovanou cestu, neboť nevedla do žádného důležitého města, pouze do polních vsí.

Malotická brána zajišťovala přístup do města z jižní strany a stála v relativně příkrém svahu. Navazovalo na ni menší předměstí, jehož dominantami byl vodní mlýn Hřebíčkov, založený rodinou Kocourkových na počátku 16. století.¹³³ Cesta z Malotické brány představovala hlavní spojení s vsemi Ždánice, Malotice, a především se Sázavským klášterem, jehož statky byly i v Kouřimi. Velikostně bylo toto předměstí druhé největší.

Hlavní bránu města tvořila „Dolní“ brána Kolínská na východní straně města. Na ní navazující předměstí bylo nejrozsáhlejší ze všech a obsahovalo mnoho nejen hospodářských budov. Nejvýznamnější stavbou byl nespíš městský špitál P. Marie, který ležel přes řeku Kouřimku. K němu přiléhal špitální statek, který jej

---

¹³² Dodnes zachovalé hradby viditelné z Obrázek 5.

¹³³ Ministerstvo financí (Dále MF), *Seznam a mapa vodních děl Republiky československé*, Praha 1932, s. 28.

vyživoval. Pro velikost předměstí a obecnou praktičnost stála jižně od Kolínské brány malá fortna pro pěší. Před ní se nacházel dům a zahrada kata (v případě Kouřimi zároveň i rasa). Nad to při soutoku Výrovky a Střebovky stály dva mlýny – „Malý mlýnec“ a „Větší panský mlýn“, oba patřily do počátku husitských válek městskému cisterciáckému probošství.¹³⁴ Poté jsou v majetku města až do roku 1547, kdy dochází k jejich dočasné konfiskaci panovníkem.

Jádro města tvořil a dodnes tvoří rozsáhlý rynek, v jehož centru je radnice. Ta rozděluje celý prostor na severní část – „Větší rynek“ a jižní část – „Menší rynek“. Větší rynek sloužil pro každodenní obchod. V jeho centru se nacházela kašna napájená z městské vodovodní sítě. Okolo většího rynku ještě v 19. století měly domy podloubí, kde denně cechy prodávaly své výrobky. Dřevěné krámy se nacházely i kolem radnice. Zde bylo též jádro konání týdenních a výročních jarmarků a dalších městských slavností.¹³⁵ Menší rynek byl naopak místem spíše sakrálním a klidným. Jeho dominantou byl chrám sv. Štěpána a k němu přilehlý městský hřbitov. Mezi chrámem a radnicí se nacházela vysoká zvonice, kterou spravoval buďto zvoník, nebo trubač. Západně od chrámu se na rohu náměstí nacházela budova městské školy a po její pravé straně budova starého děkanství. K němu přiléhal i rozsáhlý ovocný sad. Budova děkanství však nepřežila útrapy třicetileté války, a proto ji nenajdeme na Obrázku 1, ale na Obrázku 2 z mladší doby ano.¹³⁶

Východně na chrám sv. Štěpána navazoval „Ptačí ryneček“, ze kterého bylo možné uličkou dojít k fortně a opustit město. Severně na ryneček navazuje Židovská ulice, jejíž název máme dochovaný z 15. století.¹³⁷ Mezi obyvateli města jsem však v předbělohorské době nenašel žádné židovské jméno, jedná se tedy nejspíše o relikv doby předhusitské. Na Židovskou ulici navazuje „Kozí plácek“, jehož účel je dle názvu zřejmý. Kozí plácek je od středověku spojen uličkou s hlavní ulicí – Kolínskou, vedoucí od brány na náměstí. Z druhé strany Kolínské ulice navazuje na uličku takzvaná Dubová ulice, na obrázku č. 2 vyznačena číslovkou 10. V tomto prostoru se primárně konala jatka. Na Dubovou navazovala Pivovarnická ulice, která uzavírala půlkruh a spojovala se s další hlavní tepnou ve

¹³⁴ MF, *Seznam a mapa vodních děl Republiky československé*, Praha 1932, s. 28.

¹³⁵ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl I.*, s. 42.

¹³⁶ Příloha, Obrázek 2 – budova děkanství je označena římskou číslovkou II. Stará budova školy číslovkou IV.

¹³⁷ SVOBODA, B., *Dějiny Kouřimi*, díl II, s. 40.

městě – Pražskou ulicí. Dominantní cech v Pivovarnické ulici si lze dle názvu domyslet – pivovarnictví.

Další větší otevřený prostor, který měl funkci skoro až dlouhého rynku, byla široká ulice vedoucí skrze celou východní část města – Novoměstská. Tu ve 14. století postihly dva rozsáhlé požáry, které tuto část měst takřka do základu vypálily. Oblast byla rychle zastavěna a ujal se pro ni termín „Nové město“. Jeho dominantou bylo cisterciácké probošství s kostelem sv. Martina a kaplí sv. Anny. Po jeho vyplenění a vypálení během husitských válek se značná část klášterního prostoru zastavěla domy měšťanů (viz podkapitola 5.3) a po klášteře zbyl pouze rozsáhlý sad v severovýchodní části města. Tento sad byl po celé raně novověké období v držení Skalického kláštera a Sedleckého opata, který jej spravoval.¹³⁸ Když po roce 1547 získal klášter značnou část kouřimského majetku zkonfiskovaného Ferdinandem I., stal se Sedlecký opat pravidelným hostem kouřimských radních.¹³⁹ Nové město bylo spojeno s centrálním rynkem čtyřmi ulicemi – Klášterní, Úzkou, Širokou a Hrnčířskou. Poslední zmíněná měla ve svém středu rozšířené prostranství, snad na prodej výrobků – „Hrnčířský plácek“.

Vizuálních podob Kouřimi z dob před třicetiletou válkou není dochováno mnoho. Nejznámější a nejpodrobnější je veduta Jana Willenberga z roku 1602, kterou lze nalézt v digitalizované knize Antonína Podlahy a Isidora Zahradníka.¹⁴⁰ Z tohoto vyobrazení města jsou patrné všechny dobové dominanty města a jejich tehdejší stav. Nejvíce vystupuje do popředí chrám sv. Štěpána, který po požáru roku 1567 doznal částečných oprav. Oproti dnešnímu stavu je nejviditelnější rozdíl ve výšce obou chrámových věží, které byly o patro vyšší, než je tomu dnes, a také byly spojeny pavlačí. Vedle chrámu se tyčí zvonice zrekonstruovaná do renesanční podoby v 70. letech 16. století mistrem Filipem. Radnice města nebyla nikdy okázale renesančně přestavěna, jak tomu bylo například v Berouně a Stříbře, měla však alespoň na střeše malou zvonici.¹⁴¹ Budova byla také oproti nynějšímu stavu menší, její zadní část byla přistavěna až po třicetileté válce, stejně tak jako shluk

---

¹³⁸ Například v červnu roku 1562 stálo pohoštění opata městskou kasu 4 kopy grošů, viz SOkA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560-1566, inv. č. 728, s. 73–75.

¹³⁹ Dle účtů za hostiny v purkmistrovských registrech lze jeho prezenci ve městě doložit 2x až 3x do roka.

¹⁴⁰ WILLENBERG, Jan – PODLAHA, Antonín a ZAHRADNÍK, Isidor, *Jana Willenberga Pohledy na města, hrady a památné stavby král. Českého z počátku XVII. století*, Praha 1901, s. 16. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:2daf1618-26de-48e1-ad96-0c376bc67258>

¹⁴¹ TOŠNEROVÁ, Marie; EBELOVÁ, Ivana; BENKOVÁ, Irena; GARKISCH, Miloš a TOPINKA, Jiří, *Beroun*. Praha 2008, s. 120.

barokních krámků jižně od radnice. Vedle radnice však stála dřevěná šatlava s pranýřem pro lehké tresty a mimoměstské poddanské hříšníky. Řádná věznice s mučírnou byla v suterénu radnice.¹⁴²

Z veduty je též čitelný stav cisterciáckého probošství, které byť bylo v dezolátním stavu, tak jeho ruiny sahaly do úrovně Olešské a Pražské brány. U budov na náměstí jsou zřetelně viditelné jejich gotické štíty, což společně s gotickým chrámem a radnicí muselo už soudobým pozorovatelům dodávat nádech místa, kde se zastavil čas.

Jsou však i důležité prvky ve městě, které veduta nezobrazuje. Starší literatura shodně označuje kouřimské náměstí v 16. století za zcela vydlážděné.¹⁴³ Z městských výdajů je ale patrné, že tomu tak nebylo a výdaje za dlažbu na rynek se objevují v účtech pravidelně. Dalším pravidelným výdajem v rámci veřejné infrastruktury byl městský vodovod. Voda byla hnána do města z rybníků u Ždánic a po městě rozváděna borovými trubicemi do dvou kašen na náměstí a nádrži s vodou v Novoměstské ulici. Tento vodní systém kromě přívodu denní užitkové vody sloužil i jako protipožární ochrana. Vystavěn byl po roce 1509 a udržován po celé předbělohorské období.¹⁴⁴

Celé město bylo sevřené pásmem dvojitých hradeb, které odděloval sedm metrů hluboký příkop. Hradby byly udržovány a obec na ně pravidelně vynakládala finance. Od dob husitských válek už však nikdy nebyla otestována jejich nedobytnost. Jelikož byly hradby pouze udržovány a nikdy přestavěny a uzpůsobeny modernímu válečnictví, dodnes se nám zachovala jejich značná část v původním – středověkém tvaru. Porovnáme-li vyobrazení Kouřimi s údajně podobně velkým Berounem, nelze se ubránit dojmu, že Kouřim byla v předbělohorské době městem lépe chráněným a reprezentativnějším.¹⁴⁵

Co do počtu domů však za Berounem, který na počátku 17. století přiznával 258 domů, Kouřim zaostávala. Ta přiznala celkový počet osídlených budov v roce 1567 na 216, později v roce 1607 na 180. Za sníženým počtem osídlených budov lze hledat jednak již zmíněný požár v roce 1567, povodeň v roce 1598, ale též

---

¹⁴² SVOBODA, B., Kouřim a Kouřimsko, díl III, bez inv. čísla, folio 6.

¹⁴³ Je zřejmé, že jde o přečerpávání informací z původního zdroje –OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě, díl I*, s. 40.

¹⁴⁴ KALOUSEK, Josef, *Archiv Český, díl XVIII.*, Praha 1900, s. 473.

¹⁴⁵ PODLAHA, A., *Jana Willenberga Pohledy na města*, s. 17.

měšťanské „optimalizování“ vybírané daně z osídlených budov.¹⁴⁶ Pro daňové účely bylo město administrativně rozděleno na následující čtvrti – Štěpánská, Novoměstská, Pražská, Kolínská a společná předměstí.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Údaje ze: PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957, s. 164.

¹⁴⁷ Zřejmé ze zápisů v počtu obecním; SOKA Kolín, *Počet obecní 1574–1575*, inv. číslo 715.

8 Městská samospráva

8.1 Organizační struktura města

Jedno z mnoha specifíků statusu královského města byla vysoká míra samosprávy. Samotný způsob spravování města (počet členů městské rady, délka mandátů radních, velikost kontrolního orgánu) závisel na historickém vývoji města, jeho velikosti, počtu obyvatel a na množství získaných panovnických privilegií. V 16. století tak bylo ve své správě každé královské město trochu unikátní.¹⁴⁸ Jak budu dále popisovat, svá specifika měla i Kouřim. Tato dílčí specifika však neznamena, že základní správní strukturu neměla všechna královská města podobnou. Kouřimský způsob řízení města byl v souladu s dobovou normou, to potvrzuje i listina, ve které bylo město dáno za vzor poddanskému městu Vlašimi.¹⁴⁹

Pro právní ukotvení města byla nejdůležitější panovnická privilegia. Ta potvrzovala nabyté svobody, formální status města, potvrzovala majetkovou držbu a různá práva, případně daňové úlevy. Měšťané si cennost privilegií velmi uvědomovali a při změně panovníka si vždy žádali o jejich potvrzení. Díky tomu se nám dochovaly v opisech potvrzující listiny od všech Lucemburských panovníků, Jiřího z Poděbrad a obou králů z Jagellonského rodu.¹⁵⁰ Po privilegiích se město řídilo takzvanými městskými právy. V období mezi prvním a druhým stavovským povstáním se město řídilo dvěma příručkami – *Právy Městskými Brikcího z Licka* (dobrovolně) a později *Právy Městskými Pavla Kristiána Koldína* (povinně). Obě příručky popisují fungování městské rady. Z analýzy pramenů však vyplývá, že faktické přijetí těchto příruček nemělo konkrétní vliv na způsob správy města. Ten se projevil především v rovině jurisdikční. Jistý samovolný vývoj organizační struktury správy města se projevoval v nižších patrech správy. Byly to úřady obecních starších, městských inspektorů, správců majetku, městského rychtáře a jeho pomocníků, které se měnily v čase, a to v závislosti na potřebách města.

Pokud všechny správní funkce měly něco společného, pak to bylo místo výkonu. Tím byl radní dům v centru města, který se dodnes dochoval, byť v barokní přestavbě. Dochovaná je též původní městská pečeť z roku 1355. Je kulatá, má

¹⁴⁸ MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, Praha 2007, s. 130.

¹⁴⁹ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) díl 3.*, Praha 1998, s. 73.

¹⁵⁰ Značnou část těchto privilegií editovala ve své diplomové práci H. Hrachová, viz. HRACHOVÁ, H., *Nejstarší městská kniha kouřimská 1404–1592(1710). Rozbor pramene, přílohy.*

v průměru 6 cm a je na ní vyryt štít s českým lvem obráceným k levé straně postavený nad branou zdi mezi dvě věže.

Obrázek 6 v příloze naznačuje rozdělení kompetencí v rámci města. Základní dva orgány, které rozhodovaly o personálním obsazení byly panovník a městská obec. Panovník jednal tradičně skrze svého úředního zástupce – královského podkomoří, případně jeho zástupce – hofrychtýře. Městskou obcí se rozumí všichni obyvatelé města mužského pohlaví, kteří byli měšťany. Volení do úředních pozic byli také pouze muži. Proces volení obecních starší, konšelů a městského rychtáře schvaloval královský podkomoří, případně již zmiňovaný hofrychtýř. V teoretické rovině tedy panovník nepřímou ovládal všechny městské složky. Bez souhlasu jeho úředníků nebylo možné zvolit novou městskou radu. Neexistuje však z Kouřimi případ, kdy by panovníkův úředník zasáhl do personálního obsazení, na kterém se shodla městská obec. V následujících podkapitolách budu detailněji popisovat jednotlivé složky městské samosprávy, počínaje úřadem královského rychtáře, jehož obnovením po roce 1547 dostala samospráva města zásadní změny.

8.2 Královský rychtář

Císařský či královský rychtář je úřad starobylý a jeho existenci známe již ze středověku. Obecně lze říci, že se původně jednalo o dědičnou funkci, kterou mohl v případě vymření držitelova rodu po meči panovník přeprodat. Rychtář fungoval jako strážce městského majetku, pořádku a práva. Předsedal městskému soudu, vedl městské vyšetřování, byl vždy přítomen u mučení. Součástí rychty byl také dědičný majetek, který byl vázán na funkci. Pokud držitel rychty chtěl, mohl ji i ze své vůle a se souhlasem panovníka přeprodat někomu jinému. V Kouřimi se tak dozvídáme o rychtáři Divišovi, který se svolením Václava III. přeprodal 5. ledna roku 1306 kouřimskou rychtu jistému Jindřichovi, synu Adlolda. Díky této listině také víme, že k rychtě patřil dvůr v Chrášťanech se dvěma lány pozemků, krčmářským právem, poplatek ze čtyř masných krámků a osm domků bez polí pod městem.¹⁵¹ Jednalo se tedy o velice výnosnou funkci.

---

¹⁵¹ EMHLER, Josef, *Regesta diplomatica nec nec epistolaria Bohemiae et Moraviae, díl II*, Praha 1882, číslo 1882 a 2068, s. 892.

V průběhu 15. století se královským městům, včetně Kouřimi, podařilo tento úřad vykoupit a úřad de facto zanikl.¹⁵² Jak k tomu došlo v Kouřimi jsem již popsal v podkapitole 5.2. V období bez královského rychtáře měl panovník velmi malou možnost zasahovat do interních městských sporů, či případně odhalovat konspirace proti koruně. Též kontrola městského bohatství a dohled nad odváděnými daněmi mohl být komplikovaný. Velké politické a hospodářské svobodě byla v Kouřimi učiněna přítrž v roce 1547. Král Ferdinand I. využil své výhodné politické pozice po potlačení prvního stavovského odboje a instrukcí ze 17. ledna 1548 úřad královského, respektive císařského, rychtáře obnovil ve 25 královských městech, včetně Kouřimi.¹⁵³ V této instrukci Ferdinand I. pozici královského rychtáře přesně stanovuje a popisuje jeho pravomoci a povinnosti. Obecné znění instrukce se dochovalo v kouřimské pamětní knize v opisu. To jen potvrzuje její důležitost pro město.¹⁵⁴

Královský rychtář byl především prodlouženou ruku panovníka ve městě. Jeho hlavním úkolem bylo dohlížet, zda obec nekonspiruje vůči koruně či nedefrauduje královský majetek. Byl tak okem panovníka ve městě. Po těchto obecných instrukcích byly body specifické. Rychtář se má účastnit všech jednání městské rady a být účasten na soudních zasedání, dbát na jejich včasné scházení a řádný průběh. Dále má dohlížet na všeobecný pořádek ve městě, kárat zahálku a hlídat, aby se jméno Boží a vladařovo nebralo nadarmo. Případné provinilce má rychtář řádně trestat a hlásit na Pražský hrad ke královské komoře. K těmto všem úkolům má mít rychtář svého takzvaného podrychtáře, pomocníka, jenž je mu vázán přísahou.¹⁵⁵ Uvedené vyplývá z kouřimských pramenů, ale nelíšilo se ani v dalších královských městech.

Královský rychtář byl v rámci městské hierarchie osobou nejpřednější a nejrespektovanější. Jmenoval jej přímo panovník, případně panovníkovým jménem nejvyšší královský podkomoří. Do své funkce byl jmenován na dobu neurčitou. Výběrový mechanismus probíhal tak, že po smrti či odstoupení stávajícího rychtáře bylo město vyzváno k nominaci tří kandidátů. Komora poté oslovila tři jiné měšťany, kteří pod přísahou provedli hodnocení kandidátů.

---

¹⁵² O zániku rychtářů ve východočeských městech: NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012, s. 36.

¹⁵³ *Sněmy české, díl II.*, 1547, s. 543–545.

¹⁵⁴ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 15.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Královský podkomoří poté na základě informací jménem krále jmenoval nového rychtáře a nechal jej složit přísahu.¹⁵⁶

Z příkladů z jiných měst víme, že ve druhé polovině 16. století docházelo ke změně rychtáře buďto na základě písemné žádosti aktuálního rychtáře, či jeho smrti. Odvoláním z podnětu panovníka docházelo výjimečně. V případě Kouřimi lze na základě pramenů mluvit jako o funkci doživotní. Z berounského příkladu ale víme, že i sám rychtář mohl zažádat o propuštění ze své funkce. Dělo se tak povětšinou ze zdravotních důvodů: pro nemoc nebo pro staří.¹⁵⁷ Již se tedy nejednalo o funkci dědičnou, ke které by byl vázán rozsáhlý dědičný majetek, jak tomu bylo v době předhusitské.

Pro období mezi prvním a druhým stavovským odbojem všeobecně platí, že rychtářem se stával měšťan daného města. Jednalo se zpravidla o člena jedné z nejbohatších a nejvlivnějších rodin. Jinak tomu nebylo ani v Kouřimi. Prvním královským rychtářem se v lednu roku 1548 stal zámožný měšťan Ondřej Nykl, jediný syn Mikuláš Nykla, jenž se svojí manželkou Kateřinou obhospodařovali „statek svůj kšaftovní, dům svůj, dvě zahrady, dědiny, louky“.¹⁵⁸ O Ondřejovi víme, že byl váženým členem městské společnosti. V knize kšaftovní pro první polovinu 16. století je pravidelně zmiňován jako svědek u celkem 25 testamentů.¹⁵⁹

Ondřej Nykl funkci královského (po roce 1556 císařského) rychtáře zastával do roku 1563, kdy během výkonu své funkce umírá. Dalším rychtářem je následující rok jmenován erbovník Václav ze Zlomicz. Další respektovaný člen městské obce, pravidelně volený konšel a v letech 1557 a 1563 také primas městský.¹⁶⁰ Opět tedy osoba z vrcholu pomyslné městské hierarchie. Po Václavovi se císařským rychtářem stal řezník Jan Lán, další dlouholetý člen městské rady, který také zastával po několik let funkci městského primase. Jan Lán byl ambiciózní měšťan, který se navzdor svému povolání snažil o povýšení svého rodu. Kromě respektované úřední funkce neváhal využít svého příbuzenského vztahu a díky adopci (a značnému množství peněz) získal přídomek „z Varvažova“.¹⁶¹ Dalšími

---

¹⁵⁶ NOVOTNÝ, D., *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, s. 162.

¹⁵⁷ TOŠNEROVÁ, Marie, *Městská správa a hospodářství v Berouně v polovině 16. století*, *Minulost Berounska* 1, 1998, s. 9–20.

¹⁵⁸ SOKA, Kolín, AMK, *Knihy testamentů 1514–1547, folio 5, Závěť Mikuláše Nykla*.

¹⁵⁹ TRNKOVÁ, E., *Kouřimská kniha testamentů z let 1511–1547*, s. 77.

¹⁶⁰ Přílohy Tabulka 1, Tabulka 2.

¹⁶¹ SVOBODA, B., *Kouřim a Kouřimsko, Díl III*, s. 27.

rychtáři do počátku třicetileté války byli Jiří Piryn, Tobiáš Kožišník, Sebastián Rožmitálský a dlouholetý konšel Václav Prčka.¹⁶²

Všichni královští rychtáři se těšili v obci velkému respektu. Nenalezl jsem soudního ani jiného záznamu, kde by byla zmínka o jejich soukromém či veřejném urážení. V tom se lišili od konšelů a městského rychtáře, o jejichž neveřejné kritice máme kusé záznamy.¹⁶³ Lze se domnívat, že strach z možného trestu za urážku králova majestátu, byl vyšší než případná míra nespokojenosti. V konečném důsledku je třeba ale konstatovat, že svůj účel funkce královského rychtáře splnila jen částečně. Po vypuknutí druhého stavovského povstání se kouřimští účastníci jednání rebelů v Karolinu a v červnu roku 1618 se ve městě shromažďovalo stavovské vojsko.¹⁶⁴ Pokud bylo hlavním cílem znovuvytvořeného úřadu chránit panovníkovi zájmy, pak v tomto funkce selhala.

8.3 Městská rada

Jak bylo v úvodu kapitoly řečeno, kouřimská městská rada svojí strukturou nijak závažněji nevybočovala ze standardů své doby. Skládala se ze sboru konšelů a obecních starších a byla volena na jeden rok. Poté co její mandát skončil, došlo skrze královského úředníka (buďto nejvyššího podkomořího, či jeho zástupce hofrychtýře) k zvolení rady nové. Je třeba nutno podotknout, že mandát rady nebyl vždy přesně jeden kalendářní rok. Termín doby „obnovení sboru konšelského“ (společně s obecními staršími a městským rychtářem) se rok od roku měnil. Obecně lze říct, že k obměně rady docházelo mezi dubnem a červnem, nejčastěji v květnu. Ve druhé polovině šedesátých let 16. století se obměna rady přesunula z neznámých důvodů na prosinec.¹⁶⁵ Stávalo se tak zpravidla o víkendu – obvykle v sobotu. Celý proces obnovení městské rady, včetně seznamu nově dosazených osob, byl pokaždé zaznamenán v purkmistrovských registrech, díky nimž můžeme dopodrobna zrestaurovat městskou radu a mnohé další osoby participující na správě města.¹⁶⁶

Hlavními volenými správci města byli konšelé. Konšelů bylo v kouřimské městské radě dvanáct a jejich jmenný seznam v přesně daném pořadí potvrzoval

¹⁶² SOKA Kolín, ANM, inv. č. 184, folio 411.

¹⁶³ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 52, 53.

¹⁶⁴ TŮMA, J., *Kolínsko a Kouřimsko, díl III. Paměti osad na Kouřimsku*, s. 334.

¹⁶⁵ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1566–1573, inv. č. 729.

¹⁶⁶ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 1–3.

jednou za rok královský podkomoří, případně jeho zástupce – hofrychtěř. Prvnímu měšťanu na seznamu se říkalo Primas. Jednalo se spíše o čestný titul, jenž nebyl přímo spojen s žádnou úřední agendou. Naopak nejvytíženější osobou z rady byl purkmistr. Byl jím vždy jeden z konšelů, a to po dobu čtyř týdnů. Konšelé se v tomto úřadu střídali dle pořadí v radním seznamu. Nemohl-li následující konšel úřad zastávat (například z důvodu nemoci nebo cesty), byl přeskočen a jeho místo zaujal další radní v pořadí. V purkmistrovském úřadu se za jeden mandát městské rady vždy vystřídali všichni konšelé.

Jak již bylo řečeno, mnohdy mandát rady přesáhl období jednoho roku. V tom případě se po vystřídání všech konšelů v purkmistrovském úřadu ujal úřadu opět první radní v seznamu – primas. Být primasem mohlo mít tu výhodu, že daná osoba mohla být delší dobu v purkmistrovském úřadu, a tudíž mít větší vliv na chod města. Čtyřtýdenní mandát purkmistra byl v Kouřimi striktně dodržován. V pramenech se nesetkáváme se situací, kdy by purkmistr svůj mandát přesluhoval, maximálně jej dříve opouštěl, a to opět pouze ze závažných zdravotních důvodů.¹⁶⁷ Tato nepatrná drobnost vynikne ve srovnáním s Berounem, kde bylo zcela běžné, že purkmistr úřadoval i o dva týdny déle, než bylo nepsaným pravidlem.¹⁶⁸ Lze odůvodnit, že i tyto věci přispěly k dobré pověsti kouřimské správy.

S purkmistrovským úřadem byla spojena celá řada povinností. Dnes bychom mohli tuto funkci nejlépe srovnat se starostou města. Purkmistr měl svého vlastního písaře, zodpovídal za hospodaření města v daném měsíci, řídil městský soud, vyřizoval případné žádosti a stížnosti směřované k radě města, vyřizoval korespondenci a komunikaci s vnějším světem, přijímal posly a musel být vždy dostupný pro případ akutní potřeby. Pokud probíhala ve městě nějaká stavební činnost, byl jejím hlavním dozorcem. Z výčtu těchto všech povinností plyne, že tato funkce byla velmi časově náročná. Nepřekvapí nás tedy, že se jednalo také o jedinou konšelskou funkci, jež byla přímo placená. Purkmistr dostával mimo naturálie jednu kopy míšenských grošů za týden služby. Ty byly vypláceny vždy poslední týden jeho úřadu. To byla oproti jiným městským platům relativně vysoká částka. Při rozpočítání na den se dostaneme přibližně na 8 grošů/denně, přičemž

---

¹⁶⁷ Takto pro nemoc nemohl úřadovat roku 1587 Tomáš Kovář, jehož omluvu zanesla na radnici zapsat jeho manželka Kateřina. SOkA Kolín, AMK, kniha soudních odkladů, inv. č. 257, s. 25.

¹⁶⁸ ŠTĀSTNÝ, Daniel, *Finanční politika předbělohorského Berouna. Sonda do městského účetnictví 1552-1563*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2021, s. 15–17.

posel si účtoval 4 až 6 grošů za doručený list z blízkého města, fišmistr za týdenní práci od 10 do 30 grošů a písař 3 groše české denně.¹⁶⁹

Purkmistr ovšem nebyl jediný konšel, který měl v daný měsíc takříkajíc napilno. Jednotliví členové konšelského sboru měli povinnost zasedat při městském soudu, pravidelně se scházet na radnici ke konzultacím. Dále konšelé měli na starosti vybírání městských berní, které pod svým jménem ukládali do městských truhel.¹⁷⁰ Někteří konšelé také zastávali úřady správcovského charakteru. Jelikož Kouřim byla vlastníkem mnoha statků, bylo úkolem „správců obecních“ tyto statky spravovat a odvádět z nich příjmy do pokladny. Pro výše zmíněné úkony měly jednotlivé úřady speciální úřední knihy, jež se nám do dnešních dnů zachovaly velmi torzovitě. Všechny příjmy se sbíhaly v městské pokladně a musely projít rukou purkmistra, respektive jeho písaře. Purkmistři si tak s písařovou pomocí vytvářeli sumář všech příjmů a výdajů města za své funkční období. Tento sumář konšelé při konci svého mandátu (při obměně městské rady) předkládali ke kontrole obecním starším.

Obecní starší, v pramenech někdy také označování jako obecní páni, byli jmenováni společně s konšely a dohromady tvořili to, čemu říkáme městská rada. Pozornost může zaujmout jejich počet, neboť z dochovaných pramenů vyplývá, že byli pouze čtyři, přičemž v jiných městech bývá jejich počet úměrný počtu konšelů.¹⁷¹ Důvody tohoto počtu se nám asi nikdy rozkrýt nepodaří. Jak však poznamenává Jaroslav Miller, každé město si zakládalo na tom, aby v systému své správy bylo v něčem výjimečné. V tomto tedy lze možná shledávat onu „kouřimskou výjimečnost“.¹⁷² Obecní starší měli fungoval jako jakýsi kontrolní orgán, skrz který městská obec kontrolovala jednání konšelů. Dělo se tak například při již zmiňované kontrole ročních příjmů a výdajů obce.

Některý z obecních starších také často doprovázel (většinou dva) konšely na cestách na jednání do Prahy. Z pramenů můžeme vysledovat, že k těmto cestám docházelo přibližně jednou za dva měsíce. Důvody se různily, většinou se ale jednalo o účast na zemském sněmu či soudní agendu. Na každou cestu dostali radní

---

¹⁶⁹ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560-1566, inv. č. 728, s. 13-14.

¹⁷⁰ Při ukládání do městských truhel se vždy uvádělo jméno a suma. Například: SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1566-1573, inv. č. 729, s. 23.

¹⁷¹ MACEK, J., *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, díl III., 30-47.

¹⁷² MILLER, J., *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, s. 183.

něco na útratu, jednak pro vlastní potřeby, ale také na nákup materiálů pro potřeby obce.¹⁷³

Z posbíraných dat o personálním obsazení městské rady vyplývá, že se jednalo částečně o uzavřenou společnost lidí, respektive rodin. Jména se v radách opakují, ve většině případech se mění pouze místo v pořadí, případně záměna za funkci obecního staršího. Při analýze tabulek 1, 2 a 3 lze sledovat i míru uzavřenosti této elitní skupiny měšťanů. Byť lze jasně vysledovat neustále se opakující některé rodiny, množství lidí podílejících se na správě města je relativně vysoké a nenapovídá o fungování něčeho, co bychom mohli nazvat městskou nobilitou nebo dokonce patriciátem. Těžko lze konstatovat, že funkci ve městské radě zastávali měšťané určitého charakteru. Pouze na nejvyšších pozicích v radě můžeme sledovat, že byli obsazováni dobře zaopatřenými, ambiciózními jedinci. Tento jev je podrobněji popsán v hospodářské kapitole. Za příklady povolání můžeme jmenovat soukeníky, řezníky, krejčí, učitele, pekaře, kramáře a zemědělce. Vysoká rozmanitost povolání a relativní prostupnost rady odpovídá řemeslně–zemědělské povaze města, což typově Kouřim byla.¹⁷⁴

Mnozí historici správně poukazují na nedemokratičnost tohoto zřízení, které přeci jen připouští k moci jen menší vybranou skupinu lidí.¹⁷⁵ Když se ale podíváme na rozsah konšelských, či dokonce purkmistrových, povinností, tak je nutné se ptát, zda by jiné části kouřimské městské společnosti měly prostředky a vědomosti k zastávání takového úřadu.

8.4 Měštští úředníci a další zaměstnanci města

Doposud jsem mluvil pouze o úřadech, které měli přímý vliv na chod města a byly nositeli takzvané politické odpovědnosti. Nyní svůj zrak přesuňme k funkcím čistě úřednického a správního charakteru.

Byť se svojí velikostí a počtem obyvatel řadila Kouřim mezi menší královská města,¹⁷⁶ tak počet úředníků, jež zaměstnávala, byl značný. Tento fakt byl značně ovlivněn tím, že Kouřim jako krajské město s hrdelem právem bylo

---

¹⁷³ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560-1566, inv. č. 728, s. 41.

¹⁷⁴ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 250.

¹⁷⁵ MACEK, J., *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526), díl III.*, 30–47.

¹⁷⁶ MACEK, J., *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526), díl III.*, s. 19–30.

značně jurisdikčně zatíženo. Dalším velkým faktorem bylo množství městského majetku, který muselo město obhospodařovat a udržovat nad ním jistou formu kontroly. Začneme ale nejprve těmi úřady, se kterými se běžný měšťan mohl setkávat nejčastěji.

Na prvním místě byl městský rychtář (*Iudex Civitatis*) a jeho pacholek. Úřad městského rychtáře byl obnovován společně s městskou radou. Jeho držitel jej tudíž neměl dohromady, ale na rok. Zda stejná pravidla platila i pro rychtářova pacholka, nelze z pramenů vyčíst. Tento úřad měl funkci, která by se dala připodobnit k dnešní městské policii. Rychtář předně dohlížel na pořádek, plynulý průběh jarmarků a v neposlední řadě vyháněl hosty z hospod po zavírací době. Také se staral o městskou šatlavu, dohlížel na zde držené vězně a přiváděl je před městskou radu k soudnímu procesu.¹⁷⁷ Jak jsem již zmiňoval, s jeho nemálo povinnostmi mu pomáhal pomocník – pacholek. Plat dostával rychtář měsíčně a je pravděpodobné, že se o něj dělil se svým pacholkem. Pokud se rychtáři podařilo přistihnout nějakého zloděje při činu, městská rada jej odměnila jednorázovým finančním bonusem. Mimo toto přilepšení radnice zajišťovala rychtáři dříví během topné sezony a vyplácela mu menší bonus v řádech desítek grošů během vánočních svátků.¹⁷⁸

Pokud se podíváme na osoby dosazované do toho úřadu v šedesátých letech 16. století, zjistíme, že jednalo o členy poměrně dobře zajištěných rodin. Jednalo se o Jana Lána, Davida Krtinicze, Jakuba Laťku, Byrzíka Padyáeše. Řezník Jan Lán byl dlouhodobým konšelem, v pozdějších letech dokonce dosazeným císařským rychtářem.¹⁷⁹ Jiří Padyáš, bratr Byrzíka Padyáeše, jenž funkci městského rychtáře pravidelně zastával po více než deset let, byl také pravidelným městským konšelem. O Jakobovi Laťkovi bohužel více nevíme. Z výše zmíněných příkladů vyplývá, že funkce městského rychtáře byla poměrně dobrou pozicí v městských strukturách, za níž se nebylo třeba nijak stydět (na rozdíl například od katů).¹⁸⁰

Mluvíme-li o dobrých pozicích v městských strukturách, je třeba jako další uvést městské písaře. Kouřimská kancelář zaměstnávala až tři písaře. Písaře

---

¹⁷⁷ WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890, s. 235.

¹⁷⁸ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 66.

¹⁷⁹ SVOBODA, B., Kouřim město dříve krajské, s. 27.

¹⁸⁰ PÁNEK, Jaroslav, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, Československý časopis historický 32 (5), 1984, s. 693–728.

hlavního (či radního), který měl na starosti zápisy do register spjatých s financemi a chodem města. Tento písař měl po ruce druhého písaře v zaučení, s nímž se dělil o plat. Třetí písař byl vyhrazen ryze pro soudní agendu, neboť pro dobové městské soudnictví byly vyhrazeny tři různé knihy, jež bylo třeba neustále aktualizovat. Množství agenty také ovlivňoval zmíněný status města.

Jmenovitě známe písaře radního, jenž se mnohdy do dokumentu podepisoval. Od roku 1561 se jednalo o Štiefana Wolinského, který do úřadu nastoupil společně s novou městskou radou. O rok později se objevuje další písař Jan, jenž mu je evidentně k ruce.¹⁸¹ Dle střídavého stylu písma lze určit, že si písaři svoji agendu vzájemně měnili dle potřeby. I tak se stávalo, že množství práce bylo nad jejich síly. Úkolů totiž oba písaři neměli málo a mnohdy se stávalo, že určitou agendu si museli Kouřimští nechat přepsat u písaře kutnohorského rychtáře.¹⁸² Lze očekávat, že této výpomoci kouřimští využívali i v situacích, kdy nebyl třetí písař.

S novými písaři přišla i změna v jejich odměňování. Od května roku 1562 totiž městští písaři dostávali svoji výplatu v týdenních intervalech a počítala se do takzvaného *luonu* – souhrnné výplatnice za městské zaměstnance. Do té doby byli písaři odměňováni jednou ročně během vánočních svátků. Tento nový systém je však neochudil o příjemné bonusy k povolání. Stále v účtech prosakují informace o extra odměně za pořízení kšaftu nebo vypracování pryč speciální listiny.¹⁸³ Písařům též město proplácelo dříví během topné sezony, donést si jej však museli sami.¹⁸⁴ Nošení dříví byl obecně oblíbený druh přivýdělnku mezi zaměstnanci města a využívali jej i písaři.¹⁸⁵

Dalšími nepostradatelnými úředníky pro město byli správci obecního majetku. V účtech bývají povětšinou souhrnně označováni jako „úředníci obecní“ a je tudíž těžké určit jejich přesný počet a specifickou agendu, jenž měli tito lidé na starosti. Část z nich jsme přesto schopni zrekonstruovat nebo odvodit díky kouřimským pramenům a výzkumu v blízkých královských městech.¹⁸⁶ Množství obecních úředníků se značně měnilo v čase. V účetních knihách města nalzáme

---

¹⁸¹ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 85.

¹⁸² SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1556–1558, inv. č. 727, s. 34.

¹⁸³ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1556–1558, inv. č. 727, s. 50.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 85.

¹⁸⁶ BISINGEROVÁ, Marie, *Správa města Kutné Hory v 15. a 16. století a instituce městských písařů. (Shrnutí dosavadních poznatků)*, in: HLAVÁČEK, I. (red.), *Městská diplomatika a správa*, s. 47.–51.

nejčastěji tyto úředníky jako správce městských vinic, obecního mlýna, městského špitálu a výběrčí různých naturálních či finančních poplatků ve prospěch města.

Zastavme se nejprve u správců vinařské agendy. Nejvíce vinic se nacházelo na Staré Kouřimi a protilehlé Lipské.¹⁸⁷ Vinice samozřejmě nepatřily pouze městu ale také soukromníkům – měšťanům. I ti však museli „z vín“ odvádět finanční poplatky, především desátek do královské poklady. Část městských správců vín, v průměru čtyři osoby ze středu městské hierarchie, měly za úkol starat se o chod městských vinic a zisky z nich. Další úředník, tentokrát se již jednalo zpravidla o člena městské rady, měl za úkol výběr poplatků „z vín“ od měšťanů. Výnosy z vína tvořily pro město nezanedbatelný zdroj příjmu a objevují se v městských účtech minimálně jednou měsíčně. V obdobích sklizně i častěji.¹⁸⁸ Celkem tedy v průměru počítejme s pěti lidmi měsíčně zaměstnanými městem pro správu vinařské agendy.

Další výnos, který městu plynul a který bylo nutno personálně ohlídat, byla daň ze „šrutků“, kterou byli zatíženi městští řezníci, respektive cech řezníků. V účtech ji bohužel nemáme podrobněji rozepsanou, a tak nelze přesněji učit personální obsazení této agendy. Jelikož se však jednalo o finanční výnos svojí výší obdobný příjmu z cel, lze předpokládat, že jej měla na starost jedna osoba, nejspíše z řad městské rady.

Již zmíněné příjmy z cel měli na starosti takzvaní branní – zaměstnanci města, již měli na starosti správu čtyř městských bran a výběr oněch poplatků za průchod městem. Z register lze vyčíst, že branní byli placeni převážně z podílu jimi vybraných poplatků. Pokud vybrané poplatky nebyly dostačující, město na konci měsíce doplatilo rozdíl ze svého rozpočtu.¹⁸⁹ Branných město mělo zaměstnávat čtyři. V pramenech se ještě setkáváme příhodně s takzvaným *fortnářem*. Jednalo se o osobu, jež měla na starosti branku pro pěší pod Ptačím rynkem. Na této brance nebylo vybíráno clo a lze předpokládat, že byl skrze ni omezený průchod. Fortnář byl vyplácen z městských peněz, jednalo se však o jednotky grošů českých týdně.

---

¹⁸⁷ SVOBODA, B., Kouřim a Kouřimsko III, nevydáno, s. 26.

¹⁸⁸ Byly součástí příjmů od „pánů obecních“ uváděných v purkmistrovských registrech. Příjmy se pohybovaly mezi jednotkami až desítkami kop v rámci měsíce, kdy se sběr konal. SOkA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 59.

¹⁸⁹ Takové situace nastávaly hlavně po roce 1600, kdyby nejspíše tuhé zimy a málo cestovalo. Viz. SOkA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1610, inv. č. 730, s. 11.

Často si tedy tato osoba přilepšovala různými „brigádami“, hlavně díky nim se nám fortnář objevuje v záznamech.¹⁹⁰

S cly je spjat další městský poplatek, jež město vybíralo, a na který mělo vyhrazený speciální úřad. Jednalo se o takzvané *šlotýře* (neboli skladčí), kteří se starali o městský sklad. Zde si museli, obchodníci uložit své zboží. Tito *šlotýři*, jenž byli dle účtů dva,¹⁹¹ měli na starosti správu skladu, výběr oněch poplatků a také údržbu svého vozu, na který jim město přispívalo. Výnosy z tohoto úřadu do městské pokladny byly relativně nízké a lze předpokládat, že *šlotýři* byli placeni z části zisku své agendy, neboť se neobjevují v *luonu*.

Dalším zaměstnancem města, se kterým se mohli jeho obyvatelé denně setkat, byl městský trubač, respektive trubači. Město zaměstnávalo jednoho stálého, jež měl na starosti mimo ohlašování návštěv také městskou zvonici.¹⁹² Mimo tohoto trubače, jenž byl týdně vyplácen v rámci „*luonu*“, si město platilo i za další – námezdní. Bylo jich třeba především při významnějších návštěvách, například při obnovování městské rady, kdy přijížděla delegace z Prahy, či návštěvy krajského hejtmana.¹⁹³ Plat trubače nebyl příliš vysoký a pohyboval se kolem 20 grošů českých týdně. Často lze v účtech vidět, že jej město zaměstnávalo a nárazově vyplácelo za různé manuální činnosti spjaté s chodem města. Funkce trubače se mohla překrývat s prací zvoníka.

Přímo s chodem radnice jsou spjaté dvě osoby, městský služebník a kuchařka. Zatímco kuchařka se v účtech objevuje spíše sporadicky, vždy spjata s určitou činností, za kterou byla vyplácena,¹⁹⁴ městský služebník byl vyplácen pravidelně v rámci *luonu*. Služebník měl na starosti běžné činnosti, které si od této pozice dokážeme představit, tj. uklízení světnic, nošení dříví, správa budovy obecně. Služebník si také přivydělával za různé úkony mimo jeho hlavní povinnosti. V pramenech se nám objevují jemu vyplacené odměny za nadstandardní manuální činnosti či poslíčkovství.¹⁹⁵ Kuchařka vařila nejen pro osoby v radnici,

---

¹⁹⁰ Například štípaní dříví během zimy, viz: SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 110 s.

¹⁹¹ Na konci roku 1561 jim městská rada musela dorovnat slíbený plat čtyřmi kopy grošů míšenských, viz. SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 58 s.

¹⁹² TŮMA, J., *Kolínsko a Kouřimsko díl třetí: Paměti osad na Kouřimsku*, s. 322.

¹⁹³ SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 90.

¹⁹⁴ Objevuje se hlavně při obměně rady, kdy vaří pro návštěvu. Případně ještě o Vánocích, kdy peče koláčky a jiné pochutiny pro více lidí, viz: SVOBODA, B., *Kouřim město krajské*, bez inv. č., s. 26.

¹⁹⁵ V pramenech například ve SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 5–8.

ale také pro děti a učitelé v městské škole. Z pohledu radnice se jednalo o práci „navíc“ a byla za ni speciálně honorována.¹⁹⁶

Osobami, které sice nebyly přímo zaměstnanci města, přesto je však město vyplácelo, byli poslové. Odměny poslům se různily. Pokud se jednalo o zprávu odchozí, pak město vyplácelo posly od ujité míle. Jednalo-li se o zprávu příchozí, pak město vyplatilo poslu menší odměnu – pár grošů.¹⁹⁷ Další osobou, kterou nelze přesně definovat jako zaměstnance města, byl kat. Město Kouřim sice mělo právo hrdelní a bylo centrem krajské soudní soustavy, nemělo však ve druhé polovině šestnáctého století svého vlastního stálého kata. Město si jej v případě potřeby, jež nastávala několikrát do roka, půjčovalo od okolních měst. Placen byl od úkolu a sídlil v pro něj určené budově vně města u branky pod Ptačím rynkem. Jeho odměna „za dílo“ se případově lišila. Mohla být v rámci nižších desítek grošů, ale i několika kop.¹⁹⁸ Z účtů je zřejmé, že v Kouřimi byl externí kat zároveň i rasem.

Vraťme se však ještě ke správě obecního majetku, z něhož jsem zatím zmínil pouze fragment. Dalšími obecními majetky poblíž města, na jejichž správu muselo město mít své dozorce, byl městský špitál pod Kolínskou branou a obecní mlýn u Babického rybníka. Je zřejmé, že oba tyto statky měly vícero zaměstnanců. My však v účtech nacházíme pouze „ouředníka špitálního“ a „ouředníka mlýnského“, kteří odváděli nepravdělně hotovost do městské poklady a kteří byli také výročně odměňováni za své služby.¹⁹⁹

U rybníka se ještě zastavme, neboť je částečně spjat s jedním významným městským zaměstnancem – takzvaným *fišmistrem*. Tuto osobu bychom mohli dnešní terminologií popsat jako vodohospodáře. *Fišmistr* měl na starosti stavbu, rekonstrukci a údržbu všech vodních děl v majetku města. Jednalo se především o dva rybníky – Velký a Babický, dále údržbu vodní nádrže a na ní navazující městský vodovod, který se skládal z dřevěných dubových trubek. Na *fišmistra* v pramenech narážíme jako na kontrolora stavby, případně přímo vykonavatele dané stavební činnosti na těchto vodních dílech. Vyplácen byl průběžně, a to od činnosti, nikoliv z městského *luonu*. Jeho plat se sezóně lišil a nemusel být vůbec

---

¹⁹⁶ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 12, 13, 14.

¹⁹⁷ O odměnách poslům v Kouřimi se rozepisuje Čadová H., viz: ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, s. 120–124.

¹⁹⁸ SVOBODA, B., Kouřim město krajské, bez inv. č., s. 26.

¹⁹⁹ SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560-1566, inv. č. 728, s. 111.

malý. Při větších pracích na rybnících se pohyboval až okolo 30 grošů českých týdně.

O správě dalších statků jako byly vesnice a hospody, které drželo město ve svém majetku, bohužel nemáme bližší zprávy. Prameny z městských poddanských vsí jsou dochované až od druhé poloviny 17. století. Jisté však je, že město z těchto statků vybíralo pravidelné roční berně, jejichž výběrem byl pověřen jeden z městských úředníků. Poněkud více toho víme o lesích, které mělo město ve svém vlastnictví. Tyto statky spravoval městský lovčí a lesní, jejichž denní činnost se nemnoho lišila od dnešních myslivců. Kouřim tyto své zaměstnance vyplácela jednou ročně. Forma výplaty byla jak formou finanční, tak naturální, neboť městské účty prozrazují kromě několika vyplacených kop grošů i útraty za boty a oblečení pro tyto pány.²⁰⁰

---

²⁰⁰ SOkA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560-1566, inv. č. 728, s. 57.

9 Městská vzdělanost

9.1 Možnosti vzdělání pro obyvatele města

Pokusme se vžít do pozice kouřimského měšťana, hlavy rodiny, jenž má minimálně jednu dceru a jednoho syna. Jeho ratolesti závratnou rychlostí rostou a manželé jsou brzy postaveni před dilema, jak poskytnout svému potomstvu alespoň elementární vzdělání. V kouřimském prostředí se takovému páru nabízely všeho všudy tři možnosti.

Prvně bylo možné od cíleného vzdělávání dětí opustit a doufat, že si vystačí s tím, co se doma přiučí. Takový osud čekal například většinu dívek, jež se základnímu vzdělání společně s převážně ženskými pracemi učily od svých rodičů a prarodičů. Avšak i většina chlapců z vůle svých otců zůstávala doma a rovnou se učila řemeslu. Procento chlapců, kteří byli posláni do školy a kteří nikoliv, je těžké určit. František Palacký uvedl teorii, že alespoň rok v městské škole absolvovaly všechny děti.²⁰¹ Kapacitně škola nabízela prostory nejspíše pro dvě až tři desítky žáků, což byl počet, který byl málokdy naplněn. Vezmeme-li v potaz i docházku přespolních dětí a uvedeme celý počet do kontextu velikosti města, budeme se pravděpodobně pohybovat mezi 1 až 3 % dětí.

Druhou možností, kterou si troufám označit za nejméně častou, bylo soukromé vzdělávání. Pro druhou polovinu 16. století to nebyla nemožná věc ani v menších městech typu Kouřimi. Po regionech se toulali samozvaní učitelé, kteří nabízeli soukromé lekce, či dokonce zakládali soukromé školy. V Kouřimi můžeme takového učitele zachytit roku 1584. Jistý bakalář Laurin Soběslavský se tehdy snažil „ulehčit práci“ učitelům na kouřimské latinské škole a vyučoval soukromě. Ti však o jeho pomoc nikterak nestáli, a naopak na něj žalovali u městské rady.²⁰² Nutno podotknout, že samotná existence volného učitele ve městě, nemusela automaticky znamenat, že provozoval soukromou učitelskou praxi. Víme například o Floriasu Floriánovi, který spravoval školu v Čáslavi, ale v roce 1601 se oženil a usadil v Kouřimi, kde se ke své práci učitele už nevrátil.²⁰³

---

²⁰¹ PALACKÝ, František, *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 347.

²⁰² SCHULZ, Václav, *Z minulosti českého učitelstva*, Časopis Musea království českého 73 (4), 1899, s. 403.

²⁰³ Rukověť humanistického básnictví, s. 148.

Poslední, a z dnešního pohledu nejvhodnější cestou bylo odeslání svých dětí do městské latinské školy. Rozhodl-li se kouřimský měšťanský pár pro tuto možnost u své dcery, jednalo se o volbu značně neobvyklou, byť ne nemožnou. V Kouřimi sice žádné dochované záznamy o dívčí škole nemáme, nacházíme však záznamy o škole tohoto typu v nepříliš daleké Kutné hoře, a to z roku 1572.²⁰⁴ Vzdálenost přitom nemusela hrát takovou roli, jelikož děti do městské školy nedocházely, ale spíše v ní bydlely, bylo i pro kouřimské děvčata možností tuto školu navštěvovat. Samozřejmě za předpokladu dobrého materiálního zajištění rodiny. U chlapců měli rodiče rozhodování mnohonásobně jednodušší, neboť v Kouřimi se již od středověku nacházela chlapecká škola. V rámci dobových standardů se jednalo o instituci kvalitní, s dobrou pověstí a slušnými výsledky. Chlapecká škola a s ní spojené osoby a aktivity byly také nedílnou součástí městského každodenního života, a i proto jí budu níže věnovat zvláštní pozornost.

9.2 Chlapecká městská škola

9.2.1 Budova školy

Přesné umístění tehdejší školy a s ním spojená problematika je popsána kapitole 6. Pouze zopakují, že v 16. století se budova školy nacházela na místě dnešní pošty a městského úřadu, na Menším rynku, naproti chrámu sv. Štěpána.

Samotné určení velikosti školy a počtu tříd je poněkud problematické, neboť k tomuto tématu nejsou dochované žádné přesné údaje, je tedy třeba si vypomoci poměry v obdobných městských školách. Pro partikulární školy v Čechách se užívalo dělení na menší (*minor*), střední (*mediocris*) vyšší (*superior/major*), pro vyšší se však vžil i pojem gymnázia. Rozdílem mezi těmito školami byl zpravidla počet tříd, a na ně vázané i množství naučitelné látky.²⁰⁵ Po dlouhou dobu bychom tamní školu mohli zařadit mezi střední – *mediocris*, avšak po četných intervencích a stížnostech správců školy v 60. a 70. letech se škola dočkala finanční injekce od města a následné přestavby. Od poloviny 70. let ji doboví pozorovatelé hodnotí jako „školu dobře řízenou“.²⁰⁶ Velikostně a kvalitativně ji lze od přestavby až do

---

²⁰⁴ WINTER, Zikmund, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Praha 1901, s. 22.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 25.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 27.

třicetileté války řadit mezi školy vyšší, či dokonce gymnaziální. Této situaci napovídá menší počet stížností zaměstnanců školy na své platy, pravidelné náklady na údržbu budovy v městských účtech, větší počet prameny potvrzených zaměstnanců školy i množství studentů přivedených do Karlína k beáníím.²⁰⁷

Budova školy byla mnoho účelná. Sloužila k výuce minimálně tří tříd studentů, ubytování zaměstnanců školy, či k veřejné recitaci textů, disputacím a zpěvu. O interiéru toho mnoho nevíme. Z pramenů se dočítáme pouze různých účtů za předměty běžné školní potřeby jako nové tabule, vosku, kříd, dřeva na zátop či nových oken. Že se jednalo o místo vhodné k přespání nám vypovídá žádost kouřimského zvoníka, který hledal přes zimu dočasné útočiště ve škole, a žádal městskou radu o pokoj pro sebe a své instrumenty.²⁰⁸

9.2.2 Zaměstnanci školy

Provoz školní budovy a výuku zajišťovala celá řada zaměstnanců. Předně to byl správce školy, dobově také rektor, který měl na starosti celý chod instituce, a dnes bychom jej přirovnali k řediteli. Pracovní náplň správce spočívala v komunikaci s městskou radou a jinými potřebnými institucemi. Dále dohledem nad výukou, doprovázením žáků k beáníím a samotným učením, hlavně vyšších ročníků. Jednalo se o funkci, na kterou již byl požadován alespoň bakalářský titul, případně ve výjimečných případech stačilo být studentem bakalářského stupně. Takový případ nastal například u Jana Humla, který byl o sv. Havlu roku 1600 konfirmován za správce kouřimské školy, avšak tou dobou stále studoval na univerzitě, kde promoval o rok později. Po promoci zanechal správcovství a vydal se na studia do zahraničí.²⁰⁹

Případ Jana Humla naznačuje i další fenomén spjatý se správci školy, a sice dobu jejich působnosti na škole. Z přibližné doby působnosti jednotlivých správců jasně vyplývá, že průměrné funkční období rektora se pohybovalo od jednoho do tří let. Tento systém měl pro město své výhody i nevýhody. Jelikož kantora a správce dosazovala do škol univerzita, resp. rektor a prorektor, tak bylo možné se v případě

---

²⁰⁷ Do osmdesátých let 16. století stížnosti zcela převažují, poté netvoří ani polovinu dochované školní korespondence, viz: ANM, TS-F, kar. 77 (h).

²⁰⁸ SCHULZ, Václav, Z minulosti českého učitelstva, Časopis Musea království českého 73 (4), 1899, s. 386.

²⁰⁹ Rukověť humanistického básnictví, s. 148, s. 372.

nevyhovujícího učitele domluvit s rektorem a vyměnit jej za vhodnějšího. Avšak bohužel pro město i univerzita měla své zájmy a sama často správce škol a kantory chtěla přesouvat, obzvláště v případě kvalitních správců. Tato situace nastala například v roce 1589, kdy univerzita „přátelsky“ město žádá, aby propustilo ze svých služeb Sofoniáše Rosacea, který se měl nově stát správcem v Českém brodě. Na místo Sofoniáše rektor městu do školy dosazuje Václava Jeremiáše z Chrudimi.²¹⁰

Zprávy máme i o zástupci správce školy, takzvaného kolegy (*collega*). Do pramenů se například zapsal roku 1612 kolega Valentin Přeštický, který podal žalobu na rychtáře, když jej chtěl vsadit do vězení pro nepořádek při slavnostech poté co „trunkem hrubě přemožený byl“.²¹¹ Popíjení na slavnostech samozřejmě nepatřilo k pracovním povinnostem kolegy. Jeho hlavní náplní byla výuka vyšších ročníků a případné zastoupení správce. Očekávalo se, že bude též bakalářského vzdělání, nebo bude minimálně ve fázi jeho studia. Stejně jako u správce ani u kolegy se nedoufalo, že funkci bude vykonávat doživotně. Mnozí kolegové se například po určité době dali na světskou dráhu, tak jako jistý kněz Gabriel Baldwinus, který se v roce 1619 vzal svého úřadu a se svou ženou se odstěhoval na faru do Bydžova.²¹²

Nedílnou součástí školy byli samozřejmě i samotní kantoři. V kouřimské škole jich v jednu chvíli nemáme nikdy zaznamenané více než dva, zároveň ale nikdy méně než jednoho. Jejich prací byla primárně výuka žactva. Vzhledem ale k nízkému platu, jež se jim dostávalo, si museli kantoři vypomáhat i vedlejšími pracemi. Stížností na nízký plat máme dochovaných hned několik. Například v lednu roku 1577 si u městské rady stěžuje kantor Jan Roch, že nedostal zapláceno za čtenáles, a „že musí kvůli nouzi bos a skoro nahý choditi, prosíc tak městskou radu o příspěvek na šaty“.²¹³ Učitelské nouze si všiml i děkan Vaněk Dačický, který se v listě adresovaném městské radě přimlouvá za zlepšení podmínek pro kantory.²¹⁴ Že učitelský život ve městě nebyl ale zase tak zlý, jak by se mohlo zdát, ukazují jiné zaznamenané příběhy. Například ve výpovědi z roku 1600, jistá

---

²¹⁰ ANM, fond Topografická sbírka F, kar. 77 (h), folio 60, 61.

²¹¹ WINTER, Zikmund, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Praha 1901, s. 346.

²¹² WINTER, Z., Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století, s. 300.

²¹³ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 29.

²¹⁴ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 37.

Mariana, manželka Adama Padyása doznává, že svojí tetě Dorotě Padyásovic několikrát vyčetla pletky s kantory, i tak však zmíněná Dorota dále k sobě učitele lákala, posílajíc jim dle tehdejších zvyků věnce na důkaz lásky.²¹⁵ O rok dříve zase Anna, příbuzná sousedky Lisé křivě nařkla z dítěte kantora Johannese Píseckého, když prohlásila, že „*k nim za ní na komoru v noci chodíval*“. Za křivé obvinění byla později odsouzena k vymrskání z města.²¹⁶ Jiné prameny nám zase dokazují, že kantoři patřili mezi velmi pravidelné zákazníky kouřimských krčem.²¹⁷

Dále ve škole mohli pracovat ještě asistenti kantorů, takzvaní sukcentoři nebo podkantoři. Zmínek ale o nich máme pomálu. Tuto úlohu mohli zastávat i starší žáci ve škole. O kom zprávy nemáme, jsou nepedagogičtí pracovníci jako například šafář či služebník. Zdá se, že tuto funkci vykonávali výše popsání zaměstnanci školy.²¹⁸

9.2.3 Žáci

Již bylo zmíněno, že ve škole fungovaly najednou maximálně tři, výjimečně čtyři třídy. Podíváme-li se na léta, kdy byli žáci přivedeni k beáníím, tak jde maximálně o 12 žáků v jednom roce. Nebude to o mnoho méně, než byl reálný počet žáků ve škole. Jednak protože k beáníím chodili všichni žáčci nehledě na věk, také ale protože ještě v osmdesátých letech si stěžuje konšelům správce školy Šimon Polický „*že mnoho pacholat není, a ještě ta, když kvartál mají dávati, rodičové od odtrhují*.“²¹⁹ Bylo by ale milné se domnívat, že žáci školy pocházeli pouze z Kouřimi. Ze zápisů je zřejmé, že „domácích“ studentů byla zhruba polovina, zbylé studenty tvořili mladíci z jiných měst, například z Českého Brodu, Německého (Havlíčkov) Brodu či Soběslavi.²²⁰ Nebylo to nic neobvyklého, neboť stejně jako učitelé a správci měnili svá působiště, tak žáci měnili působiště s nimi. Když roku 1561 na Velký pátek přijíždí z Prahy nový učitel do města, konšelé vyplácejí formanovi za převoz učitele i jeho žáků 20 bílých grošů českých.²²¹

²¹⁵ SOKA Kolín, AMK, Manuál radního písaře, inv. č. 80, folio 313.

²¹⁶ SOKA Kolín, AMK, Kniha svědomí 1599–1603, inv. č. 266, folio 203.

²¹⁷ SOKA Kolín, AMK, Kniha svědomí 1599–1603, inv. č. 266, folio 23, 245, 246.

²¹⁸ Například klíče od školní budovy a tím spojenou zodpovědnost měl pouze správce školy, viz. ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 30.

²¹⁹ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 48.

²²⁰ BERÁNEK, Karel, Manuál rektora I, s. 136.

²²¹ SOKA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560–1566, inv. číslo 728, s. 20.

Podíváme-li se na celkový dochovaný počet zapsaných studentů k beáníím z let 1560-1581, tak se dostáváme k 73 studentům.²²² Což v porovnání s jinými městskými školami není mnoho. Dalo by se možná říci, že co do počtu tříd byla Kouřim na úrovni jiných lepších škol, avšak v počtu studentů pokulhávala. Prezentovaná čísla bohužel nereflktují domnělý zlepšující se stav instituce v dalších předbělohorských letech. Je tedy možné, že na počátku 17. století bylo studentů více.

O konkrétních osnovách v kouřimské škole toho mnoho nevíme, zato můžeme s jistotou konstatovat, že přístup žáků k učivu se po staletí nezměnil. Například správce Šimon Polický si roku 1583 inspektorům naříká na morálku studentstva a vypomáhá si citací z Cicera „*Dobře a pravdivě onen mudřec Cicero ve své třetí knize Divinatione pověděl: Nic lepšího ani také užitečnějšího obci prokázati nemůžeme, jako když upřímně vyučujeme mládež obzvláště těchto časův a mravův, v kterýchž velice klesla a k zlému všemu se sklonila, tak že všech pomoci skrocována a k dobrému vedena by bejti měla*“.²²³ Stejně tak volnočasové aktivity žactva, jak bude ještě zmíněno, způsobovaly vrásky nejednomu obyvateli města.

9.2.4 Škola a obyvatelé města

Z výše napsaných podkapitol je zřejmé, že měšťanská škola nebyla jen vzdělávací institucí bylo to i místo setkávání, místo k žití, a hlavně místo spjaté s minimálně dvěma desítkami lidí, kteří se dennodenně pohybovali ve městě a interagovali s jeho obyvateli. Níže se tedy zaměříme na samostatnou interakci. Běžný obyvatel města se se školním živlem mohl setkat na mnoha úrovních. Prvně to byli obyvatelé města, kteří přispívali na chod školy, a to mnoha způsoby. Tím nejzřejmějším byly městské sbírky, jež vybrala městská rada, dále se očekávalo, že měšťané budou přispívat žákům na živobytí skrze různé dary či almužny. Dělo se tak například při koledách, za zpěv na pohřbech, při zvonění, kdy žáci dostávali menší množství bílých grošů. Částka záležela od služby a ekonomické situace. Obnos osciloval mezi 4 až 20 bílými groši v letech 1560 až 1566.²²⁴ Další očekávanou službou měšťanů bylo hostění žáků při obědu. Že minimálně s touto službou měli měšťané problém

---

²²² WINTER, Zikmund, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století, s. 782.

²²³ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 38, 39.

²²⁴ SOkA Kolín, AMK, Purkmistrovská registra 1560-1566, inv. číslo 728, s. 68, 71, 75, 80.

dokazuje stížnost správce školy Zikmunda Hiniocha městské radě z roku 1569 „...*TMtem žádám, že ráčíte se vo to přičiniti nejprve, aby páni sousedí ráčili pořádně žákům vobědy strojiti, nebo tento outerej pominulej nejmíně v třicíti domích nemohli toho pohodlí užiti...*“²²⁵.

Tradiční byla i pomoc cechů. Víme minimálně o řeznickém cechu, který pravidelně do školy dodával menší kusy masa. I zde se však nic neobešlo bez problémů a členové řeznického cechu měli delší dobu spor se školou. Spory s cechem se projevovaly nejprve odmítnutím vydáváním pravidelných dávek masa. Situace gradovala a vznikaly půtky mezi čeledí řezníků a mladými studenty, kdy studenti byli čeledíny přepadáváni a bití. Na obojí si v roce 1568 stěžoval správce školy Václav Nymburský.²²⁶ Žáci a zaměstnanci školy v této době nejspíše nebyli obecně oblíbeni, neboť nepříjemnosti a stížnosti na chování měšťanů ve městě s v této době hromadí a vrcholí o deset let později za správcovství Tomáše Zoubka, kdy skupinka mládenců během zpěvu v chrámu vběhla do školní budovy, vytloukla okna, poházela střevíce a zbaběle utekla, když na ně správce z chrámu vyběhl.²²⁷ Celý tento konflikt nejspíše ukončil odchod Tomáše Zoubka a jeho žáků z Kouřimi a nástup Šimona Polického do funkce v roce 1581.

Již bylo naznačeno, že se nám dochovalo nemálo důkazů o bohémském stylu života kantorů i žáků a jejich častého navštěvování kouřimských krčem a slavností, či svateb, kam byli zváni ke zpěvu a tanci. Žáci ani neodmítali pozvání do přílehlých vesnic k oslavám. Všechny tyto aktivity přidělávali městské radě problémy a školnímu správci je velmi podrobně v listě z roku 1622 vyčetli.²²⁸ Neoblíbenost žáků u jiných skupinek mladíků ve městě je poněkud v kontrastu s oblíbeností žáků u děveček a dcerek měšťanů. Za zvláště nepřipustné považovala městská rada scházení měšťanek a žáků, domlouvajíc tak Adamovi Pokornému a jeho manželce Dorotě, proč přihlížejí scházení se jejich dcery s žáky školy, aby se to vícekrát nedělo, sic že budou všichni vězněni, dcera i rodiče.²²⁹

---

²²⁵ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 17.

²²⁶ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 6.

²²⁷ ANM, TS-F, kar. 77 (h), folio 32.

²²⁸ SOkA, Kolín, AMK, Manuál radního písaře 1617-1692, inv. č. 80, folio 99.

²²⁹ Tamtéž, folio 40.

9.2.5 Právní rámec školy

Mnohokrát zde byly zmíněny různé výhrůžky, stížnosti či dokonce žaloby, a to jak směrem do školy, tak ze školy. Je třeba tedy i zmínit právní rámec městské školy, neboť ten byl poněkud specifický. Stejně jako dohled nad personálním obsazením škol, tak i právní rámec školy spadal pod Karlovu univerzitu. Žáci a kantoři se ve městě těšili speciálnímu statutu, kdy de iure mohli býti souzeni jen univerzitním soudem a uvěznění ve školním žaláři. Je třeba dodat, že tento speciální status města velmi často ignorovala, a to z čistě praktického a výchovného hlediska.

Známe několik případů, kdy rychtář zavře na den studenta či učitele do šatlavy, minimálně aby vystřízlivěl, a poté se teprve řeší samotná právní dohra. Byť je třeba říci, že paradoxně ta dohra je z podnětu provinilého, který se cítí ukřivděn, že byl vězněn městem, a ne trestán školou. Takto se například odvolává jistý žák Valentin Přeštický, který byl v opilosti stlučen synem řezníka a rychtářem zatčen, veřejně bit a do vězení málem vzat „... *V tu chvíli pan rychtář přijíti ráčil, nešetříce potupy, jichž jsem tehdáž dosti měl, když jsem bez obojku a klobouku chodil na zjevení hejskův, k potupení poctivých škol a mládencův, neptajíce se na příčinu žádného, ale kvapně, neuvážlivě mne do vězení vzíti chtěl, právem bil, služebniku svému vázati, an to učiniti neměl, proti privilegiorum universitatis pragensis folio 1392 romani imperii 17 poroučel. Kterážto křivda a potupa mně učiněná všem lidem poctivým v tomto městě na to se dívajíc povědoma jest.*“²³⁰

9.2.6 Shrnutí

Měšťanská škola patřila mezi nedílnou součást města, a byť její kvalita nebyla vždy nejvyšší, konšelé města vždy dbali, aby byla v provozu a byla personálně a materiálně zajištěna, byť ne vždy tak, jak by si její zaměstnanci přáli. Ve škole pracovalo a bydlelo kolem čtyř až šesti zaměstnanců: správce, kolega, jeden až dva kantoři a jeden až dva sukcentoři. Žáků škola neměla mnoho. Lze předpokládat, že jejich počet nepřesahoval dvacítku. Ti zde také bydleli.

Stravu obstarávalo povětšinou město, buď formou donací nebo formou obědů v měšťanských domech. Žáci svým kantorům za výuku platili, na tento plat buďto měli vyhraněné peníze od rodičů nebo byli nuceni sbírat milodary od

---

²³⁰ ANM, TS-F, kar. 77 (h) folio 64, 65.

měšťanů za různé aktivity, které byly převážně spjaty se zpěvem. Město na studium žákům také přispívalo drobnou, nárazovou částkou, nikterak však dostačující. Stálý plat však měli zaměstnanci školy, jeho výše se pohybovala na hranici chudoby a mnohdy nutila učitele k přivýdělkům, častým stížným listům, či dokonce odchodu na jiné pracoviště.

Soužití s obyvateli města nebylo mnohdy jednoduché a docházelo k častým sporům, svárům, fyzickým potyčkám, ale i románekům, novým přátelství a vzájemnému obohacení. Dojemný obrázek nám tak může vykouzlit výpověď kouřimského školáka „...*Já seděl v okne proti řeznickým krámům a četl jsem sobě v knize o Skutcích apoštolských, a Pavel zedník podle mne stál, poslouchal, a Duchoslav seděl v druhém okně, kterémž jest nad krámem zámečnickovým a šil, a všichni poslouchali...*“²³¹

---

²³¹ SOkA Kolín, AMK, Kniha svědomí 1599–1603, inv. č. 266, folio 118.

10 Hospodářství

Následující část práce bude věnována ekonomické situaci města a jeho obyvatel ve sledovaném období. Pro lepší uchopení problematiky a prezentaci závěrů rozdělují tuto část do dvou podkapitol. V podkapitole „Hospodaření městské rady“ analyzují hospodaření s majetkem města. Jsou zde sledovány především hospodářská rozhodnutí městské rady a hromadění, či naopak ubývání městského majetku. V podkapitole „Hospodaření obyvatel města“ jsou naopak zkoumány a popisovány ekonomické poměry jednotlivých obyvatel města. Jelikož nemalá část kouřimských měšťanů (kolem 32 %) byla sdružena v ceších, je v podkapitole kladen důraz na cechovní poměry. Podrobnější popis městských cechů je možný i díky většímu množství dochovaných pramenů. Bohužel málo zpráv nám po sobě zanechali lidé pracující v zemědělských odvětvích, byť právě v zemědělství působila většina obyvatel Kouřimi.²³²

Městské hospodaření bychom pod lupou mohli rozdělit do několika částí, které nám až při spojení poskytnou ucelený obraz o hospodářském stavu města. Budu postupně charakterizovat vývoj městského majetku, stav městské pokladny a následně procházet běžné příjmy a výdaje. Zaměřím se i na městem financované projekty, skrz které lze pochopit hospodářskou a finanční politiku města.

Nejdříve shrnu vývoj městského majetku a městských privilegií spjatých s hospodářstvím. Poté analyzuji městskou ekonomiku, mnou rozdělenou do dvou fází: od založení města do vypuknutí husitské revoluce a od vypuknutí revoluce do prvního stavovského povstání. Zvláštní podkapitolu věnuji přímým důsledkům potlačení prvního stavovského povstání a s ním spjatého trestu pro Kouřim. Pouze takto ucelený obraz může poskytnout odpovědi na otázky, jenž jsem si na začátku bádání vytyčil a které níže nastiňuji. Odpovědi na tyto otázky budou součástí závěru práce.

1. Byla Kouřim v první polovině 16. století hospodářsky úspěšně rozvíjejícím se městem?
2. Pokud ano, znamenal trest za účast v prvním stavovském odboji konec ekonomického rozvoje města?

---

²³² KAVKA, František, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. pol. 16. století*, s. 264.

3. Jak na krizovou situaci po roce 1547 reagovalo vedení města a jaký byly hospodářské cíle města v následujících desetiletích.
4. Jaká byly reálné ekonomické poměry mezi obyvateli Kouřimi v období mezi prvním a druhým stavovským povstáním?
5. V jaké kondici byly městské finance a městský majetek před vypuknutím třicetileté války a byla to lepší, či horší situace oproti situaci před prvním stavovským povstáním?

10.1 Hospodářský vývoj do roku 1547

10.1.1 První fáze vývoje

Jak již bylo v předchozích kapitolách řečeno, při třetím založení města byla Kouřim koncipována jako královské město. Tento status se mimo jiné promítl i do hospodaření města. Je pravděpodobné, že již při založení byly městu darovány vsi Chrást'any a Bošice. Informuje nás o nich potvrzovací listina Jana Lucemburského uvádějící, že vsi patřili městu „od nepaměti“.²³³

Prvního většího ekonomického impulzu se městu dostalo za vlády Jana Lucemburského a jeho syna Karla. Roku 1327 listinou datovanou k 21.lednu přičkl k městskému šosu a právu statky měšťanské rodiny Willmanů, jež byla doposud z vyňata z městské jurisdikce a osvobozena od berní. Dále král Jan daroval městu 6 lánů pastvin na Lipské, a sice „k všeobecnému užívání a aby v budoucnu na pole obráceny byly“.²³⁴ V roce 1334 vydal markrabě Karel dvojici listin, jejichž cílem bylo hospodářsky vypomoci Kouřimi, kterou o necelý rok dříve poškodil požár.²³⁵

V první listině je darováno Kouřimi mílové právo, privilegium nesmírně důležité pro budoucí vývoj městských cechů, neboť díky němu byly (nejen) cechy zbaveny konkurence na míli od města.²³⁶ Ve druhé listině povoluje markrabě Karel městu uvěznit dlužníky s dluhem do výše pěti kop grošů.²³⁷ Případ měšťanské rodiny Willmanů, kteří byli do roku 1327 osvobozeni od některých povinností vůči

---

²³³ HRÁCHOVÁ, H., *Nejstarší městská kniha kouřimská 1404–1592 (1710). Rozbor pramene*, s. 60.

²³⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Sbírka pramenů práva městského království Českého*, Praha 1886, s. 239.

²³⁵ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 29.

²³⁶ EMLER, Josef, *Regesta diplomatica nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae, díl IV.*, Praha 1892, s. 8, č. 20.

²³⁷ TAMTÉŽ, s. 9, č. 21.

městu, se nezdá ojedinělý. Pro „nestejné rozdělení břemen“, které vyvolávaly „bouře ve městě“, vydal král Jan v červenci roku 1337 rozsáhlé privilegium, jež jakékoliv dosavadní zvýhodňování mezi měšťany ruší, aby „*všichni lidé a jedenkaždý v tomto městě bydlící, statek svobodný a dědičný tomu městu přináležící vyměřený mající, jím vládnoucí, kteréhokoliv řádu neb povolání neb důstojenství by byli, všichni lozuňky, břemena a služebnosti, ku kterým město jest zavázáno, s týmiž měšťany na roveň platili.*“²³⁸

Se smrtí Jana Lucemburského a následným nástupem jeho syna Karla na český trůn je spjaté zahájení rozsáhlé stavební činnosti a zakládání nových, primárně církevních budov, a to především v Praze. Nově budované stavby bylo třeba financovat a do budoucna zajistit jejich udržitelnost. Kouřim tak patřila společně s dalšími městy mezi pravidelné donátory vybraných objektů. Od roku 1350 měla povinnost odvádět v rámci královské berně 56 hřiven stříbra na nově založený klášter kanovníků sv. Augustina na Karlově.²³⁹ Další 12 lehkých hřiven z královské berně mělo město od roku 1349 povinnost odvádět do kláštera na Slovanech, tedy na Emauzy. Platby se Kouřim zavázala činit na sv. Martina.²⁴⁰ Oba zmíněné poplatky zůstávaly v platnost i po bouřlivém 15. století a lze se s nimi setkat v kouřimských účetních knihách ještě na konci 16. století.

Roku 1357 byl na popud Dětricha z Portic založen cisterciácký klášter v blízké Skalici. Klášteru byly darovány odkoupené blízké vesnice Lipská, Ždánice a Miškovice. Cisterciákům připadla též samotná Skalice a část Třebovle.²⁴¹ Materiální a finanční závazky vůči klášteru měla i Kouřim.²⁴² Když byl klášter ve Skalici jako pustý roku 1553 spojen se sedleckým klášterem, Kouřimi její závazky vůči cisterciákům nezanikly, pouze se přesunuly a byly vypláceny sedleckému opatovi. Tomuto opatovi také připadl zbylý majetek Skalického kláštera, včetně pozemku po zničeném probošství v Kouřimi. Cisterciáci v nedalekém klášteře tak

---

²³⁸ EMLER, Josef, *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých, díl I.*, Praha 1870, s. 84, 105.

²³⁹ TOMEK, V. V., *Dějepis města Prahy, díl III.*, s 106.

²⁴⁰ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 119, 220.

²⁴¹ FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr – VLČEK Pavel, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 300–302.

²⁴² SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 130.

představovali další položku ve výdajích a politickou sílu, se kterou museli správci města ve druhé polovině 16. století počítat.²⁴³

K rozhodnutím prospěšných pro město, které Karel IV. Kouřimi udělil, bylo v roce 1372 udělení měšťanům práva svobodně nakládat se svým movitým a nemovitým majetkem. V případě, že měšťan nevyjádřil svoji poslední vůli, měl jeho majetek zůstat v rodině a nově nepropadal královské komoře.²⁴⁴ Dva měsíce po tomto udělení, jehož se dočkala i jiná města, císař Karel 28. listopadu 1378 skonal.²⁴⁵ Nově nastoupivší král Václav IV. městu potvrdil veškerá již zmíněná práva a privilegia. Roku 1395 snížil Kouřimským poplatek královskému podkomořímu za obnovení konšelského úřadu. Ze stávajících 20 kop g. č. měli kouřimští nově platit 15 kop g. č.

Shrnuto, do počátku husitských válek město nabývalo především na právních privilegiích. Základní majetková základna byla městu dána při jeho založení a příliš se nerozšiřovala. Naopak se lehce zmenšila v důsledku založení nového kláštera ve Skalici, kterému Kouřim odprodala některé statky. Výjimku potvrzující pravidlo představovaly pozemky na Lipské darované králem Janem. Nová privilegia město získávalo zpravidla v reakci na nějakou pohromu, jež Kouřim postihla. Příkladem budiž požár v roce 1333 a morové epidemie v letech 1369 až 1371. Jednalo se o běžný panovnický postup, kterým se snažil pomoci poškozenému městu. Příklady máme i z jiných měst, například Berouna, který měl své počátky velmi těžké.²⁴⁶

10.1.2 Druhá fáze vývoje

Vypuknutí husitských válek způsobilo v Kouřimi doslova majetkový otřes. Je zřejmé, že již před povstáním z Kouřimi zmizelo veškeré trvale usazené židovské obyvatelstvo. Zda se tak stalo násilnou, či dobrovolnou cestou není známo.²⁴⁷ Podobný osud nyní potkal i převážnou část katolického obyvatelstva. První obětí se stalo cisterciácké probošství, které bylo vypáleno Pražany a orebity, při jejich

²⁴³ CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420, díl II*, Praha 2002, s. 265–301.

²⁴⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Sbírka pramenů práva městského Království Českého, díl 2, Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1225 až 1419*, Praha 1895, s. 658.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 654–58

²⁴⁶ TOŠNEROVÁ, M a kol., *Beroun*. Praha 2008.

²⁴⁷ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě, díl I*, s. 51.

obsazení Kouřimi. Dle renesančních kronikářů tamní mniši nedostali možnost k úprku a čekalo je upálení.²⁴⁸ Byť přímé prameny chybí, je pravděpodobné, že podobný osud potkal i blízký klášter ve Skalici. Kouřimská městská rada, nově již zcela oddaná husitské věci, využila této chaotické situace a zabrala některé majetky patřící cisterciákům.

Nově (ne zcela legálním způsobem) nabyté majetky si město nechalo potvrdit po skončení válek císařem Zikmundem. Z výčtu majetku, jež si nechalo město potvrdit, můžeme sledovat tyto nově získané statky: zbytek vesnice Třebovle, Ždánice, statky ve Skalici, Radlicích, Horních Chvátlinách. V seznamu se též objevují 2 lidé v Barchovicích a 7 lidí v Zalesanech a Lhotě. Tito lidé se však v žádném další prameni dle B. Svobody nevyskytují.²⁴⁹ Majetkové poměry se měnily i uvnitř města. V důsledku požárů ve 14. století a vypálení probošství husity se uvolnilo velké množství plochy uvnitř hradeb, které bylo postupně nově zastavováno soukromými domy a do budoucna bylo známo jako „Nové město“.²⁵⁰

Získání většího množství statků a doslovný výprodej majetků po vyhnaných mniších se stalo druhým silným ekonomickým impulzem pro město. Po následujících více než sto let můžeme sledovat postupný růst městského majetku a rekonstrukci stávajícího. Že město nenabylo během husitských válek statky zcela legálním způsobem si byli vědomi i budoucí panovníci. Již Jiří z Poděbrad podmiňoval držbu Ždánic půjčkou, stejně tak král Vladislav.²⁵¹ Z dob vlády krále Vladislava máme také údaj o přesném počtu cechů ve městě, totiž 12. Řadili se mezi ně sladovníci, řezníci, pekaři, kožešníci, krejčí, ševci, ševci-vetešníci, soukeníci, tkalci, kováři, koželuži a bečváči.²⁵² V té době mělo město již dva jarmarky. Druhý mu byl udělen roku 1454 Ladislavem Pohrobkem.

Největšího rozmachu se město dočkalo v první polovině 16. století. Svoji majetkovou držbu město rozšířilo o vesnici Žabonosy, Krychnov s kmetčími dvory, Toušice a další přilehlé pole a lesy. Své statky mělo město i v Nesměti, Chotýši, Myškovcích a Lhotě. V souladu s dobovými trendy též rozšiřovalo svoji rybníční soustavu. K rybníku Baba byl vystavěn Velký rybník u Skalice, u Staré Kouřimi

---

²⁴⁸ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav – Jaroslav KOLÁR (ed.), *Kronika česká: výbor historického čtení*. Praha 1981, s. 50.

²⁴⁹ SVOBODA, B., *Dějiny Kouřimi, díl III.*, s. 40.

²⁵⁰ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1*, s. 8.

²⁵¹ OEHM, V., *Paměti královského města Kouřimě, díl 1*, s. 27.

²⁵² JANÁČEK, J., *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, s. 33.

dále Kouřim zakoupila rybník Strašík a společně s výše zmíněnými Toušicemi získala rybník Poboční. Vystavěny byly také mlýny Malý pod fortanou, Velký (též zvaný Panský).²⁵³

Uvnitř městských hradeb se rekonstrukce (mimo jiné) dočkalo náměstí, jenž bylo vydlážděno. K roku 1511 máme zprávu i o městském orloji.²⁵⁴ Inovativní stavbou byl městský vodovod, na jehož stavbu byl z Tábora pozván roku 1509 „remmajstr Jan“.²⁵⁵ Voda byla vedena dřevěnými trubkami ze Ždánického rybníka vodním strojem na Nové město do dvou napajedel, poté na náměstí do kašny. Údržbu městské vodovodní sítě měl mít v budoucnu na starosti fišmistr, který byl pravidelně placen městem.²⁵⁶

Na přelomu 15. a 16. století město udává svůj roční příjem 1.073 kop g. č. a výdaje 503 kop g. č.²⁵⁷ Investice v první polovině 16. století tedy byly rozumným investováním nabytého kapitálu za husitského povstání. Asi nikdo v městské radě neočekával, že by město mohlo o skoro veškerý získaný a udržovaný majetek přijít a zadlužit při jeho zpětném výkupu.

K roku 1543 byla odhadovaná cena městského majetku již 25 461 kop g. č. Co by se muselo stát, aby se rostoucí a prosperující město dostalo do dluhové spirály?

10.1.3 Krizový rok 1547

Samotným událostem roku 1547 jsem se již věnoval v kapitole 5.4. Zde se zaměřím na finanční a majetkové důsledky, jež z prohraného souboje s králem Ferdinandem vyplynuly. Trest, který si na Pražském hradě vyslechlo 30 kouřimských měšťanů byl přísný a odpovídal trestům, kterých se dostalo i jiným městům zapojených do rebelie.²⁵⁸ Stejně jako ostatní města Českého království musela Kouřim okamžitě odevzdat na Pražský hrad svá privilegia, cechovní statuta a většinu zbraní. Dále královské komoře propadly následující statky: vesnice Bošice, Ždánice s lesy

²⁵³ SVOBODA, B., Kouřim město dříve krajské, folio 26.

²⁵⁴ WINTER, Z., *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 460.

²⁵⁵ KALOUSEK, Josef, *Archiv Český, díl XVIII.*, Praha 1900, s. 473.

²⁵⁶ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 76–78.

²⁵⁷ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 258–260.

²⁵⁸ Můžeme vycházet z paměti Sixta z Ottersdorfu, viz. Z OTTERSODORFU, Sixt – JANÁČEK, Josef (edd.), *O pokoření městského stavu léta 1547*, Praha 1950.

a rybníčky, Toušice s dvory, Žabonosy s výsadní krčmou, Krychnov s kmetčími dvory, manské dědiny Jíl při této vsi, kmetčí dvory v Nesměni a Chotýši, výsadní krčma v Poboří, háje a dědiny u Nesměně, Myškovice a Lhotek, rybníky Velký, Strašík, Baba a tři pod kopcem. Komoře propadly také oba městské mlýny a příjmy z cel, mýt a daní z krámů. Nad to Kouřim musela zaplatit hotově 2 000 kop grošů míšenských.²⁵⁹

Porovnáme-li tento soupis zkonfiskovaného majetku s původním majetkem, můžeme vidět, že jde o drtivou většinu obecních statků. V tomto stavu by město nemohlo nadále existovat a plnit v budoucnu své závazky. Dále můžeme říct, že Ferdinand I., či spíše komise, která měla proces na starosti, nedělala rozdíl mezi majetkem, který město nabylo čerstvě (například Toušice), a který vlastnilo po stovky let (ves Bošice). Jako krajně obhajitelný se může jevit zábor Ždanic a přilehlých lesů, které město získalo násilím na cisterciácích. V tomto smyslu ale byly městu ponechány zase statky ve Třebovli nebo pozemky ve Skalici.

Z výše popsaného docházím k závěru, že výběr majetku ke konfiskaci neměl z pohledu panovníka povahu historického revizionismu. Dalším možným klíčem se nabízí výběr těch statků, jež měly nejvyšší hodnotu. Tato teorie se pro absenci hodnoty jednotlivých vesnic těžko určuje. Osobně však pochybuji, že by statky ve Třebovli nebo ves Chrástany měly menší hodnotu, než například dědiny u Myškovice a Lhotek. Komisařům ale muselo být zřejmé, že některé statky bude město muset ze strategických důvodů odkoupit zpět. Ves Toušice s přilehlým rybníkem se v tomto jeví obzvlášť zjevná. Prozatím usuzuji, že výběr statků ke konfiskaci bylo z jisté části dílo náhody.

10.2 Hospodářský vývoj po roce 1547

10.2.1 Hospodaření městských rad a finanční politika města

Město se po vynesení ortelu na Pražském hradě urychleně snažilo získat zpět alespoň nějaký majetek. Zádušní platy a statky navrátil městu panovník víceméně obratem – 30. září 1547.²⁶⁰ Je zřejmé, že Ferdinand I., jakožto řádný katolík, měl sám zájem na nepřerušném chodu církevních institucí. Naneštěstí zbylé statky

---

²⁵⁹ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 95–96.

²⁶⁰ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 68.

a městské příjmy město zpět okamžitě nedostalo (pokud vůbec). Dočasné rozpočtové provizorium města muselo být hrazeno z rezerv v pokladně a z půjček od měšťanů. Z dochovaných dlužních úpisů je patrné, že i v malém městě typu Kouřim nebyl problém, aby měšťané půjčili radě 200 kop g. č.²⁶¹

V následujících dvou letech se podařilo městské radě odkoupit od panovníka zpět další menší statky, mnohdy však s dovětkem, k jakým účelům mají platy z nich sloužit.²⁶² Až o celých 10 let později získalo město zpět právo na vybírání cel a mýt v branách a vybírání poplatků z masných krámů a luk.²⁶³ Když už bylo zřejmé, že Ferdinand další statky „zadarmo“ nevydá a bude je nadále spíše rozprodávat šlechticům (zpravidla rytířům v okolí), přešlo město na cílený odkup. Ještě před zahájením tohoto odkupu můžeme porovnat stav městského majetku před a po rebelii. Statistickou oporu nám může poskytnout odhad majetku z roku 1557, kdy Kouřim přiznává vlastní majetek v hodnotě 19 990 kop g. č. a poddanský v hodnotě 231 kop g. č.²⁶⁴ Přiznaná hmotná ztráta majetku města za účast na povstání byla tak kolem 5 000 kop g. č. čili celá pětina hodnoty původního majetku. Nutno k tomu však připočíst též 2 000 kop grošů míšenských peněžní pokuty a dluhu, který město nabylo v provizoriu.

Nejdůležitější venkovský majetek odkoupilo až po tomto odhadu. Roku 1561 se Kouřim zaručila společně s Českým Brodem a Čáslaví za královský dluh v hodnotě 8000 zl., a byly jí navraceny statky v Nesměni, Chotýši, všechny zbylé zabrané rybníky a Velký a Malý mlýn. Statky mělo město využívat k udržování kostelů štěpánského, magdalénského, jiřského, špitálu a městské školy.²⁶⁵ Tomu se tak nedělo, městští úředníci odevzdávali příjmy do společné truhly, ze které se dále přeroddělovaly peníze na jednotlivé výdaje. Z účetnictví nevyplývá, že by si město vedlo rozdělené účetnictví dle královských instrukcí. Jelikož se k této záležitosti nevyjadřoval ani královský rychtář, je zřejmé, že se jednalo spíše o formální frázi nežli doslovnou instrukci. Pokud se panovník pokoušel vytvořit těmito instrukcemi systém podobný anglickým *Grammars Schools*,²⁶⁶ pak nebyl pochopen.

---

²⁶¹ Tamtéž, folio 73 b.

²⁶² Tamtéž, folio 72, 73.

²⁶³ VOJTÍŠKOVÁ, J., *Písemná komunikace*, s. 63.

²⁶⁴ Údaje ze: PLACHT, Otto, *České daně 1517–1652*, Praha 1924, s. 24.

²⁶⁵ SVOBODA, B., *Ztracené statky*.

²⁶⁶ Mám tím na mysli fundační systém, jehož základ položil během Anglické reformace Jindřich VIII. Školy měly své vlastní statky, které si spravovaly a byly jimi udržovány. Popsáno například ve: WATSON, Foster, *The English Grammar Schools to 1660*, London 1908.

O rok později odkoupila Kouřim od sedleckého a skalického opata vesnici Ždánice za 100 kop g. č. a rybník Pobořín u Toušic.²⁶⁷ Rybník u Ždánic, který dodával vodu do města, byl městu vrácen již v roce 1548.²⁶⁸ Ždánickou krčmu muselo město koupit zvlášť od Jana Chotouňského z Chotouně za celých 195 kop g. m.²⁶⁹ Samotnou ves Toušice již Kouřim nazpět nikdy nezískala. V konfiskačním výprodeji ji koupil Kašpar z Vranova, který jí následně prodal rytíři Jiříkovi Hostačovskému z Petrovic a na Toušicích. Ten se dostal do vleklého desetiletého sporu s městem ohledně regulace toku vody do Pobořínckého a Strašnického rybníka – v zájmu města byly vyšší hladiny rybníků, důsledkem toho však byla i vysoká hladina Výrovky protékající Toušicemi, a následně snadné vylití jejího koryta do vsi. To se samozřejmě majiteli Toušic nelíbilo. Spor trval tři roky a skončil smlouvou o společném užívání rybníků.²⁷⁰

V roce 1562 ještě Kouřim získala práva třetího jarmarku o svatodušních svátcích.²⁷¹ Mimo zmíněné přikoupilo město na přelomu 16. a 17. století šosovní dvory Běšínovský, Svatošovský, Diblíkovský, Rubínovský a Kutocovský v Třebovli, dohromady celkem za 10 300 kop g. m. Nad tyto statky víme ještě o koupi mlýna nad Velkým rybníkem v roce 1615 za 4 300 kop g. m.²⁷² Zmíněné dvory ale Kouřim vlastnila před konfiskacemi a nejednalo se o expanzi, spíše návrat k původnímu stavu.

Spor s rytířem Jiříkem nebyl jediný, který město se šlechtici v předbělohorské době vedlo. Po celé sledované období se objevují upomínky zemských místodržících směřovaných šlechticům na placení poplatků městům z pronajímaných šosovních dvorů. Když platba nabyla několikaletého odkladu, město si na daného šlechtice stěžovalo u královské komory.²⁷³

Mimo tyto soukromé spory se muselo město vypořádat s pravidelnými finančními požadavky panovníka. Ve sledovaném období daňové zatížení města rostlo a v následujících referenčních letech odváděla Kouřim do královské poklady berně v těchto výších:

---

²⁶⁷ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 83.

²⁶⁸ TAMTÉŽ, folio 85 a.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, folio 83 b.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, folio 87 a, 93 b.

²⁷¹ TAMTÉŽ, folio 99 a.

²⁷² SVOBODA, B., Ztracené statky.

²⁷³ Tamtéž, folio 97 a.

rok 1579: 230 kop g. č.

rok 1593: 250 kop g. č.

rok 1607: 400 kop g. č.

Poslední údaj ukazuje, jak dramaticky vzrostlo daňové zatížení města.²⁷⁴ Kouřim platila takzvanou vyšší daň a byla vzhledem ku počtu deklarovaných ohnišť nadměrně zatížena.²⁷⁵ V porovnání s dalšími městy v regionu byla v berních rejstřících z roku 1620 v Kouřimském kraji na čtvrtém místě, a to před Kolínem, ale po Českém Brodě.²⁷⁶ Z hlediska držby půdy byla ale na čtvrtém místě v rámci všech královských měst v zemi.²⁷⁷

Popsaná úspěšná snaha nahromadit ztracený majetek po prvním stavovském povstání město značně zadlužila. Tomu nepřispívaly ani nucené půjčky vladaři. V Tabulce 4 lze vysledovat, že Kouřim půjčila nebo se zaručila za panovníkovy půjčky ve sledovaném období v celkové sumě 8 333 kop g. č. K tomu je ale třeba podotknout, že panovník tyto půjčky městu splácel, a to buď formou snížení berní nebo zastavením důchodů, například z Klášterní Skalice.²⁷⁸

Městská pokladna se tak dostala do dluhů, které dosahovaly snad i poloviny hodnoty městského majetku. V roce 1617 spočítalo město své dluhy na 30 417 kop g. m.²⁷⁹ Jak vyzozoroval Václav Bůžek, to už bylo za hranicí, při které se šlechtický velkostatek v Čechách dostával do platební neschopnosti a musel vyhlásit bankrot a rozprodat statky.²⁸⁰ V městském prostředí tato situace nenastala. Z jakého důvodu, to je otázka pro hlubší analýzu. Osobně se domnívám, že je to dáno povahou věřitelů, což byli u Kouřimi zpravidla měšťané či duchovní blízkých farností. Lze se domnívat, že v zájmu své obce neměli věřitelé takovou potřebu uvést městskou pokladu do platební neschopnosti, ba naopak byl zájem všech udržet městské finance v chodu. Šlechtici s takovou kolegiálností, k jejich neštěstí, počítat nemohli. Výše řečené ale neznamená, že město bylo se svojí

---

²⁷⁴ PLACHT, O., *České daně 1517–1652*, s. 24, 150.

²⁷⁵ PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1924, s. 47.

²⁷⁶ PEŠÁK, Václav, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953, s. 103.

²⁷⁷ PLACHT, O., *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, s. 174.

²⁷⁸ PICKOVÁ, Věra, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, Historie a vojenství, 1963, s. 980.

²⁷⁹ ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, 2011, s. 40.

²⁸⁰ BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

hospodářskou situací spokojeno. Během sporu s císařem Maxmiliánem II. o znovuzavedené hromniční daně (kterou jim Vladislav Jagellonský na věky věků odpustil) argumentují panovníkovi Kouřimští svou aktuální chudobou, slabými městskými příjmy, vysokými vydáními, a že se v horších letech na dorovnání městského schodku musejí skládat sami.²⁸¹ Že se částečně jednalo o pouhý trik a hru s čísly, ukazují už zmíněné městské investice do pozemků.

Město neskupovalo pouze vesnice, rybníky, dvory a mlýny, nýbrž i rekonstruovalo svůj stávající majetek. To bylo třeba neboť opotřebování časem a náhlé enviromentální katastrofy neustále městský majetek poškozovaly. Peníze však město nemělo na vše, a tak bylo třeba určit investiční priority. Již jsem uvedl, že oproti jiným městům Kouřim neinvestovala do stavby nové renesanční radnice. Kouřimští si v tomto více cenili svých svatostánků, chlapecké školy a hradeb. Skoro celá první dvě desetiletí nemáme zpráv o větší rekonstrukci ve městě, radní nejspíše plně soustředili městský kapitál do zmíněné obnovy majetkového zázemí. Změna nastává po požáru v roce 1567, kdy byla poškozena oblast kolem menšího rynku, nejvíce zvonice a chrám, méně pak škola a děkanství. V následující dekádě se stává prioritou oprava všech zmíněných budov. Chrám sv. Štěpána si udržel svoji gotickou podobu, zvonice byla přestavěna v renesančním stylu, městská škola se dočkala přestavby a její učitelé zvýšení platu.²⁸²

V budoucnu se stal chrám sv. Štěpána reprezentativním pohřebištěm předních měšťanských rodin a jejich náhrobky a epitafy se dodnes zachovaly v neúplnosti na zdech kostela. Z již zmíněných osob zde můžeme nalézt epitaf královského rychtáře Jana Lána z Varvažova.²⁸³ Chrám a přilehlý hřbitov však přestával vyhovovat potřebám města, a tak byl v roce 1591 založen na pražském předměstí kostel sv. Trojice. Jedná se o jednolodní stavbu v duchu renesanční sakrální stavby s prvky pozdní gotiky. Tento kostel byl určen primárně pro bezzemky a poddruhy. Měšťané se nadále pohřbívali ve městě. Nutno pro kontext podotknout, že podruzi tvořili přes 60 % obyvatel města.²⁸⁴ Chlapecká škola se též kvalitativně zvedla a na počátku 17. století ji soudobí pozorovatelé označovali

---

²⁸¹ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 226.

²⁸² ŠŤASTNÝ, D., *Kouřimská partikulární škola v období od prvního do druhého stavovského povstání*, s. 20. V tisku.

²⁸³ Příloha – Obrázek 3.

²⁸⁴ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. pol. 16. století*, s. 266.

za dobře zajištěnou, v budoucnu až gymnaziální.²⁸⁵ Dalším projektem města byla oprava špitálu a přilehlého dvora, který byl poničen povodní na konci 16. století. Celá situace byla pro obec o to mrzutější, že se jednalo o objekt nedávno zrekonstruovaný.²⁸⁶

Mezi další pravidelné výdaje města patřila údržba městského vodovodu, za kterou byl měsíčně placen fišmistr. Dále město stabilně vynakládalo peníze na údržbu hradeb, zmíněné dlažby rynku a samozřejmě na výplaty svých zaměstnanců, kteří jsou popsáni v kapitole 8.4. Týdenní náklady na platy zaměstnanců vycházely město na 3 až 4 kopy g. č. Z výčtu výdajů města by neměly být opomenuty i jednorázové poplatky za služby nebo hostiny. Ty se také městu mohly citelně prodražit. Již jsem zmiňoval návštěvy sedleckého opata. Dalším tradičním hostem byl královský podkomoří, který každoročně obnovoval úřad konšelský. Poplatek podkomořímu za obnovení úřadu bylo 60 kop plus slavnostní hostina, která se městu mohla na nějakou tu kopu také prodražit.²⁸⁷

Další výdaje byly spojeny se statusem města. Jelikož bylo krajské, často hostilo hejtmana kouřimského kraje, kterým byl zpravidla jeden z rytířů držícím statky v okolí Kouřimi. Významný zdejší soud s hrdelním právem také způsoboval městu pravidelné vydání. Bylo neustále třeba vysílat posly s listinami a korespondencí, platit katovi za práci, písaři za služby navíc. Všechny tyto výdaje šly přímo z městské poklady, zatímco příjmy ze soudních poplatků a vkladů do městských knih byly brány jako zpropitné pro písaře a soudce a součást jejich platu. Město tak obyvatelům a kraji poskytovalo de facto nevýnosnou službu, která mu zajišťovala především prestižní status. V případě, že město nemělo vydání za nějaký zásadní jednorázový výdaj (půjčka, koupě majetku), byly jeho měsíční výdaje v průměru kolem 80 kop g. č.²⁸⁸

Značná vydání muselo, nebo spíše mělo město balancovat s úměrnými příjmy. Jak již bylo řečeno, před prvním stavovským povstáním bylo město ve značném ročním přebytku, zatímco v době vlády císaře Maxmiliána II. si město stěžovalo, že musí mnohdy zápornou roční bilanci dorovnávat půjčkami od jednotlivých měšťanů. Půjčky byly samozřejmě možností, jak „vylepšit“

---

²⁸⁵ WINTER, Z., *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, s. 26.

²⁸⁶ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1566–1573, inv. č. 729, s. 90–101.

²⁸⁷ SOKA Kolín, AMK, purkmistrovská registra, inv. č. 727, 728, 729.

²⁸⁸ Výši odměn pro písaře řešil přímo jeho manuál. SOKA Kolín, Manuál radního písaře, inv. č. 81.

rozpočet. Nebyly ale hlavním zdrojem příjmu. Tím byly po opětovné konsolidaci majetku výnosy z režijního hospodářství města a městské berně.²⁸⁹ Je zřejmé, že rozšiřování městského majetku bylo dvousečnou zbraní, která město zadlužovala, ale zároveň mu poskytovala hlavní zdroj příjmů. Dalšími významnými příjmy byly výnosy z cel, mýtného, cechovních poplatků. Bohužel pro nedostatek dochovaných pramenů nám unikají další významné příjmové položky, zejména materiální. Ze stejných důvodů lze také těžko určit zaměstnanecké příjmy, které plynuly z jednorázových odměn, či poplatků za konkrétní službu. V tomto kontextu jsem již zmiňoval městské písaře, trubčího a strážce bran. Mluvit můžeme i o platech učitelů a školního správce.²⁹⁰

Je těžké, ba až nemožné v absolutních číslech prokázat, zda město bylo v otázce vedení financí v předbělohorské době v kladných či záporných číslech. Předchozí výzkum, se kterým je třeba souhlasit, v těchto věcech poukázal na omezenost a zkreslenost dochovaných městských účetních knih.²⁹¹ V kontextu vytyčených badatelských otázek je však možné konstatovat, že Kouřim, byť značně zadlužená, nestála na prahu bělohorské krize před bankrotem. To ostatně potvrzuje i absence dochovaných stížností nebo nátlaku od věřitelů. Na základě výše zmíněného, se rozcházím se závěry předešlých badatelů zabývajících se dějinami Kouřimi, kteří vidí v míře předbělohorského zadlužení města kořeny jeho úpadku.²⁹²

Důkazem obecné stability městských financí, jsou studie zabývající se dějinami měst během třicetileté války.²⁹³ I v době této válečné krize a s ní spjatých nutných výdajů, dokázala města po dlouhou dobu nacházet finanční zdroje pro jejich krytí a udržení se tak v platební schopnosti.

---

²⁸⁹ Bohužel tehdejší způsob vedení financí v Kouřimi neumožňuje dnes dostatečně oddělit tyto dvě příjmové složky. Je to dáno tím, že oba tyto příjmy vybírali „páni obecní“ a u zápisu do knih se už mnohdy nerozlišovalo, zda se jedná o berni nebo o příjem ze statků. Výsledky rozboru by tak byly značně zkreslené a víceméně nevypovídající. Samostatné berní zápisy máme dochované pouze pro rok 1554.

²⁹⁰ ŠTASTNÝ, Daniel, *Kouřimská partikulární škola v období od prvního do druhého stavovského povstání*, HUCP 64, 2024, s. 13–15. V tisku.

²⁹¹ ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (eds.), *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1971, s. 156–176 a 292–305; HLAVÁČEK, Ivan (ed.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, AUC – Philosophica et historica 1, 1992, Z pomocných věd historických X, Praha 1992.

²⁹² TŮMA, Josef, *Kolínsko a Kouřimsko díl třetí: Paměti osad na Kouřimsku*, Kolín 1915, s. 330–340; SVOBODA, B., *Dějiny Kouřimi, díl III*.

²⁹³ Například: KILIÁN, Jan, *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648*, Praha 2008.

10.2.2 Individuální řemeslná a zemědělská činnost

Budeme-li vycházet ve strukturalizaci společnosti podle zaměstnání z teorie J. Jechta,²⁹⁴ pak se kouřimská městská společnost živila většinou řemeslnou činností, částečně řemeslnou a jednotky procent obyvatel se živilo ve službách. F. Kavka na základě pramenů, které již bohužel pro druhou polovinu 16. století nemáme k dispozici, rozděluje pro léta 1501–1547 procentuální zastoupení v jednotlivých sektorech v Kouřimi následovně: řemeslníci a živnostníci 41 %, zemědělství 28 %, služby 2 %, ostatní 1 %. Současně přiznává, že u celých 28 % obyvatel odvádějících daně jejich hlavní zaměstnání nebylo možné zjistit.²⁹⁵

Vysoké procento lidí žijících se v agrárním sektoru řadilo Kouřim mezi města řemeslně–agrárního typu. Toto rozložení je v daném období v Českém království typické pro menší města obdobné velikosti jako byla Kouřim.²⁹⁶ Během druhé poloviny 16. století však v Kouřimi podíl řemeslníků rostl a do města přicházela nová řemesla. Na základě dochovaných pramenů je dnes nemožné říct, jaký byl přesný poměr zaměstnanosti v jednotlivých sektorech na konci předbělohorské doby. Můžeme alespoň konstatovat, že počet cechů vzrostl ze 12 v roce 1546 na 16 v roce 1593.²⁹⁷ Tento růst nelze ale brát jako zcela směrodatný, neboť jak ještě bude popsáno, pod jedním cechem se mohlo sdružovat více řemesel.

Úrodná půda a mírně kopcovitá krajina na Kouřimsku přímo zavdávala k vysoké agrarizaci. Není tedy překvapením, že město i jeho obyvatelé vlastnili velké množství půdy, které buďto přímo obdělávali nebo pronajímali. V zemědělském sektoru se lidé ve zdejší oblasti živilo především pěstováním obilovin a hrachu. Severovýchodní část nad městem byla centrem vinic, které přibývaly na úkor starších šafránic. O nich máme poslední zmínku ze sporu o dluh z roku 1567.²⁹⁸ Ovocné sady byly též všude přítomné. Nacházely se i uvnitř hradeb, například v zahradě pod městskou školou. Že většina městských domů měla i svou přílehlou zahradu je patrné i z mnohem mladší kopie otisku mapy stabilního

---

²⁹⁴ JECHTA, Horst, *Studien zur gesellschaftlichen Struktur der mittelalterlichen Städte*, Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, Bd. XIX, 1926, s. 57.

²⁹⁵ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 258.

²⁹⁶ Například Kolín a Louny: MACEK, Josef, *Třídní struktura Loun z roku 1460*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 58, 1950, s. 225; DVOŘÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě*, Sborník archivních prací 31 (1), 1982, s. 171.

²⁹⁷ SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 73.

²⁹⁸ NA, AS, inv. č. 99, f. 483–484; NA, AS, inv. č. 107, s. 128–129; NA, AS, inv. č. 101, f. 263–264; ANM, TS-F, k. č. 77, sign. F93, záležitosti soukromníků (1513–1558).

katastru z roku 1824–1843, která je přílohou jako Obrázek 4. Je třeba podotknout, že v době 19. století bylo město méně zastavěné než v období před třicetiletou válkou, což ostatně napovídá budoucí stagnaci Kouřimi.

Nejvýznamnějším sektorem bylo v Kouřimi potravinářství. Chov skotu, prasat, ovcí a jejich následné zpracování řeznickými domy zde bylo velmi rozšířené a výnosné. Ze záznamů o platových výdajích můžeme říct, že si městem zaměstnaný skoťák vydělal ročně 4 kopy českých grošů a košili, volák se ženou 16 kop a 20 grošů českých, sviňačka 2 kopy a košili. Je třeba dodat, že plat závisel na počtu obstarávaných zvířat.²⁹⁹ Použijeme-li všechna dostupná data a budeme chtít udělat hrubý odhad, kolik obyvatel Kouřimi se živilo čistě zemědělskou činností, dostaneme se přibližně na 600 až 800 lidí, včetně podruhů.³⁰⁰ Bohužel přesný počet už asi nikdy nebude znám.

Na příkladech z jiných měst víme, že alespoň částečnou zemědělskou činnost vykonávala většina obyvatel obdobně velkého města.³⁰¹ V Kouřimi tomu odpovídá i rozložení movitého a nemovitého majetku obyvatel. Takřka 70 % daněného majetku tvořily soukromé pozemky, movitosti necelých 30 %.³⁰²

Majetkové spory byly také velmi častým objektem sporů mezi obyvateli nebo okolní šlechtou. Již jsem psal o sporu města s rytířem Jiříkem o hladinu vody a užívání rybníků. Spor o hladinu toku nebyl v této době v Kouřimi ojedinělý. Na konci šedesátých let 16. století se do sporu dostali dva mlynáři mající oba své mlýny na potoku Střebovka. Majitel výše postaveného mlýna – Václav Kocourek, zadržoval vodu pro svůj mlýn, čímž zatopoval okolní cesty a role, které patřily majiteli Dolního mlýna – radnímu Václavu Diblíkovi z Votína. Spor museli přijet rozřešit až pražští mlynáři.³⁰³ H. Čadová ve své analýze sporů, které se dostaly až k apelačnímu soudu, došla k závěru, že více než polovinu agendy z Kouřimi (z celkem 112 případů) tvořily právě majetkoprávní spory.³⁰⁴

---

²⁹⁹ Údaje pro léta 1564–1580 shromáždil pro své potřeby B. Svoboda, SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, Kouřim město krajské, hospodářství města, bez inv. č., s. 21.

³⁰⁰ Pracuji především s údaji z knih losunkův zpracované F. Kavkou a počtem obyvatel, který odhadují na základě domovní berně v druhé polovině 16. století.

³⁰¹ MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*, 3–4, s. 86.

³⁰² KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 268.

³⁰³ SOKA Kolín, AMK, *Kopiář listů radou odeslaných (1565–1569)*, inv. č. 170, folio 113; SOKA Kolín, AMK, kniha pamětní, inv. č. 6, folio 96 a, b.

³⁰⁴ ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, s. 139.

Cechy

Na počátku podkapitoly jsem uvedl, že ve městě bylo ve sledovaném období na 16 cechů. Ty sdružovaly jedno či více (zpravidla podobných) řemesel. Jednotlivé cechy vedli jejich cechmistři. V Kouřimi měl na starosti jmenování cechmistřů přímo královský rychtář.³⁰⁵ Členové těchto společenství se řídili cechovními artikuly. Ty se v Kouřimi dochovaly pro různé cechy torzovitě a v časovém rozhraní od 15. do 18. století. Cílem cechovních sdružení byla regulace výroby (nabídky), sdílení identity, zajištění sociálních jistot a udržování pořádku. Udržování řádu proti neřádu bylo principem dobové společnosti a upozorňoval na to soukeníky při obnově jejich artikul rychtář Václav „...*abyste dobří jako v pevném hradu ohrazení a přestupníci a vejskoční jako nějakými závorami a udidly sevřeni v svorné společnosti a pokojně v živnostech stáli.*“³⁰⁶

Nejvyšší prestiže se ve městě těšil řeznický cech. Na náměstí se nacházelo na 12 masných krámů, které společně s ostatními potravinářskými řemesly odváděly na 68 % z celkových cechovních poplatků.³⁰⁷ Ze vzácně dochovaných údajů řeznických register pro rok 1597 si můžeme udělat představu o roční porážce v Kouřimi, která činila: 161 volů, 157 krav, 132 telat, 33 vepřů, 68 skopu, 85 ovcí a 57 jehňat.³⁰⁸ Nutno dodat, že pouze cech řezníků měl právo porážky, nechávali si dělat u něj porážku i soukromníci, což do značné míry zkresluje statistiky cechu, nikoliv však objem celkového distribuovaného masa ve městě. Cech měl i povinnosti vůči městské společnosti, například měl dodávat maso do chlapecké školy a dodržovat a kontrolovat zákaz prodeje masa během postních dnů.³⁰⁹

Řezníci se objevují pravidelně ve vysokých pozicích v městské radě, či dokonce zastávají úřad královského rychtáře v podobě zmiňovaného Jana Lána. Dominantní postavení řeznického cechu je pro Kouřim příznačné a vychází pravděpodobně z rozšířeného lokálního chovu dobytka. Takto úzké zaměření na export masa a dobytka není pro středočeská města běžné a může být viděno jako snaha měšťanů nalézt svůj prostor na zemském trhu.³¹⁰ Zde se vymezují vůči

³⁰⁵ SOKA Kolín, AMK, Kniha svědomí 1599–1603, inv. č. 266, folio 94.

³⁰⁶ WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 43.

³⁰⁷ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dárky*, s. 262.

³⁰⁸ ANM, TS-F, sign. F93 (ch), cechy, záležitosti řezníků, folio 3.

³⁰⁹ WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 43.

³¹⁰ Měštům spíše dominoval soukenický cech, který byl následován vedlejšími aktivitami měšťanů, například ve vinařství. Viz. JANÁČEK, J., *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, s. 184–214.

charakterizování Kouřimi E. Maurem jako „*ekonomicky neúspěšné a jejíž význam nepřekročil rámec úzkého regionu*“³¹¹

Dalším vysoce postaveným cechem ve městě byli soukeníci. Ti svůj cech měli ve městě ustanovený až od 16. století a byli ve dlouhodobém sporu s cechem postřihávačů, kterým brali práci.³¹² Soukeníci měli po dohodě s městskou radou v trvalém pronájmu městskou valchu, kterou udržoval obecní valchař. Ten byl placený od vykonané práce.³¹³ Soukenictví bylo tradičně ve městech lukrativním a vysoce postaveným řemeslem. Nepřekvapí proto přítomnost jeho členů v kouřimské městské radě. Dalším textilním cechem ve městě byli tkalci. Ti však byli mnohem níže postavení. Organizují se od roku 1528, kdy do svých řad přijímají i okolní vesnické tkalce. Své cechovní artikule si pak nechávají potvrzovat od roku 1561.³¹⁴

Důležitý byl cech pekařů a mlynářů. Obě organizace měly společného cechmistra, jejich čeledi často vedla půtky, a proto se raději scházela odděleně.³¹⁵ Tento cech byl obecně problematický pro svoje chování. I kouřimští pekaři se pokoušeli šidit na chlebu nebo záměrně snižovat nabídku na trhu a hýbat tak s cenou pečiva.³¹⁶ Mlynářům se povedlo osamostatnit až po třicetileté válce, kdy k roku 1650 máme dochované jejich zakládací artikule.³¹⁷ V předbělohorském období bylo v Kouřimi a jeho nejbližším okolí v provozu na pět funkčních mlýnů, z toho jeden byl v přímém držení města.

Zámečnický cech pod sebou sdružoval vícero řemesel a značně se měnil v čase. Do roku 1560 byli v kovářském cechu společně s kováři, truhláři, bednáři, mečíři. V tomto roce se ale na domovní schůzi rozhodli s mečíři založit vlastní cech, jehož artikule přednesli před městskou radou. Ta v čele s rychtářem dala svolení k vytvoření nového cechu, avšak za podmínky, že k sobě připojí uzdaře, kteří nově přišli do města.³¹⁸ V roce 1581 do cechu přibyl ještě osamělý tobolář, který vyráběl brašny.³¹⁹

³¹¹ MAUR, Eduard, *Urbanizace Čech v raném novověku*, Historická demografie 25, 2001, s. 18.

³¹² SOKA Kolín, AMK, Kniha soudních odkladů 1585–1588, inv. č. 257, folio 15, 30.

³¹³ SOKA Kolín, AMK, Kniha smluv 1583–1688, inv. č. 184, folio 33.

³¹⁴ WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 13, 616.

³¹⁵ Tamtéž, s. 378.

³¹⁶ NA, AS, inv. č. 99, folio 585; NA, AS, inv. č. 110, folio 15.

³¹⁷ ANM, TS-F, sign. F93 (ch), cechy, záležitosti mlynářů, folio 6–8.

³¹⁸ ANM, TS-F, sign. F93 (ch), cechy, mečíři, folio 1–2.

³¹⁹ SOKA Kolín, AMK, Kniha smluv 1504–1583, inv. č. 183, folio 55.

Další z mnoha změn, která na poli cechů v Kouřimi v druhé polovině 16. století nastala, bylo založení cechu sladovníků v roce 1555. Ti se oddělili od pivovarníků, sdružujících se v jedenácti městských pivovarních domech.³²⁰ O 11 let později se pomyslný kruh pivních řemesel dokončil založením cechu šenkýřů.³²¹ Mezi cechy byli novými též od roku 1570 koláři a od roku 1572 kloboučníci.³²²

Mezi další stabilní cechovní kouřimská řemesla, o kterých máme v Kouřimi záznam, bych vyjmenoval ševce, koželuhy, lazebníky, krejčí a soustružníky. Tato řemesla fungovala samostatně a neměnila svoji strukturu. Výjimkou potvrzující pravidlo byl dlouholetý spor tehdejších vetešníků s novětníky. Ti se pravidelně po celou první polovinu 16. století hádali o střetávání svých řemesel. Spor se dokonce dostal roku 1551 před arciknížete Ferdinanda, finálně ale skončil až v roce 1566, kdy se obě řemesla sloučila do jednoho ševcovského cechu.³²³

V ceších se sdružovala značná část obyvatel města. Cech poskytoval ochranu nejen jednotlivci – členovi, nýbrž celé jeho rodině. V ojedinělých případech mohla dané řemeslo převzít po svém choti jeho žena. Kateřina, manželka Petra Kováře takto zastupovala svého manžela v době těžké nemoci v létě roku 1560. Mimo řemeslo musela hájit Kateřina i rodinné zájmy u městského soudu, kde byl její choť popoháněn za kvalitu ukovaných výrobků.³²⁴ Budu-li dále vycházet ze stejného populačního vzorce, jako v případě zemědělců, pak byla z řemeslné činnosti živena necelá polovina obyvatel města, tedy přibližně mezi 800 až 1 000 lidmi. Celkem máme v Kouřimi doložených v předbělohorské době na 30 provozovaných řemesel.³²⁵

Mimo tyto lidi poznání uniká stále značné procento obyvatel, kteří se vymykají zmíněným činnostem. Část obyvatel se živila službami, kam se řadí obchodníci, služebníci, učitelé, administrativní pracovníci, kat. Pokud bychom je počítali i s rodinami, mohla tato skupina obyvatel čítat v Kouřimi přes sto lidí. Čímž značně převyšují odhadované Kavkovy 2 %, které se mi reflexí výše popsaného zdají jako

---

³²⁰ SOKA Kolín, AMK, Várečná registra, inv. č. 937.

³²¹ WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 31.

³²² WINTER, Z., *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 565, 627.

³²³ ANM, TS-F, sign. F93 (ch), cechy, ševci a vetešníci, folio 3–8.

³²⁴ SOKA Kolín, AMK, *Kniha svědomí 1551–1560*, inv. č. 265, folio 105.

³²⁵ TRNKOVÁ, E., *Kouřimská kniha testamentů z let 1511–1547*, s. 70.

podhodnocené. Zapomínat by se nemělo ani na lidi na okraji společnosti, o kterých nemáme záznamu a kterých bylo několik desítek (čili nad 1 % populace).³²⁶

Vznik nových cechů ve druhé polovině 16. století ukazuje na postupný nárůst řemeslné činnosti, a tedy i úpravu Kavkových závěrů pro předchozí období. To však nutně neimplikovalo demografický růst v Kouřimi na přelomu 16. a 17. století. Ten, jak již bylo řečeno, se na konci 16. století zastavil a dle počtu zdaněných domovních ohnišť dlouhodobě stagnoval.³²⁷ Byť přibližně polovina obyvatel primárně pracovala v řemeslech nebo z něj byla alespoň sociálně krytá, velikost daněného nemovitého majetku poukazuje na fakt, že si skrze zemědělství alespoň částečně finančně a hmotně vypomáhaly všechny majetkové skupiny obyvatel. Procentuální rozdělení majetku tuto teorii potvrzuje, neboť 75 % obyvatel (tedy pomyslná střední třída) držela 68 % veškerého soukromého majetku.³²⁸

Nesouhlasím zde s osobními závěry B. Svobody, který na základě vysokého podílu pozemkové berně v celkovém zdanění usuzoval, že 47 % obyvatel se živilo v ryze zemědělském sektoru.³²⁹ Pozemkový majetek vlastnila většina obyvatel, nejen zemědělci. Tak vysoké procento by navíc úplně nechávalo stranou, výše zmíněný nemalý počet obyvatel pracující mimo zemědělství a řemeslnictví. Osobně tedy považuji za reálné, aby se ryze zemědělskou činností živilo kolem 30 až 35 % obyvatel. Řemeslnou výrobou se pak živilo 45–50 % obyvatel, přičemž naprostá většina řemeslníků byla vázána do popsaných cechů.

Velikost cechů se různila a do značné míry jejich velikost korelovala s významem ve městě. Největší cechy jako byly řezníci, soukeníci, pivovarníci, pekaři a mlynáři čítali 5–10 rodin. Nepočítaje námezdní pomocnou sílu. Řemesla sdružující se v jeden cech, byla co do počtu rodin zpravidla menší. Mezi taková řemesla (2–4 rodiny) střední velikosti na základě pramenných zmínek řadím například kováře, ševce, zámečníky, šenkýře, koželuhy. Nejmenší a specializovanější byla ve městě řemesla vykonávaná jednou osobou, respektive

---

³²⁶ ZEMAN, Adolf, *K metodice studia populačního vývoje českých královských měst v předstatistickém období*, Historická demografie (1), 1967, s. 21.

³²⁷ PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1924, s. 47.

³²⁸ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské dávky*, s. 271.

³²⁹ SVOBODA, B., Kouřim město krajské, hospodářství města, bez inv. č., s. 21.

rodinou. Takovým příkladem je v Kouřimi v druhé polovině 16. století mečíř, tobolář, lazebník s manželkou.³³⁰

Kouřim byla stranou obchodních cest, čemuž odpovídá i absence většího množství obchodníků, kramářů či větších městských příjmů ze skladů. Ve městě se sice objevují měšťané Karel Kramář, Jan Vetešník a další lidé s podobnými příjmeními, jedná se však o jednotlivce v horizontu desítek let.³³¹ Obchod byl spíše otázkou týdenních a výročních jarmarků. Za speciálním zbožím byli případně vysíláni vozkové do Prahy a Kutné Hory.³³² Zde souhlasím s E. Maurem, že v zemském kontextu byla Kouřim z celkového obchodního hlediska typickým lokálním tržním centrem.³³³

Město a jeho obyvatelé si svoji pozici v zemské ekonomice uvědomovali. Je například zajímavé, že se měšťané nesnažili změnit stav obchodních tras. Z jiných měst přitom víme, že mimo ochranu cechovních privilegií bylo běžné, že města ochraňovala obchodní cesty vedoucí skrze své brány a protěžovala je na úkor jiných cest.³³⁴ V této době byly již nejspíš východočeské obchodní trasy tak ustáleny, že nebyla vůle se stavem, jakkoliv hýbat. Kouřim tak byla po celé sledované období po cestě z Prahy do Kutné Hory pouhou odbočkou před Kolínem.³³⁵

Positivní stranou této situace bylo, že pro město nemělo smysl zaměřovat se na omezování řemeslné činnosti, výběru co nejvyšších celních poplatků a mýt. Naopak měšťané museli hledat nové zdroje zisků jinde, například ve hromadění pozemkového majetku a investování do výroby.

---

³³⁰ Zde vycházím především ze jmenných záznamů v účetních a hospodářských knihách a individuálních nálezů v právních pramenech a korespondenci. Pro časovou roztržitost záznamů je nemožné učinit přímý statistický závěr, například formou tabulky. Čísla by byla v rovině pouhých hypotéz.

³³¹ SOKA Kolín, AMK, *Knihy smluv 1583–1688*, inv. č. 14, folio 50.

³³² Na problémy se uzavřeností Kouřimské ekonomiky upozorňovali královského rychtáře sami měšťané, když v zemi řádl mor a obchodní aktivity byly utlumeny. Viz. SOKA Kolín, AMK, inv. č. 170, folio 228, 249, 250.

³³³ MAUR, Eduard, *Urbanizace Čech v raném novověku*, *Historická demografie* 25, 2001, s. 18.

³³⁴ MACZEK, J., *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, *díl III.*, s. 35.

³³⁵ HRAŠE, Jan Karel, *Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách*, *Nové město nad Metují 1885*.

11 Sociální struktura obyvatelstva

Odlišit od sebe jednotlivé vrstvy obyvatel Kouřimi a určit sociální strukturu města není z dochovaných pramenů jednoduché, ostatně jako ani v jiných městech. V následujících dvou podkapitolách se pokusím nastínit základní rozdělení kouřimské společnosti na základě především údajů o cenách domů, počtu podruhů, testamentech, odváděných berních, zaměstnání a zanechaných individuálních stop. Některé písemné prameny a epigrafické záznamy umožňují i určit sociální statut a prestiž jednotlivců.

Předem upozorňuji, že se nejedná o kompletní a vyčerpávající analýzu všech dostupných pramenů. Případné budoucí badatele bych navedl na údaje v právních knihách a knihách smluv, které jsou značně rozsáhlé a ze kterých by určitě bylo možné údaje o sociální struktuře kouřimského obyvatelstva doplnit. Zejména po informacích o lidech na okraji společnosti a nemajetných podruzích musí člověk pátrat hluboko v pramenech městských knih, kde jsou údaje o individuálních životních příbězích.

Tato analýza má obecnější charakter. Navazuji zde na mnohokrát citovaný výzkum F. Kavky, který se snažím detailněji zasadit do prostředí Kouřimi. V přístupech vycházím z bohatého výzkumu, který byl v minulosti na poli sociálních dějin a dějin české městské raně novověké společnosti proveden a široce shrnut mimo jiné v publikaci *Společnost českých zemí v raném novověku*.³³⁶

11.1 Majetková struktura obyvatel Kouřimi

Jedním z hlavních indikátorů pozice ve společnosti byl, je a asi vždy bude majetek. Kouřim jako město malé velikosti (s počtem obyvatel kolem 2 000 nebo méně),³³⁷ mělo velmi úzkou vrstvu „boháčů“, relativně silnou vrstvu „střední třídy“ a velké množství obyvatel bez nebo s minimálním majetkem. F. Kavka rozděluje majetkové zastoupení poplatníků v Kouřimi v první polovině 16. století následovně:

Nejchudší: 21 % obyvatel, 4 % z celkového majetku

Střední: 75% obyvatel, 68 % z celkového majetku

---

³³⁶ BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.

³³⁷ MACEK, J., *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526), díl III.*, s. 32.

Nejbohatší: 4 % obyvatel, 30 % z celkového majetku³³⁸

Bohužel pro sledované období nejsou obdobné prameny pro Kouřim dochované. Nelze tedy určit, zda se pomyslné majetkové nůžky ve městě rozevřely, či zda situace zůstala neměnná. Na základě vývoje v jiných městech a popsané pomalé transformaci Kouřimi na více řemeslně zaměřené město, lze očekávat, že lehce přibýlo nejbohatší a nejchudší vrstvy, a to na úkor střední.³³⁹

Na základě dochovaných testamentů a částečně analyzovaných převodů majetku v knihách smluv lze určit přibližnou reálnou velikost majetku jednotlivých vrstev společnosti.³⁴⁰ Nejmajetnějšími lidmi ve městě byli řemeslníci, zpravidla ke své práci zastávající i veřejnou funkci městského konšela či královského rychtáře. Již jsem zmiňoval majetek královského rychtáře Ondřeje Nykla. Jiní radové také vlastnili dům na náměstí, minimálně jeden statek s přílehlými zahradami a širšími pozemky mimo město.

Například rodina Diblíků vlastnila dům na náměstí, čtyři zahrady na hradišti za stodolou, dvě na srdíčku, stodolu, dědiny, šafránici a sladovnu.³⁴¹ O značném majetku řezníků vypovídá například testament Víta Řezníka, který vlastnil 4 krávy, 4 voly, jednoho býka a 12 ovcí. Pro kontext uvedu, že cena jedné krávy se pohybovala ve městě mezi 2 až 3 kopami g. č.³⁴² Jiný řezník, Jíra, pro změnu odkazuje (mimo jiné) svých 41 vepřů a 317 kop g. m. v truhle uložených.³⁴³ Bohatství vrchních 4 % se odrazuje i v itinerárii domácnosti. Na kouřimské poměry tvořili bohatší vrstvu i zdejší mlynáři. Václav Mlynář například vlastnil svůj mlýn pod rybníkem Strašíkem, hospodářství a s ním spojené dědiny, nábytek, stříbrné přístroje a celkem na 100 kop g. č. v truhlici.³⁴⁴

Bylo běžné v testamentech odkazovat ložní prádlo, šperky a větší počet stříbrného nádobí.³⁴⁵ Větší majetek ale nebyl podmínkou pro vstup do městské rady. Například David Krejčí vlastnil „pouze“ svůj dům, přílehlou zahradu, 50 kop g. m.

---

³³⁸ KAVKA, F., *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v první polovině 16. století ve světle knih a rejstříků městské davy*, s. 271.

³³⁹ GRANASZTOI, György, *L'urbanisation de l'espace Danubien*, Annales. Histoire, Sciences Sociales 44 (2), 1989, s. 379–99.

³⁴⁰ Testamentům se podrobně v předbělohorském období věnovala M. Hrubá. Viz. HRUBÁ Michaela, *Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*, Ústí nad Labem 2002.

³⁴¹ Folio 153.

³⁴² Folio 121.

³⁴³ Folio 165.

³⁴⁴ Folio 155.

³⁴⁵ Folio 168, 173.

v hotových a stříbrníci.³⁴⁶ Skutečně majetných byly v Kouřimi jednotky rodin, tedy desítky osob. Pokud budu vycházet z dobových cen movitého a nemovitého majetku a dochovaných soupisů majetků v testamentech, pak spodní hranicí tvořící rozdíl mezi bohatší a střední vrstvou obyvatel bylo přibližně 500 kop g. m. hodnoty soukromého majetku rodiny. Nejbohatší měšťané pak mohli mít majetek i v hodně 2 000 kop. g. m.³⁴⁷

Zmíněný David Krejčí může sloužit jako vzorový zástupce střední vrstvy, již tvořili řemeslníci a zemědělci, kteří vlastnili dům s krámkem na Větším rynku nebo ve vedlejších ulicích města a k tomu měli jeden statek s pár zahradami mimo město.³⁴⁸ Stejně jako bohatší část obyvatelstva, i střední vrstvy půjčovaly sousedům nebo městu peníze na úrok. Zatímco ale u bohatších obyvatel se mohlo jednat i o stovky kop g. m., střední vrstvy půjčovaly na úrok zpravidla do sta kop g. m.³⁴⁹

Velkou roli v hodnotě majetku hrála poloha a stav vlastněného domu. Nejvýstavnější domy se nacházely v centru města na Větším a Menším rynku. Zde se cena domu pohybovala kolem 300 až 400 kop g. m. Pokud se společně s domem prodávalo i právo šenku, cena ještě stoupala.³⁵⁰ Naopak domy na předměstí, či malé domky ve vedlejších uličkách se prodávaly i za 60 kop g. č. Mohly být tedy i levnější než některé nezastavěné pozemky ve městě a jeho okolí. V takovýchto domcích bydleli chudší obyvatelé města živící se jako služebníci, branní, zemědělci nebo nepříliš výděleční řemeslníci. Například služebník purkmistra Václav si zakoupil v roce 1550 menší domek za 60 kop g. m. s opcí na zahradu u domku za dalších 20 kop g. m., bude-li v budoucnu chtít.³⁵¹

V kapitole popisující městský prostor jsem uvedl, že administrativně se Kouřim dělila na čtvrti Štěpánskou, Novoměstskou, Pražskou, Kolínskou a společná předměstí. Z tohoto pohledu bychom za „oblast zbohatlíků“ mohli částečně označit čtvrť Štěpánskou, kde se nacházely dvě nejvyhlášenější městské hospody, perníkárna, kovář, děkanství, škola a dům královského rychtáře. Další „lepší“ čtvrtí byla Kolínská, a to především díky masným krámům na jižní straně

---

³⁴⁶ Folio 11.

³⁴⁷³⁴⁷ Za nejbohatší osobu v Kouřimi označuji Ondřeje Nykla, který mimo zmíněné zděděné statky vlastnil na náměstí ještě 2 výstavní domy, které po prvním stavovském prodal za 300 a 400 kop g. m. Viz. SOKA Kolín, AMK, kniha smluv 1545–1549, folio 781.

³⁴⁸ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 180, Kniha testamentů 1511–1547, Folio 120.

³⁴⁹ TRNKOVÁ, E, *Kouřimská kniha testamentů z let 1511–1547*, s. 72.

³⁵⁰ SOKA Kolín, AMK, kniha smluv 1545–1549, inv. č. 13, folio 781.

³⁵¹ Tamtéž, folio 763.

Velkého náměstí. Naopak v Novoměstské čtvrti bydlelo největší množství podruhů a zedníků a z hlediska vlastnictví majetku se jednalo o nejchudší čtvrť uvnitř města.³⁵²

Podruzi, a hlavně námezdní pracovníci tvořili nejchudší část obyvatelstva, neboť neměli žádný, nebo minimální majetek. Za příklad uvedu Doru, manželku Matěje, odkazující „*peněz hotových nemajíc, šaty, nádobí cínové, měděnici a cokoli v komoře po smrti její ostalo by, mocně poručila vnučkám svým Barboře a Alžbětě*“.³⁵³ Ještě hůře na tom byl jistý Vít, který odkázal pouze dluhy.³⁵⁴ Část podruhů a námezdních pracovníků bydlela v domech řemeslníků, kteří je zaměstnávali. Někteří si pronajímali místnosti v domcích ve městě, hlavně ve zmíněné Novoměstské čtvrti. Velká část podruhů bydlela mimo město, a to ve svých chalupách na předměstí, ze kterých odváděli dávky. Jejich kupní cenu se mi bohužel dohledat nepodařilo.³⁵⁵ Z testamentů a dávek je však zřejmé, že majetek většiny podruhů se pohyboval v nižších desítkách kop g. m. a tvořil ho malý domek nebo statek se zahrádkou, minimem předmětu v domácnosti a hotovými penězi do jedné kopy g. m. Takové lidi mohla jakákoliv přírodou nebo člověkem zaviněná katastrofa připravit o veškerý majetek během jediné noci.

Staří lidé bez zajištění a sirotci bez rodin mohli bydlet ve špitále sv. Máří Magdalény na Kolínském předměstí. Jeho chod byl financován z již zmíněných okolních městských statků a z finančních darů obyvatel. V něm bychom našli zcela nejchudší vrstvu obyvatel města odkázanou na milodary.³⁵⁶ Bohužel se mi v žádných pramenech nepodařilo dohledat záznamy o lidech na okraji společnosti a jejich aktivitách.

11.2 Poměry mezi obyvateli města

Společnost nerozděloval jen majetek, nýbrž i prestiž spojená s jejich zaměstnáním, původem, vzděláním nebo pouhým vzhledem a charakterem. Kouřimská společnost byla jednou městskou obcí, jak jsem ale v kapitolách o správě a hospodářství uvedl, někteří lidé si v ní byli rovnější.

---

³⁵² SOKA Kolín, AMK, Počet obecní, inv. č. 715, folio 2–8.

³⁵³ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 180, Kniha testamentů 1511–1547, folio 63.

³⁵⁴ SOKA Kolín, AMK, inv. č. 180, Kniha testamentů 1511–1547, folio 1.

³⁵⁵ SOKA Kolín, AMK, Počet obecní, inv. č. 715, folio 2–8.

³⁵⁶ Nepočítám potulné tuláky, které nelze v pramenech zachytit.

První faktor, který společnost vztahově rozděloval, byl právní vztah k městu. V období mezi léty 1547–1620 byla v Kouřimi necelá třetina obyvatel měšťany v pravém slova smyslu –tedy držitelé dědičného purkrechtu. Ti se těšili všem výhodám, které z městské obce plynuly. Mohli participovat na řízení města, měli stálé místo v chrámu při bohoslužbách, jejich děti měly možnost studovat v chlapecké škole, ve stáří a těžkých životních situacích se mohli uchýlit do městského špitálu nebo požádat sousedy o půjčku či jinou pomoc, zároveň je ochraňovalo městské právo a soud s radou, na které se mohli kdykoliv obrátit.³⁵⁷

Nadpoloviční část obyvatel denně se pohybující ve městě tvořili podruzi či námezdní pracovní síla. Vedení města se velmi snažilo, aby všichni podruzi žijící ve městě nebyli vázáni k jiné vrchnosti. Poněkud nešťastně skončila takováto kontrola v roce 1585, kdy se na poručení radních sešli sousedé a jejich podruzi, aby doložili, že jsou svobodní a řádně propuštění. Dělo se tak ale bez vědomí královského rychtáře, který dotčený jednáním radních celou sešlost rozpustil. Celá situace měla ještě dohru u městského soudu, kde se nakonec spor odložil ad acta.³⁵⁸

Podruzi měli ve městě postavení na pomezí měšťana a námezdního pracovníka. Bydleli-li trvale ve městě, skládali na radnici věrnostní slib a byli tak de facto poddanými města. Časem si mohli zakoupit nemovitost a purkrecht, čímž se stali právoplatnými měšťany. Přesně tuto strategii zvolil již zmíněný purkmistrův služebník Václav.

Město ve svých zápisech rozlišovalo slib člověčenství, věrnost v poddanost, povolení k výkonu živnosti, přijetí do obce mezi sousedy. Ze vzácně dochovaných ucelených zápisů o přijetí do obce z let 1547–1550 vyplývá, že věrnost v poddanost a slib člověčenství daly městu v průměru dvě osoby ročně. Povolení k vykonávání živnosti nebo „své činnosti“ získávali průměrně čtyři podruzi ročně a přijetí do obce s povolením výkonu živnosti se ročně dočkali až tři lidé.³⁵⁹ Jedná se však o příliš malý zlomek dat na děláním širších závěrů. Mimo tento popsany systém stáli šlechtici, duchovní, učitelé a studenti a případní krátkodobí návštěvníci – obchodníci, tuláci, úřední delegace, venkovští farmáři a prodejci.

Velmi váženou osobou v Kouřimi byl děkan při chrámu sv. Štěpána a (ve sledovaném období kališnictví) duchovní obecně. Děkan mnohdy zasahoval

---

³⁵⁷ BŮŽEK, V. a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 123–125.

³⁵⁸ SOKA Kolín, AMK, kniha soudních odkladů, inv. č. 257, folio 38.

³⁵⁹ SOKA Kolín, AMK, kniha zápisů o přijetí do obce 1547–1550 a 1560, inv. č. 296.

do dění ve městě, přimlouval se u městské rady za chudé a za zlepšení stavu svého chrámu a obydlí.³⁶⁰ Pro Kouřimské byla víra velmi důležitým aspektem života a měšťané investovali do náboženských služeb značné prostředky. Není náhodné, že během druhé poloviny 16. století se chrám sv. Štěpána dočkal vícera oprav, nového vymalování a zřízení renesančního mobiliáře.³⁶¹

Vedle duchovních stáli učitelé a školáci. Ti nebyli mnohdy součástí městské obce a byli jí pouze živeni. Jejich reputace a oblíbenost byla velmi proměnlivá. Z pohledu úcty ke vědomostem si obyvatelé cenili vzdělaných jedinců a nejednoho absolventa či dokonce pracovníka školy můžeme vidět zasedat v městské radě. Zmiňoval jsem, že náklonost k mladým učitelům chovaly především dcery měšťanských rodin a že pro takovéto románky obec neměla žádné pochopení a přímo je zakazovala.³⁶² Učitelé a studenti byli, ostatně stejně jako jsou i dnes, hlučným živlem ve městě, zdrojem konfliktů a problémů, upomínek a soudních tahanic. Město však nikdy nenapadlo v předbělohorském období školu zavřít nebo něčím podobným vyhrožovat.

11.2.1 Prestiž

Nahlédneme-li na poměry v Kouřimi z hlediska prestiže, pak si všimneme, že bohatství a lukrativní živnost automaticky nemusely znamenat vysoký společenský status. Nejlepší příkladem jsou členové pekařského a mlynářského cechu. Především mlynáři patřili mezi velmi bohaté obyvatele města. Marně bychom je ale hledali mezi členy městské rady. Obě řemesla také patřila mezi hojně pomlouvaná a často se objevující u městského soudu.³⁶³

Z hlediska společenské prestiže i bohatství stál na vrcholu kouřimské společnosti královský rychtář. V předchozích kapitolách jsem udával příklady velikosti majetku i role této osoby ve společnosti. Osobnosti v této pozici chtěly stát na vrcholu pomyslné společenské pyramidy a dbaly na svojí prezentaci. Svůj

---

³⁶⁰ Příkladem je přimluva za učitele a žáky pro jejich chudobu, kterou město velmi rychle vyslyšelo. ANM, TS-F, sign. č. 93, kar. 77 (h), folio 12, 13, 14.

³⁶¹ LACINOVÁ, Veronika, *Kostel sv. Štěpána*, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, diplomová práce, 2014, s. 61–64.

³⁶² ŠŤASTNÝ, D., *Kouřimská partikulární škola v období od prvního do druhého stavovského povstání*, s. 13–14. V tisku.

³⁶³ Například urážky na cti: ANM, TS-F, sign. F91, kar. č. 75, korespondence obeslaných i práv; Jedná se o ve své době tradičně stigmatizovaná řemesla. Viz. DÜLMEN, van R., *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

vzor brali ve šlechtě, jíž se chtěli podobat, ať už získáváním přídomků (z Varvažova, ze Zlomnic) nebo v podobě sebe prezentace skrze donátorství, epitafy a honosné náhrobky. Rychtáři Jan Lán, Václav ze Zlomnic a Jiří Piryn mají dodnes dochované části svých renesančních náhrobků při chrámu sv. Štěpána.³⁶⁴

Po královských rychtářích se těšili respektu konšelé. V kapitole o správě jsem uváděl, že jedním z důsledků malé velikosti Kouřimi byla i relativní řemeslná pestrost konšelského sboru a absence něčeho, co bychom mohli nazvat patriciát. Byť lze říci, že měšťané ze soukenického a řeznického cechu měli do městské rady snazší cestu než jiní lidé. Z řad předbělohorských konšelů se nám dodnes dochoval na zdi chrámu sv. Štěpána náhrobní kámen soukeníka Jana Bakaláře z počátku 17. století.

Na rozdíl od jiných větších měst v Kouřimi nestály honosné šlechtické domy, ve kterých by trvaleji bydlel některý z lokálních rytířů. V domovních soupisech se sice uvádějí dva panské domy na náměstí, nepodařilo se mi však nalézt zmínky o majitelích. Stejně tak šlechtici příliš nevstupují do života obyvatel města. Výjimku tvořily jednorázové návštěvy, spojené zpravidla se soudními procesy a s ceremoniemi jako bylo obnovování městské rady nebo pořádání výročního jarmarku. Jednu z mála výjimek tvořil již zmiňovaný sedlecký opat, který do města nepravidelně několikrát za rok dorazil na návštěvu a byl hostěn městskou radou. Další výjimkou bylo svolávání zemské hotovosti, kdy se v Kouřimi shromažďovaly pluky z celého kraje pod dohledem krajského hejtmana. Ani ten ostatně není příliš častým hostem radního domu. Byť naše dnešní znalosti jsou omezené dochovanými prameny.³⁶⁵

11.2.2 Místa setkávání

V běžném životě každého obyvatele Kouřimi existují místa, kde se pravidelně stýká s kolegy, spolupracovníky, přáteli a rodinou. Detailně popsat život každého občana a jeho každodenní interakce však přesahuje možný rozsah této práce. V následující části nicméně provedu pohled do jednoho dne konkrétního obyvatele města, abych přiblížil běžný život v Kouřimi před bitvou na Bílé hoře. Cílem je představit možná

---

³⁶⁴ LACINOVÁ, V., *Kostel sv. Štěpána*, s. 34.

³⁶⁵ Zde vycházím ze zápisů v purkmistrovských registrech, kde byly uváděny náklady za hostování osob na radnici. V případě soudních procesů provedla analýzu již H. Čadová ve své, již mnohokrát citované, diplomové práci.

místa setkávání a zasadit čtenáře do kontextu prostého života v tomto historickém městě.

Psal se 2. března roku 1564 a kouřimský konšel Petr Kolář se probouzel do nového dne. Jeho dům stál na pravé straně Malotické ulice při pohledu od stejnojmenné brány na Menší rynek. Administrativně spadal do Štěpánské čtvrti a jeho dlouholetými sousedy byli Stanislav Prostrhač a Havel od brány.³⁶⁶ Rodina Kolářů měla ve městě delší historii. Petrův otec (stejněho jména) zasedal v městské radě a byl svědkem u vyhotovování 17 testamentů.³⁶⁷

Dům Kolářů patřil mezi výstavnější. Měl stejně jako další okolní domy gotický vzhled, přízemí tvořil rozsáhlý mazhauz a před vstupem se klenulo menší podloubí. Petr zároveň nebydlel ve svém domě sám. V jeho kolářském řemesle mu pomáhali podruzi Jan Jehla, jeho syn Matěj a Jan Klacík se svojí starší ženou Rézií.³⁶⁸ O Petrově manželce zprávy nemáme, měl však mladého syna Jiříka, který po něm převzal řemeslo.³⁶⁹ Kolářského řemesla byl mistrem ve městě pouze Petr, a tak spadal se svými pomocníky pod kovářský cech. Trvalo dalších šest let, než se ve městě ustanovil samostatný kolářský cech.³⁷⁰

Prvním místem setkávání byl tedy samotný domov jedince. Dodnes nelze přesně určit, kolik žilo v jedné domácnosti lidí. Dosavadní sondy do městského prostoru odhadují počet na 6 až 10 osob.³⁷¹ V případě námi sledovaného Petra Koláře jich bylo 6 až 7. V domě se však Petr nezdržel dlouho. Po dopolední bohoslužbě řízené oblíbeným farářem Jiříkem se musel odebrat na radnici, kde jej jako radního čekala pravidelná dávka povinností.³⁷² Do města toho dne dorazil krajský hejtman Jan Chotounský z Chotouně na Lysé. Na radnici se konala krátká hostina, během které bylo spořádáno jídla a pití za dvě kopy g. č.³⁷³ Poté se hejtman společně s konšely Janem Lánem, Davidem a Martinem Krejčími, Šimonem Diblíkem a Petrem Kolářem odebrali na statky Kruthovských sirotků. Těm zemřeli oba rodiče a konšel Šimon Diblík byl ustanoven jako jejich poručík. Nejprve

³⁶⁶ SOKA Kolín, *Počet obecní 1574–1575*, inv. číslo 715, s. 3.

³⁶⁷ TRNKOVÁ, E, *Kouřimská kniha testamentů z let 1511–1547*, s. 76.

³⁶⁸ SOKA Kolín, *Počet obecní 1574–1575*, inv. číslo 715, s. 3.

³⁶⁹ SOKA Kolín, AMK, *Manuál radní 1619–1625*, inv. č. 81, folio 105.

³⁷⁰ WINTER, Z., *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 565, 627.

³⁷¹ MAUR, Eduard, *Urbanizace Čech v raném novověku*, *Historická demografie* 25, 2001, s. 19.

³⁷² Když měl farář odcházet z města, celá obec jej prosila, ať zůstane. WINTER, Zikmund, *Církevní život v Čechách, díl I.*, Praha 1896, s. 524.

³⁷³ SOKA Kolín, AMK, *Purkmistrovská registra 1560–1566*, inv. č. 728, s. 71–72.

ale bylo třeba udělat soupis pozůstalého majetku, který nařídil sám arcikníže Ferdinand.³⁷⁴ Jednalo se o práci na celé odpoledne, neboť majetku bylo mnoho „...*dům v městě výstavnej, v němž jest pivovar s pánví a káděmi*“, domek za bránou Malotickou, sladovna u Fortny, polnosti, chmelnice a štěpnice.³⁷⁵

Po celodenním cestování po městě se Petr mohl zastavit na odpolední mši v blízkém svatoštěpánském chrámu. Poslechnout si mohl zpěv dětí ze školy nebo předčítání oblíbeného literárního bratrstva, které ve městě působilo a po kterém se nám dochoval krásný renesanční adventní kancionál z roku 1581.³⁷⁶

Večer se konala tradiční cechovní schůze. Účastnili se jí mistři a tovaryši z kovářského, truhlářského, bednářského a kolářského řemesla.³⁷⁷ Po krátké společné poradě zůstali tovaryši v domě, zatímco mistři se odebrali do hostince k dalším poradám.³⁷⁸ Petr Kolář měl v hostinci svůj stůl, u kterého tradičně sedával se svými kolegy Janem Bednářem, Davidem Krejčím a Václavem Kovářem.³⁷⁹

Jak bylo možné vidět, během běžného dne bylo mnoho míst, kde se obyvatelé Kouřimi mohli setkávat a navazovat interakce s různými členy komunity. Začínalo se doma, kde ráno probíhala komunikace s rodinou a dalšími obyvateli domu. Poté bylo možné setkat se s lidmi na okraji společnosti před kostelem, uvnitř kostela zase se sousedy, duchovními a školáky. Další místem byla radnice, kde se konaly místní schůzky, porady konšelů a slyšení, a následně Velký a Malý rynek, kde se řešily obchodní i osobní záležitosti.

Večer se pak lidé setkávali ve společných prostorách, jako jsou hospody či cechovní shromáždění. Výčet to není zdaleka kompletní. Lidé pracovali velmi často na svých polích a zahradách, měli živnosti mimo město nebo jejich práce vyžadovala cestování do dalších měst.³⁸⁰ Denních příběhů jako byl ten Petra Koláře, bychom tedy potřebovali desítky, ne-li stovky, je ale cenné, že nám prameny umožňují do nich nahlédnout.

---

³⁷⁴ NA, SM, inv. č. 1586, karta č. 1086, sign. K7/18, folio 317–318.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ RIŠLINK, Vladimír, *Kouřim a okolí: Průvodce po kulturních památkách*, Kouřim, 2000, s. 77.

³⁷⁷ ANM, TS-F, sign. F93 (ch), cechy, kováři, folio 6.

³⁷⁸ WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 386.

³⁷⁹ O rok později se tato „parta“ dostala dvakrát do křížku s hostinským ohledně naučované ceny za vypité pivo. Napodruhé se již situace dostala před městský soud. SOkA Kolín, AMK, kniha citací 1527–1631, inv. č. 259, folio 99.

³⁸⁰ Například poslové, kteří neustále předávali radní i osobní korespondenci a byli placení od vzdálenosti. SOkA Kolín, AMK, purkmistrovská registra 1560–1566, inv. č. 728, s. 13–14.

12 Závěr

Práce si kladla za cíl předeštířit vývoj Kouřimi mezi léty 1547–1620 a odhalit hospodářské a sociální postavení obyvatel města v kontextu raně novověké společnosti českých zemí. Dílčím cílem poté bylo srovnání analyzovaného vývoje se situací ve městě před rokem 1547 a určení míry dopadů prvního stavovského povstání na městskou ekonomiku a život ve městě.

K potřebám těchto analýz bylo využito širokého množství pramenů uložených ve fondech města Kouřim, uložených v SOkA v Kolíně, Staré manipulace uložené v Národním archivu, Topografické sbírky Národního muzea, Archivu Univerzity Karlovy a edičně zpracovaných Sněmeh českých a českomoravských regist editovaných J. Emlerem. Metodologicky se práce opírala především o kombinaci mikrohistorických, kvantitativních a komparativních přístupů, jejichž použití záviselo na sledované problematice.

V první části práce bylo nutné shrnout dějiny města do roku 1547, které byly částečně zpracované, avšak roztržštěné do menších prací, případně nebyly vůbec vydány. Především v otázce vývoje městského majetku se tak tato práce stává nejucelenější analýzou, která je pro Kouřim dosud k dispozici. Z vývoje stavu městského majetku a financí vyplývá, že v první polovině 16. století bylo město ve stabilním ekonomickém růstu, demonstrovaném především skupováním pozemků a statků ve svém okolí a vysokého přebytkového ročního rozpočtu.

Tento trend se zastavil na podzim roku 1547, kdy bylo město potrestáno za svoji účast na prvním stavovském odboji. Následujících 10 let se Kouřimští finančně vzpamatovávali z trestu. Od 60. let 16. století až do počátku třicetileté války se Kouřim snažila zabavený majetek znovu získat, byť za cenu vzrůstajícího dluhu. Věřiteli byli zpravidla měšťané nebo duchovní a šlechtici z blízkého okolí. Město ve sledované době nemělo problémy se splácením úroků. Mimo vykupování svého bývalého majetku se Kouřim snažila udržovat v dobrém stavu svůj dosavadní majetek. Kouřim na rozdíl od Berouna a dalších měst neinvestovala do reprezentativních radních prostor, ale více do sakrálních a praktických staveb, jako byl kostel Nejsvětější trojice na předměstí, chrám sv. Štěpána, městská škola, vodovod a hradby.

Zaměření města na zpětné získání svého pozemkového majetku mělo své opodstatnění. Měšťané si byli vědomi pozice města mimo obchodní trasy a snažili

se hledat zdroje příjmů v jiném ekonomickém segmentu, než pro jiná města tradičním výběru cel a mýtného.

Ve svých závěrech o stavu kouřimských veřejných financí se rozcházím s výsledky dosavadního bádání, které v zadluženosti města viděly počátek jeho úpadku. Z pohledu tohoto výzkumu se jednalo o propočítaný kalkul, který by městu přinášel pravidelné zisky a časem finanční bilanci vyrovnal. Bohužel následující třicetiletá válka celou tuto městskou politiku zničila, neboť těžce znovuzískaný majetek byl městu znovu zkonfiskován a odprodán převážně Karlovi z Lichtenštejna.

Do běžného hospodářského života se důsledky prvního stavovského povstání příliš nepromítly. Obyvatelé nadále pracovali převážně v zemědělství a řemeslných odvětvích, přičemž z dlouhodobého horizontu se Kouřim vyvíjela směrem k městům řemeslného typu. Lidé živící se řemeslem a odvádějící alespoň nějakou formu dávek tvořili až polovinu obyvatel města. Přes zvyšující se poměr řemeslníků v Kouřimi nerostla celková populace, ta naopak měla od konce 16. století klesající tendenci. Tento populační trend bylo možné sledovat ve většině měst napříč střední Evropou.

Analýza městské správy, majetkových a sociálních poměrů obyvatel prokázala v Kouřimi obdobnou společenskou hierarchii, jakou lze sledovat v jiných českých městech řemeslně-zemědělského typu. Výjimku tvořili mistři řeznického cechu. Tento cech měl v Kouřimi dominantní postavení, odváděl 68 % ze všech cechovních poplatků a jako jediný mohl mít díky svému objemu roční porážky ambici exportovat své zboží mimo lokální trh. Na základě dat přednesených v práci je zřejmé, že kouřimská ekonomika v předbělohorské době nestagnovala, ale rostla svým specifickým způsobem. To rozporuje některé starší, možná až příliš příkré závěry historiků. Faktem ale zůstává, že po sledované období význam kouřimské ekonomiky nepřesáhl místní trh.

Sonda do života obyvatel města přinesla cenné poznatky o dílčích aspektech každodennosti v raně novověkém městě. Obzvlášť v možnostech vzdělávání a v sociální interakci obyvatel s městskými vzdělanci přinesla práce cenné poznatky.

Získané informace mohou být využity při vytváření širších závěrů v oblasti dějin měst. Tato práce by v budoucnu mohla vysoce pomoci s případnou

monografií o dějinách Kouřimi. K té je však zapotřebí dalšího výzkumu. Například v oblasti církevních dějin si zaslouží pozornost hlubší analýza náboženského vyznání obyvatelstva a interakce katolíků s nekatolíky ve městě. Na poli právních dějin čeká na své zpracování přes šest rozsáhlých soudních knih, které mohou poskytnout cenné informace o praxi kouřimského městského soudu. I díky aktivitám současných mladých badatelů jsem však přesvědčen, že se Kouřim své monografie v blízké budoucnosti dočká.

13 Seznam zkratek

SOkA – Státní okresní archiv

FF HK – Filozofická fakulta Hradec Králové

SAP – Sborník archivních prací

HUCP – Historia Universitatis Carolinae Pragensis

ZAUK – Zprávy Archivu Univerzity Karlovy

ČČH – Český časopis historický

ANM – Archiv Národního muzea

AMK – Archiv města Kouřim

TS-F – Topografická sbírka F

NA – Národní archiv

AUK – Archiv Univerzity Karlovy

SM – Stará manipulace

G. Č. – Groše české

G. M. – Groše míšenské

MF – Ministerstvo financí

14 Seznam pramenů

14.1 Prameny

Prameny uložené v Národním archivu (NA), fond Stará manipulace (SM)

- NA, SM, inv. č. 1586, karton č. 1086, sign. K7/18 – Měšťané a jejich pozůstalosti (1552–1695)

Prameny uložené v Národním archivu (NA), fond Apelační soud (AS)

- NA, AS, inv. č. 99, sign. 20/260 – Nálezy a ortely městských soudů a jejich napravení, případné ponechání apelačním soudem pro kraje Kouřimský a Čáslavský (1548–1566)
- NA, AS, inv. č. 107, sign. 21/272 – Kniha českých ortelů (1556)

Prameny uložené ve Státním okresním archivu Kolín (SOkA Kolín), fond Archiv města Kouřim (AMK)

- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 6, kniha pamětní
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 80, manuál radního písaře 1617–1692
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 81, manuál radního písaře 1619–1625
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 170, kopiář listů radou odeslaných
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 183, kniha smluv 1504–1550
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 184, kniha smluv 1583–1688
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 245, manuál právní písaře 1551–1613
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 257, kniha soudních odkladů 1585–1588
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 258, kniha citací 1585–1596
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 259, kniha citací 1527–1631
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 265, kniha svědomí 1551–1560
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 266, kniha svědomí 1599–1603
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 296, zápisy o přijetí do obce 1523–1565
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 713, registra obyvatel 1566
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 715, počet obecní 1574–1575
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 727, purkmistrovská registra (racionál purkmistrův) 1556–1558

- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 728, purkmistrovská registra (racionál purkmistrův) 1560–1566
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 729, purkmistrovská registra (racionál purkmistrův) 1566–1573
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 730, purkmistrovská registra (racionál purkmistrův) 1610
- SOkA Kolín, AMK, inv. č. 937, vářečská registra 1590 (1547–1556)

Fond pozůstalosti Bedřicha Svobody, bez inventárních čísel

Prameny uložené v Archivu Národního muzea v Praze (ANM), fond Topografická sbírka F – Kouřim (Sbírka F – Kouřim)

- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 72, sign. F88
- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 73, sign. F89
- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 74, sign. F90
- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 75, sign. F91
- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 77, sign. F93
- ANM, Topografická sbírka F – Kouřim, karton č. 79, sign. F93

Prameny uložené v Archivu Univerzity Karlovy

- AUK, rkp. A14 b.

14.2 Edičně vydané prameny

- BERÁNEK, Karel –BERÁNEK, Karel (ed.), *Manuál rektora I-II*, Praha 1981.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Sbírka pramenů práva městského Království Českého*, Praha 1895.
- EMLER, Josef, *Regesta diplomatica nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae, díl II*, Praha 1882.
- EMLER, Josef, *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých, díl I.*, Praha 1870.
- HÁJEK Z LIBOČAN, Václav – Jaroslav KOLÁR (ed.), *Kronika česká: výbor historického čtení*, Praha 1981.

- JANÁČEK, Josef (ed.), *Sixt z Ottersdorfu, O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950.
- JIREČEK Josef (ed), *Práva městská M. Brikcího z Liczka dle textu z roku 1536*, Praha 1880.
- KALOUSEK, Josef, *Archiv Český, díl XVIII.*, Praha 1900.
- *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, sv. II. 1546–1557, Praha 1880.
- *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, sv. III. 1558–1573, Praha 1884.
- *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, sv. IV. 1574–1576, Praha 1886.
- *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, sv. VI. 1581–1585, Praha 1890.

15 Seznam literatury

- BEIMROHR, Wilfried, *Die Geschichte der Verwaltung der Stadt Innsbruck um 17. Jahrhundert*, Innsbruck 1995.
- BISINGEROVÁ, Marie, *Správa města Kutné Hory v 15. a 16. století a instituce městských písařů. (Shrnutí dosavadních poznatků)*, in: Hlaváček, Ivan (red.), *Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války*, Praha 1992, s. 47.–51.
- BRÁZDIL, Rudolf a kol., *Historické a současné povodně v České republice*, Praha 2005.
- BUŇATOVÁ, Marie, *Hedvábí, sklo a koření: obchod mezi Prahou a Itálií (1500–1620)*, Praha 2019.
- BUŇATOVÁ, Marie, *Obchod mezi Prahou a Norimberkem*, Český časopis historický 114 (3), 2016, s. 652–677.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.
- ČADOVÁ, Hana, *Komunikace města Kouřimi s apelačním soudem v letech 1548–1568*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzy Karlovy, 2011.
- ČERNÝ, Jan, „*Jiným hodným mládencem hotov jsem školu Vašich Milostí fედrovati.*“ *Rakovnická partikulární škola a pražská univerzita v předbělohorském období*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 56/1, 2016, s. 81–97.
- De VRIES, Jan, *Measuring the Impact of Climate on History: the Search for Appropriate Methodologies*, In ROTBERG, R. I. and RABB, T. K. (eds.), *Climate and History. Studies in Interdisciplinary History*, Princeton 1981, s. 19–50.
- DRAHOVZAL, Martin, *Báje a legendy Kolínska a Kouřimska*, Kutná Hora 2004.
- DRAHOVZAL, Martin, *Pověsti a kratochvilná vyprávění z Kouřimska a Kolínska*, Kutná Hora 2007.
- DÜLMEN, van R., *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

- ĎURČANSKÝ, Marek, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Obnovování rad v českých královských městech v letech 1624-1636*, in: Fejtová O. – Ledvinka V. – Pešek J. (eds.), *Osm set let pražské samosprávy*, Documenta Pragensia 21, 200, s. 93-101.
- DVORSKÝ, František, *Paměti o školách českých*, Praha 1886.
- DVOŘÁČEK, Daniel, *Zázemí Kouřimi v době přemyslovské*, Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Karlova, 2013.
- DVOŘÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170–224.
- DVOŘÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě*, Sborník archivních prací 31 (1), 1982, s. 170–224.
- EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.
- FOLTÝN, Dušan – SOMMER, Petr – VLČEK Pavel, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- FRIEDRICHS R., Christopher, *Urban Politics in Early Modern Europe*, London 2000.
- GRANASZTOI, György, *L'urbanisation de l'espace Danubien*, Annales. Histoire, Sciences Sociales 44 (2), 1989, s. 379–399.
- HLADKÝ, Ladislav, *K statutům cechů textilních a oděvních řemesel (soukeníků, tkalců a krejčích) v některých východočeských městech v 16. století*, in: Orlické hory a Podorlicko 7, 1994, s. 45-51.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- HOFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992.
- HOLINKOVÁ, Jiřina, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, Olomouc 2005.
- HRÁCHOVÁ, Hana, *Nejstarší městská kniha kouřimská 1404–1592, (1710). Rozbor pramene*, Diplomová práce, Filozofická fakulta – Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Univerzita Karlova, Praha 1983.

- HRUBÁ, Michaela, *Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*, Ústí nad Labem 2002.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420, díl II*, Praha 2002.
- JANÁČEK, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.
- JANÁČEK, Josef, *Přebělohorská doba v českých dějinách*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, S. 27–40.
- JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha 1961.
- JECHT, Horst, *Studien zur gesellschaftlichen Struktur der mittelalterlichen Städte*, Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, Bd. XIX, 1926, s. 48–85.
- KASTER, Quido, *Obnovování městské rady v Litoměřicích ve 40.–80. letech 16. století. (soupis litoměřických purkmistrů)*, in: Acta Litomericensia 3, 1981, s. 1–59.
- KAVKA, František, *Majetková, sociální a třídní struktura českých měst v 1. pol. 16. století*, Sborník Historický 4, 1959, s. 253–279.
- KILIÁN, Jan, *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648*, Praha 2008.
- KOSTLÁN, Antonín, *„Cenová revoluce“ a její odraz v hospodářském vývoji Čech*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 161–212.
- KREMLA, Jan, *Kouřim před bitvou a po bitvě na Bílé hoře*, Naše Hlasy: Časopis věnovaný zájmům našeho lidu 24, 1904, s. 10–30.
- KREMLA, Josef, *Předhistorická hradiště v okrese kouřimském*, Památky archeologické 20, 1903, s. 395–406.
- LACINOVÁ, Veronika, *Kostel sv. Štěpána*, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, diplomová práce, 2014.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) díl 3.*, Praha 1998.
- MACEK, Josef, *Třídní struktura Loun z roku 1460*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 58, 1950, s. 278–279.
- MAUR, Eduard, *Poddanská otázka v předbělohorských Čechách*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 133–159.

- MAUR, Eduard, *Urbanizace Čech v raném novověku*, Historická demografie 25, 2001, s. 5–64.
- MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, Praha 2007.
- Ministerstvo financí, *Seznam a mapa vodních děl Republiky československé*, Praha 1932.
- MRVÍK, Vladimír Jakub, *Otázka agrarity českých měst a městeček v raném novověku na příkladu Kouřimského kraje*, Historická demografie 37 (2), 2013, s. 121–167.
- NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.
- NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.
- OEHM, Vincenc, *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1, Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*, Praha 1894.
- PALACKÝ, František, *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 345–370.
- PÁNEK, Jaroslav, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, Československý časopis historický 32 (5), 1984, s. 693–728.
- PEŠÁK, Václav, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953.
- PEŠEK, Jiří, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620*, Praha 1993.
- PEŠEK, Jiří, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570–1620)*, Český časopis historický 89/3, 1991, s. 336–355
- PEŠEK, Jiří, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30/2, 1990, s. 41–58.
- PETR, Stanislav, *Matouš Collinus z Chotěřiny (1516-1566): mezioborová konference Kouřim 2. - 4. června 2016*. In Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR (47), 2017, s. 331–335.

- PETRÁŇ, Josef, *K problémům tzv. "cenové revoluce" ve střední Evropě*, Numismatický sborník. 8, 1964, s. 47–74.
- PFISTER, Christian – BRÁZDIL, Rudolf, *Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension: A Synthesis*, Climatic Change 43, 1999, s. 5–53.
- PICKOVÁ, Věra, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, Historie a vojenství, 1963, s. 969–1004.
- PÍČ, Josef Ladislav, *Z výzkumu našich hradišť*, Památky archeologické 22, 1908, s. 519–528.
- PLACHT, Otto, *České daně 1517–1652*, Praha 1924.
- PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*, Praha 1957.
- PLECHÁČEK, Ivo, *Apelační soud v Čechách do r. 1644*, Diplomová práce, Filozofickohistorická fakulta – Katedra československých dějin a archivního studia, Univerzita Karlova, 1956.
- RIŠLINK, Vladimír, *Kouřim a okolí: Průvodce po kulturních památkách*, Kouřim, 2000.
- ROUBÍK, František, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 265–355.
- SEDLÁČEK August, *Dějiny města Čáslavě*, Praha 2012.
- SCHULZ, Václav, *Z minulosti českého učitelstva*, Časopis Musea království Českého 73/4, 1899.
- SVATOŠ, Michal, *Dějiny Univerzity Karlovy I. (1347/8–1622)*, Praha 1995.
- SVATOŠ, Michal, *Město a univerzita*, Documenta Pragensia 11, 1994, s. 40–46.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Brikcí z Licka*, Časopis Národního muzea 89, 1915, 89–117.
- ŠMAHEL, František, *Pražští studenti v letech 1348–1622*, in: Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy, Praha 2008, s. 14–26.
- ŠMAHEL, František, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 3–28.

- ŠOLLE, Miloš –ZEZULKA, Josef, *Kouřim v průběhu věků*, Praha 1981.
- ŠOLLE, Miloš, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.
- ŠŤASTNÝ, Daniel, *Finanční politika předbělohorského Berouna. Sonda do městského účetnictví 1552-1563*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2021.
- ŠŤASTNÝ, Daniel, *Kouřimská partikulární škola v období od prvního do druhého stavovského povstání*, HUCP 64, 2024. V tisku.
- TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích Českých*, Praha 1892.
- TLAPÁK, Josef, *Vývoj poddanského purkrechtu v pobělohorském období na území někdejšího Kouřimského a Berounského kraje se zvláštním zřetelem k otázce vzniku a rozšíření nezákupní držby*, Vědecké práce Československého zemědělského muzea 11, 1971, s. 107–182.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějiny města Prahy I–XII.*, Praha 1855–1901.
- TOŠNEROVÁ, Marie, *Kroniky českých měst z předbělohorského období studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620: Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*, Praha 2010.
- TOŠNEROVÁ, Marie, *Městská správa a hospodářství v Berouně v polovině 16. století*, *Minulostí Berounska* 1, 1998, s. 1–20.
- TOŠNEROVÁ, Marie; EBELOVÁ, Ivana; BENKOVÁ, Irena; GARKISCH, Miloš a TOPINKA, Jiří, *Beroun*, Praha 2008.
- TRNKOVÁ, Eva, *Kouřimská kniha testamentů z let 1511-1547*, Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2021.
- TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan (ed.), *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, I–VI*, Praha 1966–2011.
- TŮMA, Josef, *Kolínsko a Kouřimsko díl třetí: Paměti osad na Kouřimsku*, Kolín 1915.
- URBÁNEK, Rudolf, *Věk poděbradský, České dějiny I/III*, Praha 1915.
- VEDRALOVÁ, Kateřina, *Třicetiletá válka v Kouřimi. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Pardubice, 2008.

- VOJTÍŠEK, Václav, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 240–272.
- VOJTÍŠKOVÁ, Jana, *Pisemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské: na příkladu Nového Města pražského a polabského pětiměstí*, Praha 2011.
- VOREL, Petr, „Přátelské snešení stavův českých“ z března 1547 a jeho signatáři, in: Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30.9.1997, Pardubice 1999, s. 81–124.
- VOREL, Petr, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*, Praha 2009.
- WATSON, Foster, *The English Grammar Schools to 1660*, London 1908.
- WILLENBERG, Jan – PODLAHA, Antonín a ZAHRADNÍK, Isidor, *Jana Willenberga Pohledy na města, hrady a památné stavby král. Českého z počátku XVII. století*, Praha 1901.
- WINTER, Zikmund, *Církevní život v Čechách, díl I.*, Praha 1896.
- WINTER, Z., *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.
- WINTER, Z., *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.
- WINTER, Z., *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, Praha 1909.
- WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst, díl I. a II.*, Praha 1892.
- WINTER, Zikmund, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901.
- ZAZVONILOVÁ, Šárka, *Radní manuál města Kouřimi z let 1636-1640*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2016.
- ZDĚNEK, Václav, *Dějiny král. appellačního soudu na Hradě Pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548–1933*, Praha 1933.
- ZEMAN, Adolf, *K metodice studia populačního vývoje českých královských měst v předstatistickém období*, Historická demografie (1), 1967.

16 Seznam internetových zdrojů

- <https://www.kostelkourim.cz/fotogalerie/3-historie-02-obdobi-reformace>, 2008.
- https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_3428-1_4&extent=-12.890427989174125,-1.1439055244407363,40.30042798559785,23.780605521329374&link=ext, (2024).
- <https://en.mapy.cz/s/kebojumegu> (2024).

17 Přílohy

Tabulka 1 – Seznam konšelů a obecních starších dosazených do městské rady mezi léty 1557–1560

Rada	1557-1558	1558-1559	1560-1561
1.	Václav Dětel ze Zlomnic	Jan Kučera Soukeník	Jiřík Kácovský
2.	Martin bak. Roubíček	Václav ze Zlomnic	Martin Bakalář
3.	Jiřík Kácovský	Martin bak. Raubíček	Václav Zlomnický
4.	Zbyněk Diblík	Jiřík Kácovský	Jan Kučera Soukeník
5.	Ctibor ze Zlomnic	Zbyněk Diblík	Řehoř Bůžek
6.	David Žatecký	David Žatecký	David Žatecký
7.	Viktorín Soukeník	Jan Lán	Jan Lán
8.	Jan Kučera Soukeník	Jan Zlomický	Václav Lounský
9.	Martin bak. Zahradský	Viktorín Soukeník	Voldřich Trčka
10.	Martin Bulánek	Martin bak. Zahradský	Jan Krumpolec
11.	Šimon Lysý	Jan Krumpolec	Mikuláš Kantor
12.	Voltřich Trčka	Jan Tábořský	Stanislav Otebuzský
Starší	1557-1558	1558-1559	1560-1561
1.	Řehoř Bůžek	Řehoř Bůžek	Jiřík Diblík
2.	Václav Vrtal	Martin Bulánek	Martin Bulánek
3.	Jan Thurnovský	Oldřich Držka	Jan Tábořský
4.	Kašpar Mydlář	Šimon Kantor	Kašpar Mydlář

Tabulka 2 – Seznam konšelů a obecních starších dosazených do městské rady mezi léty 1561–1563

Rada	1561-1562	1562-1563	1563-1564
1.	Martin Bakalář	Jiřík Kacovský	Václav ze Zlomnic
2.	Václav ze Zlomnic	Martin Bakalář	Martin Bakalář
3.	Jiřík Kacovský	Václav ze Zlomnic	Jiří Kácovský
4.	Jan Kučera	Řehoř Bůžek †	Jan Lán
5.	Jiřík Diblík	Jan Lán	Martin Bulánek
6.	Jan Lán	Jan Krumpolec	Viktorín Soukeník
7.	Viktorín Soukeník	Martin Bulánek	David Krejčí
8.	Martin Bulánek	Voldřich Trčka	Tomáš Bakalář
9.	Voldřich Trčka	Jan Táborský †	Václav Diblík z Votína
10.	Jan Táborský	Štys Lysí	Stanislav Stebuzevský
11.	David Krejčí	Kašpar Mydlář †	Jakub Táta
12.	Kašpar Mydlář	Stanislav	Petr Kolář
Starší	1561-1562	1562-1563	1563-1564
1.	Jan Krumpolec	Viktorín Soukeník	Jan Krumpolec
2.	Václav Lánský	David Krejčí	Voldřich Trčka
3.	Stanislav Otěbuzský	Jan z Bezdědic	Jan z Bezdědic
4.	Nikodým Řezník	Jan Kučera †	Martin Krejčí

Tabulka 3 – Seznam konšelů a obecních starších dosazených do městské rady mezi léty 1564–1566

Rada	1564-1565	1565-1566
1.	Jan Lán	Jan Lán
2.	Martin Bakalář	Martin Bakalář
3.	Jiří Kácovský	Tomáš Bakalář
4.	Jan Krumpolec	Martin Bulánek
5.	David Krejčí	David Krejčí
6.	Voldřich Trčka	Stanislav postřihač
7.	Tomáš Bakalář	Šimon Lysí
8.	Stanislav postřihač	Martin Krejčí
9.	Václav Diblík	Jiří Padyas
10.	Jakub Táta	Václav Vrtal
11.	Petr Kolář	Jan Vyskočil
12.	Jan sukcentor	Jan Skřemenec
Starší		
1.	Martin Bulánek	Jan Krumpolec
2.	Jan z Bezdědic	Jan Bezdědic
3.	Havel od Brány	Jan Vodička
4.	Marek Pacovský	Václav Rokycanský

Tabulka 4 – Nucené půjčky a záruky panovníkovi v letech 1547–1620³⁸¹

Rok	Půjčeno panovníkovi	Poznámka
1556	500 kop g. č.	Půjčka
1566	100 kop g. m.	Půjčka
1570	550 kop g. č.	Záruka
1574	200 kop g. m.	Půjčka
1581	333 kop. g. č.	Záruka
1585	550 kop g. č.	Půjčka
1585	1000 kop g. č.	Záruka
1601	4500 kop g. m.	Záruka
1602	500 kop g. m.	Půjčka
1605	3 300 kop g. m.	Záruka
1606	3 000 kop g. m.	Záruka
Suma	1450 kop g. č.	Půjčka
Suma	7283 kop g. č.	Záruka
Suma	8733 kop g. č.	Celkem

Tabulka 5 – Ceny zboží a majetku v Kouřimi ve vybraných letech

Ceny zboží a majetku v Kouřimi v předbělohorské době		
Zboží	Cena	Z roku
Výstavný dům	300 kop g. m.	1504
Výstavný dům	400 kop g. m.	1548
Běžný dům	60 kop g. m.	1548
Zahrada	20 až 60 kop g. m.	1548
Stodola	20 kop g. m.	1504
Kráva	4 až 3 kopy g. m.	1545
Tele	42 g. č.	1562
Vepř	1 kopa, 20 g. č.	1562
Jehně	9 až 16 g. č.	1562
Kapoun	16 g. č.	1562
Kuře	4 g. č.	1562
Korec pšenice	48 g. č.	1562
Korec hrachu	54 g. č.	1562
Sud piva	1 kopa, 12 g. č.	1566
Vůz dříví	52 g. č.	1561
Pinta vína	27 g. č.	1561

³⁸¹ Údaje čerpány ze: PICKOVÁ, Věra, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, Historie a vojenství, 1963, s. 969–1004.

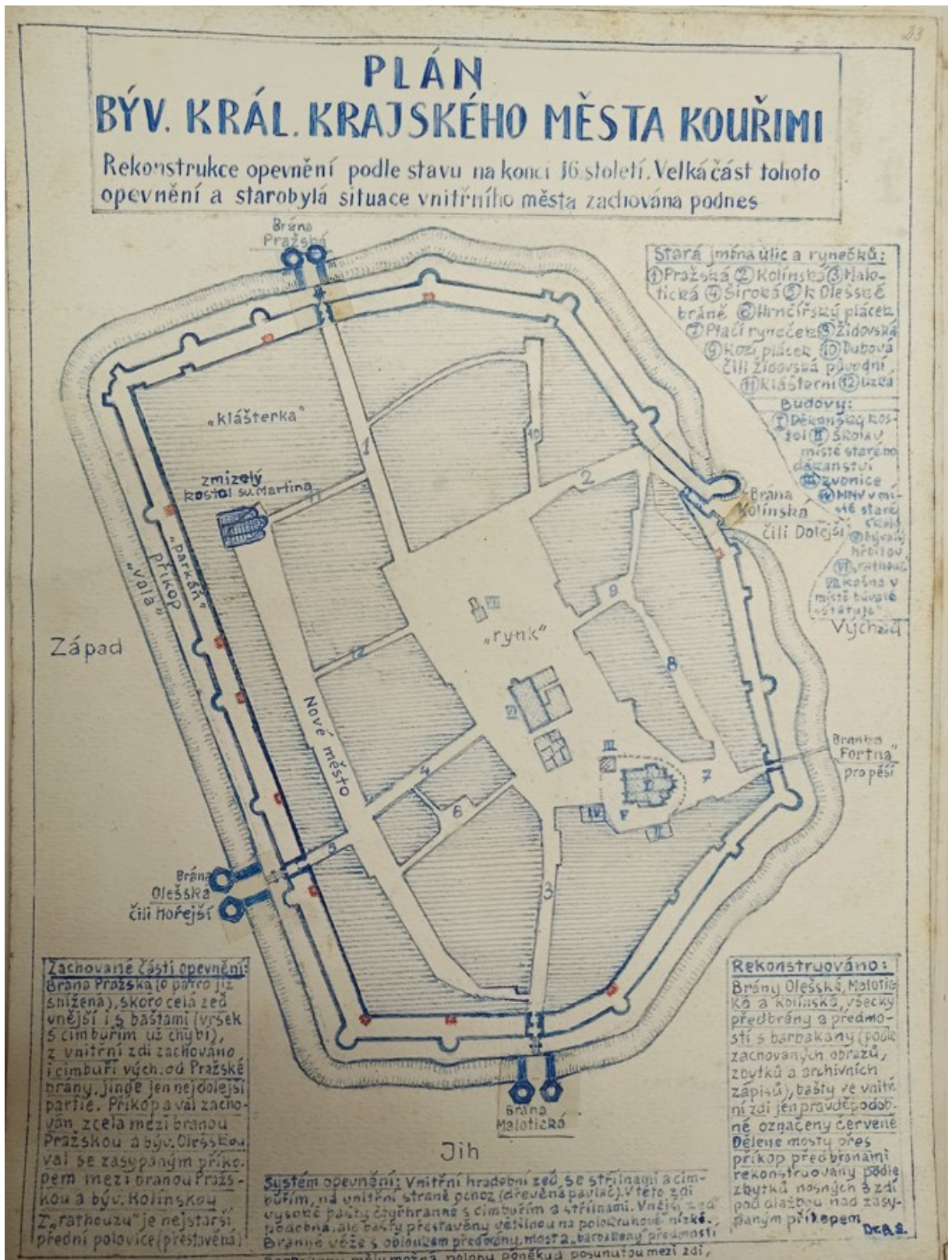
Obrázek 1 – Kopie plánu města Kouřim z poloviny 18. století, autor B. Svoboda³⁸²

³⁸² SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, bez paginace, folio 24.

Obrázek 2 – Nákres stavu města v 16. století, autor B. Svoboda³⁸³

³⁸³ SOKA Kolín, Fond B. SVOBODA, bez paginace, folio 23.

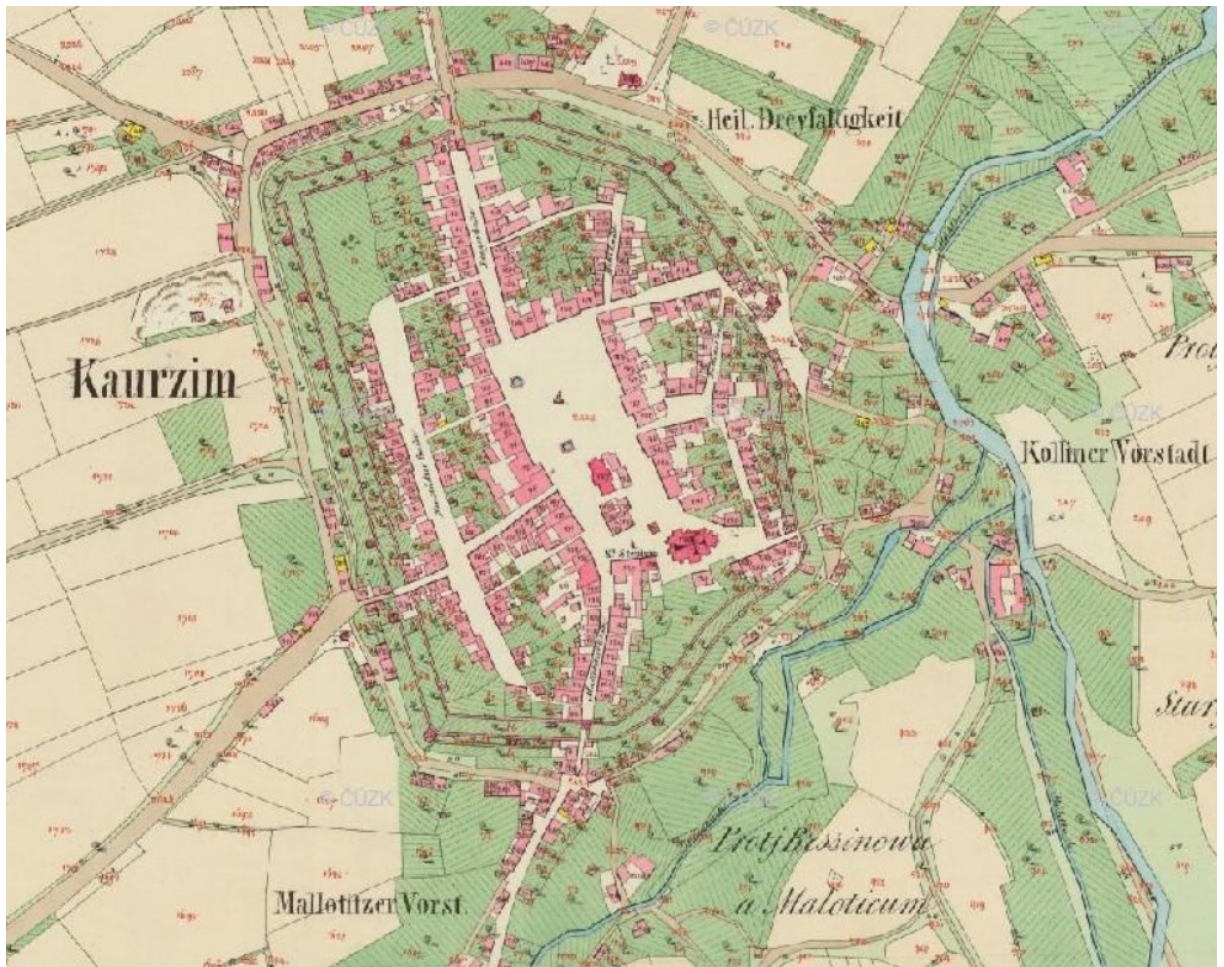
Obrázek 3 – Epitaf Jana Lána z Varvažova, řezníka a královského rychtáře³⁸⁴

³⁸⁴ Zdroj: <https://www.kostelkourim.cz/fotogalerie/3-historie-02-obdobi-reformace>, 2008.

Obrázek 4 – Kopie císařského povinného otisku mapy stabilního katastru z let 1824–1843³⁸⁵

³⁸⁵ Online Archiv Českého zeměměřického ústavu, dostupné na:
https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_3428-1_4&extent=-12.890427989174125,-1.1439055244407363,40.30042798559785,23.780605521329374&link=ext, (2024).

Obrázek 5 – Dnešní podoba Kouřimi³⁸⁶

---

³⁸⁶ Autor: TUČEK, Tomáš, zdroj: <https://en.mapy.cz/s/kebojumegu> (2024).

Obrázek 6 – Schéma organizační struktury správy města Kouřim pro období 1547–1620

